

Tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa

Henri Kääriäinen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä □– Författare – Author Henri Kääriäinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro Gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 74 + liitteet 27
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millainen on tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa ja mitkä asiat vaikuttavat tähän kokemukseen. Pyrin lisäksi selvittämään, mitkä asiat vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen tarkastellen vankiloiden välisiä eroja, tutkintavankien taustatekijöitä ja tutkintavankeuden erityisolosuhteiden vaikutusta. Yksi rikosseuraamusjärjestelmän keskeinen tavoite on vahvistaa vangin sijoittumista takaisin yhteiskuntaan ja rikoksettomaan elämään. Tutkimukset ovat osoittaneet, että oikeudenmukaiseksi koettu vankeusaika korreloi vähentyneen häiriökäyttäytymisen, pahoinvoinnin ja uusintarikollisuuden kanssa. Toisin sanoen oikeudenmukaisesti toimiva vankila tukee seuraamusjärjestelmän tavoitteita. Tästä syystä tutkintavankien kokemus tutkintavankeudesta on relevantti tutkimusaihe pyrkimyksessä löytää niitä asioita, jotka vaikuttavat kokemukseen ja tapoja kehittää heikkouksia. Teoreettisena viitekehysenä toimii aiempi vankilatutkimus sekä yleisemmät teoriat oikeudenmukaisuudesta.</p> <p>Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) on suorittanut laajaa arviointitutkimusta, jossa he arvioivat vuoden 2006 voimaan tulle vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen toimeenpanoa ja tavoitteiden toteutumista. Krimo on tutkinut aihetta useilla aineistoilla ja useista näkökulmista. Viimeisin on heidän toteuttamansa kyselytutkimus tutkintavangeille, jossa he pyrkivät arvioimaan tutkintavankien oloja ja oikeuksien toteutumista uuden vankeuslainsäädännön muutosten myötä. Hyödynsin tutkielmassani kyseistä aineistoa. Kyselylomake toimitettiin kaikkiin vankiloihin, joissa on tutkintavankeja. Lomakkeiden jakohetkellä tutkintavankipopulaatio oli 587 ja vastausprosentti oli 51 (N=298). Aineiston analyysissä hyödynnän tilastollisia ja laadullisia analyysimenetelmiä. Tutkielman pääpaino on kvantitatiivisessa tarkastelussa, jossa hyödynsin kuvailevia tilastollisia menetelmiä, ristiintaulukointia, sekä faktori- ja regressioanalyysiä. Avovastauksia analysoin sisällönanalyysilla ja sisällönerittelyllä.</p> <p>Keskimäärin tutkintavangit kokivat tutkintavankeuden kohtalaisen oikeudenmukaiseksi. Vankiloiden tai rikosseuraamusalueiden väliltä ei löytynyt merkittäviä eroja ja havaitut eroavaisuudet eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Regressioanalyysillä muodostamistani malleista merkittävimmät oikeudenmukaisuuden kokemukseen vaikuttavat olivat henkilön kieli ja perheellisyys. Tutkintavangin kielen ollessa muu kuin suomi koki hän henkilökunnan toiminnan sekä päätöksenteon ja tiedonsaannin olevan epäoikeudenmukaisempia. Tutkintavangin ollessa perheellinen koki hän samoin sekä henkilökunnan toiminnan että päätöksenteon ja tiedonsaannin epäoikeudenmukaisemmaksi. Tarkastelin myös tutkintavankeuden erityisolosuhteiden vaikutusta kokemukseen. Tutkintavankeuden erityisolosuhteet joita tarkastelin, olivat syyttömyysoletama ja yhteydenpitorajoitukset. Kummankaan kohdalla ei voinut tehdä merkittäviä johtopäätöksiä vaikutuksista oikeudenmukaisuuden kokemukseen. Valtaosa ei osannut sanoa kohdellaanko heitä syyttömyysoletaman mukaisesti. Yhteydenpitorajoitusten vaikutusta kokemukseen vaivasi tilastollisen merkitsevyyden puute. Avovastauksissa kuitenkin toistui tutkintavankien huoli siitä, että he eivät ymmärtäneet yhteydenpitorajoitusten perusteluja. Avovastauksissa toistui lisäksi kommentit ongelmista tiedonsaannin kanssa.</p> <p>Analyysin tulokset osoittavat, että tutkintavangit kokevat tutkintavankeuden kohtalaisen oikeudenmukaiseksi. Havaitut epäkohdat ovat kuitenkin vakavia ongelmia. Perheellisuuden ja kielen vaikutus on tilastollisesti huomattava oikeudenmukaisuuden kokemuksen muodostumisessa. Tutkintavankien oikeudenmukaisuuden kokemusta voisi olla mahdollista kohentaa erinäisin keinoin. Esimerkiksi vankiloiden henkilökunnan toiminnan ja kohtelun tulisi olla tasapuolista. Päätöksenteon ja tiedonsaannin tulisi olla tutkintavangeille avointa ja ymmärrettävää.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tutkintavankilat, oikeudenmukaisuus, rikosseuraamusjärjestelmä, oikeuspolitiikka			

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkintavankeuden käytöstä.....	5
2.1 Tutkintavankeus Suomessa.....	5
2.1.1 Katsaus lainsäädännöstä.....	5
2.1.2 Sosiaalitieteellinen tutkimus Suomessa.....	7
2.2 Tutkintavankeus muualla maailmassa	10
3 Teoreettinen viitekehys: Oikeudenmukainen vankila toimii paremmin	12
3.1 Oikeudenmukaisuus.....	12
3.1.1 Yleinen oikeudenmukaisuusteoria.....	12
3.1.2 Oikeudenmukaisuus vankilassa	16
3.2 Vankeuden kokemuksen merkityksellisyys.....	22
4 Tutkimuksen toteutus	26
4.1 Aineiston kokoaminen	26
4.2 Aineiston analyysi.....	29
4.2.1 Faktorianalyysi ja summamuuttujat	30
4.2.2 Ristiintaulukointi	35
4.2.3 Regressioanalyysi	36
4.2.4 Avovastausten analyysi	37
4.3 Tutkimuksen luotettavuus.....	39
4.3.1 Tutkielman luotettavuuden arviointi.....	39
4.3.2 Tutkimuksia vankikyselyiden luotettavuudesta.....	42
5 Tulokset.....	44
5.1 Oikeudenmukaisuuden kokemuksen mittaaminen.....	44
5.2 Kokemukseen vaikuttavat tekijät.....	48
5.2.1 Vankiloiden väliset erot	48
5.2.2 Taustatekijät.....	52
5.2.3 Tutkintavankeuden erityisolosuhteet	56
5.2.4 Avovastaukset	60
6 Johtopäätökset ja pohdinta	64
Lähteet	72
Liitteet	75

1 Johdanto

Rikollisuus ja siihen vaikuttamisen keinot ovat kautta aikain olleet merkittäviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Pessimistisesti herkästi todetaan, että rikolliset ovat välttämätön paha maailmassa. Suomessa on kuitenkin pitkään pyritty kehittämään rikosseuraamusjärjestelmää. Lähtökohtana on systeeminen seuraamusjärjestelmä, joka voi vähintäänkin vaikuttaa rikollisuuden määrään vähentävästi. Rikosseuraamuksista keskeisimpiä on vankeus, ja vankeudella on vankeuslain toiseen pykälään viitaten tavoitteena: ”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.” Vangitseminen on äärimmäisin rikosprosessuaalinen pakkokeino, sillä siitä voi seurata pitkäaikainen vapaudenmenetys. Tutkintavankeus on tällainen vapaudenmenetyksen muoto. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, millainen on tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa ja mitkä asiat vaikuttavat tähän kokemukseen.

Vankiloiden toimintaa koskeva tutkimus perustuu usein ulkopuolisiin arvioihin järjestelmän toimivuudesta (viimeaikaisista tutkimuksista ks. esim. Liimatainen ym. 2017 rangaistusajan suunnitelmista, Mäkipää 2015 muutoksenhausta Tyni 2015 uusintarikollisuudesta suhteessa vankeinhoitoon). Tuorein tutkintavankien oloihin paneutuva tutkimus on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin julkaisema ”Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen” (Rantala ym. 2017), joka hyödyntää samaa aineistoa, kuin omassa tutkimuksessani. Tutkimus eri näkökulmista on tärkeää, ja siitäkin syystä vankilan ja vankeuden toimivuutta ei voi viime kädessä arvioida kattavasti ilman, että selvitetään miten myös vankeutta suorittavat kokevat itse olosuhteensa. Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella, kuinka oikeudenmukaisiksi tutkintavangit kokevat tutkintavankeusajan käytännöt ja heidän kohtelun vankilassa ja sitä, millaiset tekijät selittävät näitä kokemuksia ja niiden mahdollisia eroja tutkintavankien välillä. Teoreettinen viitekehys lähtee liikkeelle siitä, että oikeudenmukaisen vankilan uskotaan toimivan paremmin (Liebling 2004).

Päätutkimuskysymykseni on, kuinka oikeudenmukaiseksi tutkintavangit kokevat vankilan käytännöt ja kohtelun. Päätutkimuskysymyksen tulosten taustaa pyrin selvittämään tarkastelemalla eri muuttujien yhteyttä oikeudenmukaisuuden kokemukseen.

Tutkintavanki on henkilö, joka on laissa mainituin edellytyksin vangittu tutkimusprosessin turvaamiseksi hänen odottaessa syytteeseen perustuvaa lainvoimaista tuomiota. Tutkintavankeus on keino ”turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen” (3§ 768/2005). Tutkintavangin erityisaseman perusteena voidaan pitää niin sanottua syyttömyysolettamaa, jonka mukaan tutkintavankia tulee pitää syyttömänä tutkintavankeuden ajan. Syyttömyysstatuksesta johtuen tutkintavangin kohtelun ja vankilan käytäntöjen tulisi erota vankeusvangeista.

Vangit ja heidän kokemuksensa vankeudesta usein sivuutetaan yhteiskunnallisena ongelmana, sillä ulkopuoliset kokevat heidän ansaitsevan kohtalonsa ja herkästi myös uskovat, ettei tällaisia henkilöitä voi auttaa. Suomen verrattain löyhien vankeustuomioiden osalta tämä on entistäkin herkemmin vallitseva asenne. Pessimistisestä ajattelusta irtaantuessa voidaan siirtyä kriminaalipoliittiseen lähestymiseen, että rikollisuutta tulee joka tapauksessa ilmenemään ja sen haittoihin on syytä varautua. Rikollisuus aiheuttaa haittoja niin rikoksen tekijälle, uhrille kuin yhteiskunnalle yleisesti. (Laine 2014.) Kysymys luonnollisesti herää vankeuden osallisuudesta rikollisuuden vähentämisessä. On helppoa käyttää poleemisena esimerkkinä Yhdysvalloissa vuosien mittaan tapahtunutta räjähdysmäistä vankilukujen kasvua ja rinnakkaista rikollisuuden kasvua (Travis ym. 2014, 40). Tämä on esimerkki siitä, että preventiohypoteesi ei suoranaisesti toteudu. Uskotaan, että lain noudattamiseen eli lain muodostamaan yleisestäävytyteen on kaksi vaikuttavaa tekijää: välitön ja välillinen yleispreventio. Välittömällä yleispreventiolla tarkoitetaan käytännössä suoraa pelotepreventiota. Yhdysvaltojen kohdalla on nähtävissä, että korrelaatiota vankiltatuomioiden tiukentamisen ja rikollisuuden vähenemisen välillä ei ole, joten välitön yleispreventio ei toteudu. Tästä voi päätellä, että

vankeusrangaistuksen kuntouttavan vaikutuksen saavuttamiseksi on muita vahvemmin vaikuttavia tekijöitä, kuin seuraamuksen vakavuus.

Tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta vankeuden aikana on tutkimuksellisesti arvokas kysymys, sillä oikeudenmukaiseksi koetun vankilan uskotaan toimivan paremmin. Aihetta on käsitellyt laajasti Alison Liebling Isossa-Britanniassa. Hän on tutkinut vankien kokemusta vankeudesta ja korostaa arvoja, kuten oikeus, reiluus, turvallisuus, järjestys, inhimillisyys, luottamus ja henkilökohtaisen kehityksen mahdollisuus, kokemuksen muodostajina. Näiden tekijöiden yhdistäminen muodostaa vankilan moraalisen suorituskyvyn (moral performance), mikä Lieblingin mukaan on arvokas mittari vankilan toimivuuden kannalta. (Liebling 2004) Vankeuden kokemuksella uskotaan myös olevan yhteys rikosten uusimiseen (Jackson ym. 2010), joten tästäkin näkökulmasta kokemuksella voi olla merkittävä kuntouttava vaikutus.

Tutkielmani pääaineiston muodostaa Kriminologian ja oikeuspoliittisen instituutin tutkintavangeille suunnattu kysely. Siinä selvitetään, miten tutkintavangit ovat päässeet käyttämään oikeuksiaan ja miten he ovat kokeneet tutkintavankeusaikaiset olosuhteensa. Lomakkeessa on kysytty mm. seuraavia asioita: taustatiedot (sisältäen rikossyytteet, ensikertalaisuutta koskevat kysymykset yms.), yhteydenpitorajoituksista, tiedon saannista, oikeuksista ja kohtelusta, kurinpitorangaistuksista sekä muutoksenhausta. Kaikkien kysymysten kohdalla on tarjottu mahdollisuus avovastauksille, mikäli vastaaja on kokenut, että hänellä on enemmän sanottavaa, kun mitä valmiiksi asetetut vastaukset mahdollistavat.

Kysely on kohdistettu kaikkiin tutkintavankeusvankeihin, jotka ovat olleet sijoitettuina vankiloihin loka-marraskuun vaihteessa 2015. Tutkimuksen perusjoukon muodostavat 587 vankia. Se on sama kuin tutkintavankien lukumäärä vankiloissa 1.11.2015. Heistä 194 oli ulkomaalaisia. Täytettyjä kyselylomakkeita palautui 298, eli vastausprosentti on 51. Katoa on jonkin verran muun muassa ulkomaalaisten vankien osalta. Lomake oli käännetty englanniksi, ruotsiksi, venäjäksi, viroksi ja latviaksi, mutta silti joukossa oli monia eri kansalaisuuksia, joiden ei kieliongelman takia ollut mahdollista vastata kyselyyn. Aineisto on sekä kvantitatiivista sekä kvalitatiivista. Painotus on tilastollisissa

menetelmissä. Aineiston käsittelyssä hyödynnetään suoria jakaumia, ristiintaulukointia ja regressioanalyysia. Näiden tilastollisten tulosten lisäksi käytetään tukena kvalitatiivisia menetelmiä avovastauksia analysoitaessa. Lomake on melko laaja, ja tarkoituksenmukainen muuttujien yhdistäminen on välttämätöntä.

Tutkielmani toisessa luvussa käsittelen lyhyesti tutkintavankeuden käyttöä ja sen roolia rikosseuraamusjärjestelmässä. Katsastan myös tutkintavankeutta kansainvälisessä näkökulmassa. Tutkielman teorialuku jakaantuu kahteen pääaiheeseen: oikeudenmukaisuus sekä kysymys siitä, mistä syystä oikeudenmukainen vankila toimii paremmin.

2 Tutkintavankeuden käytöstä

2.1 Tutkintavankeus Suomessa

Tutkintavankeutta tutkittaessa on syytä avata lyhyesti kolmea keskeistä lakia, mihin tutkintavankien kohtelu perustuu. Nämä kolme lakia ovat vankeuslaki, tutkintavankeuslaki ja pakkokeinolaki. Alla selvitän lyhyesti tämän lainsäädännön merkitystä tutkintavankeudessa, sekä selostan tutkintavangin erityisasemaa suhteessa ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavaan vankiin. Tämän jälkeen esittelen tutkintavankeutta käsittelevää tutkimusta Suomessa sekä tarkastelen tutkintavankeuden käyttöä muualla maailmassa.

2.1.1 Katsaus lainsäädännöstä

Kun henkilöä epäillään rikoksesta, tästä seuraa vapaudenmenetys. Vapaudenmenetys on jaettavissa kolmeen vaiheeseen: kiinniottaminen, pidätys ja vangitseminen. Näiden kolmen vapaudenmenetyksen vaiheiden edellytyksistä säädetään Suomessa pakkokeinolaissa 806/2011 luvussa 2. Tutkintavankeus on pakkokeino, jolla pyritään turvaamaan tutkinta tai varmistamaan rangaistuksen toimeenpano. Tutkintavanki on siis syytteeseen perustuen vangittu, mutta hänen syytettä ei ole vielä käsitelty toimivaltaisessa oikeudessa eikä hän siten ole vielä saanut lainvoimaista tuomiota. Tutkintavankeuslain 3§:ssä määrätään, että rikoksen johdosta vangittu henkilö otetaan tutkintavankeuteen tarkoituksena ”turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen”. Tutkintavankeus on pakkokeinona äärimmäinen toimenpide, eikä sitä tästä syystä pistetä käytäntöön kevyin perustein. Vangitsemisen edellytykset ovat pakkokeinolain 11§ viitaten seuraavat:

”1) rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;

2) rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

- a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
- c) jatkaa rikollista toimintaa;”

Tutkintavankeus kestää korkeintaan siihen asti, kunnes käräjäoikeuden tuomio tulee lainvoimaiseksi. Tuomiosta valitettaessa hovioikeuteen tutkintavankeus jatkuu, kunnes hovioikeus antaa lainvoimaisen päätöksen. Tämän päätöksen myötä tuomio on täytäntöönpanokelpoinen, vaikka tuomittu hakisi valituslupaa.

Vankeuslakia uudistettiin vuonna 2006 (HE 263/2004), ja sitä täsmennettiin keväällä 2015 voimaan tulleilla tarkennuksilla (HE 45/2014). Tällä uudistuksella oli useita tavoitteita: vankien oikeusturvan lisääminen, rangaistuksen täytäntöönpanon suunnitelmallisuuden lisääminen, vankiloissa noudatettavien käytäntöjen yhdenmukaistaminen ja vankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmentäminen. Vankeuslain 2§:ssä esitetään muun muassa seuraava tavoite: ”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.”

Tutkintavankeuslain sääntely vastaa pitkälti vankeuslakia, mutta siinä on tiettyjä erityispiirteitä. Tutkintavanki on henkilö, joka odottaa syytteeseen perustuvaa lainvoimaista tuomiota. Tutkintavankeuden alaisena henkilöä ei ole vielä tuomittu ja häneen pätee syyttömyysolettama. Syyttömyysolettaman oikeudellinen asema juontuu kansallisessa lainsäädännössä esitutkintalain 4 luvun 2:stä, missä todetaan, että rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklassa määritetään syyttömyysolettama. Artiklan mukaan ”jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen

syällisyytensä on laillisesti näytetty toteen” (63/1999). Tutkintavankeuslaissa on säädetty, että tutkintavankeja ei voida sijoittaa avolaitokseen, eikä heillä ole pakkoa osallistua vankilan järjestämään toimintaan. Heille tulee kuitenkin tarjota tähän mahdollisuus, mikäli olosuhteet sen suinkin sallivat. Tutkintavankeuslain 4 luvun 1§ mukaan ”Tutkintavangille ei saada antaa vankeuslain 8 luvun 6 §:ssä tarkoitettua lupaa siviilityöhön eikä saman luvun 9 §:ssä tarkoitettua opintolupaa tai lupaa valvottuun ulkopuoliseen toimintaan.” Työtoiminta ja muu päiväohjelma ovat asioita, mitä on vankeudessa yleensä pidetty kuntouttavana ja yhteiskuntaan sopeuttavana toimintana. Tästä syystä tutkintavanki on tämän asian suhteen erityisasemassa suhteessa vankeutta suorittavaan henkilöön. Tutkintavankien kohtelu myös vaihtelee merkittävästi yksilötasolla. Tutkintavankeuslain IV osa käsittelee tutkintavankien yhteyksiä vankilan ulkopuolelle. Tilannekohtaisesti voidaan yhteydenpitoa rajoittaa eriasteisesti. Muun muassa, jos on syytä epäillä, että henkilön yhteydenpito läheisiin tai näiden vierailu saattaisi vaikeuttaa esitutkintaa, voidaan näitä oikeuksia valvoa lisätysti tai kieltää kokonaan. Edellä mainitsemani hallituksen esityksestä suurimmat muutokset koskivat vangin muutoksenhakuoikeutta sekä yhteydenpitoa vankilan ulkopuolella. Edellä mainituista syistä tutkintavangin olosuhteet ja vapaudet voivat tutkinnasta riippuen olla jopa tiukemmin rajoitettuja kuin vankeusvangeilla. Mutta tästä huolimatta voivat joissain tapauksissa tutkintavangit olla fyysisesti hyvinkin samoissa oloissa kuin vankeusvangit.

Syyttömyysolettama on tutkintavankien kokemusta kohtelusta ja olosuhteista tutkittaessa yksi mielenkiintoisimmista seikoista. Vaikka virallisesti ja juridisesti syyttömyysolettama on voimassa, voi käytännön tasolla olla, että tutkintavanki kokee asian toisella tavalla. Tähän kokemukseen varmasti vaikuttaa useampi muuttuja ja aineiston perusteella pyritään löytämään näitä tekijöitä.

2.1.2 Sosiaalitieteellinen tutkimus Suomessa

Vankiloita tutkittaessa keskitytään usein lähinnä ulkopuolisten arvioihin vankeuden toimivuudesta, ja nämä arviot ovat perinteisesti perustuneet tilastoihin ja rekistereihin. Tutkintavankeutta sen sijaan on tutkittu suhteellisen vähän. Vaikka tutkintavankeuden

ja vankeusvankeuden välillä on huomattavia eroja, molemmat pakkokeinot ovat luonteeltaan samanlaisia, joten vankeusvankeuteen liittyviä tutkimus on pitkälti vertailukelpoista myös tutkintavankeuteen.

Ulla Mohellin (2000) lisensiaatintyö ”Nuori tutkintavanki” on tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Mohellin tutkimus on Suomen kontekstissa kattavin tästä näkökulmasta tehty aihetta koskeva tutkimus. Mohell keskittyy tutkimuksessaan tarkastelemaan nuorten tutkintavankien ylliedustuksen todenperäisyyttä sekä, miten vapautensa menettänyt nuori on kokenut tutkintavankeuden. Mohell kokosi aineistonsa empiirisin keinoin, tilastollisesti sekä haastatteluihin pohjaten. Hän oli kiinnostunut siitä, miten kansallisissa ja kansainvälisissä asetuksissa määritetyt velvoitteet ja suositukset toteutuvat käytännön tasolla. Mohellin tutkimuksesta ilmenee, että periaate nuoreen kohdistuvan vapaudenriiston viimesijaisuudesta ei ole toteutunut, sillä alaikäisiin kohdistuvien vapaudenriistojen määrä ei ole vähentynyt 1990-luvulla. Haastattelujen tuloksena Mohell löysi runsaasti yhteistä nuorten kuvaamasta henkilökohtaisesta kokemuksesta. Yleisintä oli kokemus tekemisen puutteesta, pakotetusta passiivisuudesta ja eristämisestä, niin muusta vankilan toiminnasta kuin ulkomaailmasta.

Mohell tiivistää omaa analyysinsä nuorten kanssa tehdyistä haastatteluista sanalla ”ahdistunut”. Hän havaitsi yllä esitettyjen asioiden ilmenevän vahvana ahdistuksen tunteena. Syytä tähän Mohellin mielestä oli turha etsiä järkeä kaukaa, sillä suurin osa nuorista viettivät muutamaa tuntia lukuun ottamatta kaiken ajan sellissään. Ahdistusta vahvisti sellien yleinen ankeus, ahtaute sekä likaisuus. Vastaavasti ne vangit, joille annettiin eniten vapauksia kulkea sellinsä ulkopuolella ja tarjottiin mahdollisuus osallistua vankilansa päiväohjelmaan edes jossain määrin, vaikuttivat vähiten tyytymättömiltä. Vapaudenmenetyksellä oli positiivisia sekä negatiivisia vaikutuksia. Mohell raportoi, että yllättävän suuri osa vastaajista koki, että vankilaan joutumisella ei ollut mitään vaikutuksia. Suurimmat negatiiviset vaikutukset liittyivät asunnon menettämiseen sekä ihmissuhteiden kärsimiseen. Positiiviset vaikutukset sisälsivät lähinnä pakkoraittiuteen ja pakotetun oman elämän pohdiskelun. Mohellin arviot seuraamusjärjestelmästä, erityisesti tutkintavankeudesta, olivat erittäin kriittisiä ja hän

kirjoittaa ”tutkintavankeuden olevan ristiriidassa, sillä tavoiteltujen päämäärien kanssa. Tutkintavankeudessa oleminen poisti vankilan pelotevaikutuksen ja toimi samalla, varsinkin ensikertalaisille, koulutuksena uusien rikosten tekemiseen. Tällä tavoin kaksi uutta (tutkinta)vankeuskertaa ehkäisevää tekijää oli lakannut olemasta.” (Mohell 2000, 105.)

Mohellin tutkimus oli ensimmäinen lajiaan, ja sillä on taatusti ollut vaikutusta seuraamusjärjestelmän kehittämisessä. Mohell havaitsi paljon epäkohtia tutkimuksessaan, mutta täytyy huomioida tutkimuksen soveltuvuus nykytilanteeseen. Ensinnäkin Mohellin tutkimus on toteutettu yli 15 vuotta sitten. Vaikka monet havaitut ilmiöt ovat oletettavasti edelleen merkittäviä, on huomioitava, että joitain rakenteellisia muutoksia on voinut tapahtua luonnollisesti tässä ajassa. Vankeuslaki koki myös vuonna 2006 täysuudistuksen, ja tätä lakia on tarkennettu edelleen. Siispä jotkin epäkohdat, mitä tässä tutkimuksessa havaittiin, eivät välttämättä ole enää relevantteja.

Vankeusvankeja koskevaa tutkimusta on edellä mainitusti tehty myös Suomessa. Kuten tutkielman alussa kirjoitin, käyttämäni aineisto kuuluu Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttamaan vankeuslain arviointihankkeeseen (Rantala ym. 2017). Käsittämäni aineiston kyselytutkimusta edelsi vastaavanlainen kyselytutkimus, mikä koski ehdotonta vankeutta suorittavia vankeja. ”Kyselytutkimus vankeusvangeille sääntelyn toimivuudesta ja vankilaoloista” selvitti kyselyn avulla vankien näkökulmaa vankilakokemuksesta. (Liimatainen ym. 2015.) Alison Lieblingin käsitysten innoittamana Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuksessa ”Laatuaikaa vankilassa?” on pyritty arvioimaan vankilaelämän laatuun vaikuttavia tekijöitä kyselytutkimukseen perustuen. Tutkimus osoitti vankilatoiminnan laadun arvioinnin olevan vaikea tehtävä monesta syystä. Tästä huolimatta löydettiin laatuun vaikuttavia tekijöitä, mitkä korreloivat Lieblingin 2004 toteuttaman tutkimuksen tulosten kanssa. (Linderborg ym. 2012.)

Edellä esitellyt tutkimukset käsittelevät vankien näkökulmaa tutkintavankeuteen. Vankien näkökulmaa vankeusrangaistukseen perustuvaa tutkimusta on tarkasteltu muun muassa tutkimuksessa valvotun koevapauden toimivuudesta (Mäkipää 2010), lyhytaikaisvangeille tehdyssä kyselyssä (Kivivuori ja Linderborg 2009) ja tutkittaessa ns.

pelkääjävankien kokemuksia (Ruckenstein & Teppo 2005). Pelkääjävangeilla tarkoitetaan vankeja, jotka eivät koe pärjäävänsä normaaliolosuhteissa vankilassa, vaan heille tulee järjestää esimerkiksi erillisiä osastoja tai sijoittaa eristykseen pitkiksi ajoiksi.

2.2 Tutkintavankeus muualla maailmassa

Tutkintavankeus on käytössä muualla maailmassa enemmän tai vähemmän samassa muodossa kuin Suomessakin. Tutkintavankeudessa on yleensä viisi vaihetta.

Tutkintavaiheessa tutkitaan asiaa ja pyritään muodostamaan syyte. Toinen vaihe on odotusvaihe, jolloin syytteen asettamisen jälkeen vanki odottaa tuomioistuimen käsittelyä. Kolmas vaihe on oikeudenkäynti vaihe, jossa toteutetaan oikeudenkäynti käytännössä. Neljäs vaihe on tuomittuna rangaistuksen saamista odottava vaihe. Viimeisenä on lopullista tuomiota odottava vaihe, kun valitus langetetusta tuomiosta on vireillä. (Walmsley 2014.) Tuomittuna rangaistuksen saamista odottava on vaihe, mitä muun muassa suomen rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä ei ole käytössä, sillä tuomio syyllisyydestä sekä langetettavasta tuomiosta tulee samalta taholta. Toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, missä valamiehistö toteaa syytetyn syyllisyyden ja tuomion määrää tuomioistuin. Myöskään kaikkia vaiheita ei välttämättä käydä läpi. Viimeinen vaihe jää luonnollisesti pois, mikäli henkilö todetaan syyttömäksi.

Saatavilla olevien tietojen perusteella tutkintavankien määrä ja tutkintavankeudessa vietetty aika vaihtelee huomattavasti maiden välillä. Arvioiden mukaan noin kolme miljoonaa ihmistä on tutkintavankeudessa tai vastaavassa oikeuskäsittelyä edeltävässä laitoksessa. Muun muassa Kiinasta ei ole saatavilla vankilapopulaatio tilastoja, mutta arviolta kiinassa on noin 250 000 tutkintavankia. Suurimmassa osassa maista tutkintavankeja kokonaisvankilapopulaatiosta on 10% ja 40% väliltä. Monissa kehitysmaissa tutkintavankeuden ja vankeusvankeuden välillä ei välttämättä ole suoranaista erottelua, ja tutkintavaihe saattaa kestää kohtuuttoman pitkään, lähtökohtaisesti tehottomasta oikeuslaitoksesta johtuen. Muun muassa Libyassa, Liberiassa ja Boliviassa noin 85% kaikista vangeista ovat tutkintavankeja. Vastaava luku Suomessa on noin 20. (Walmsley 2014.) Pitkä tutkintavankeusaika on ongelmallista

monesta syystä. Merkittävin näistä on, että tutkintavankeudessa ollessa henkilöllä ei ole mitään tietoa siitä, kuinka pitkään vapaudenmenetys kestää. Syyttömyysoletus on myös teoreettisesti voimassa, joten vangitsemisen jatkuessa pidempään ei kukaan enää koe, että vangittu olisi syytön.

3 Teoreettinen viitekehys: Oikeudenmukainen vankila toimii paremmin

Tämä luku käsittelee tutkimukseni kannalta keskeisintä teoreettista taustaa. Ensimmäisessä osiossa käsittelen oikeudenmukaisuutta, ja toisessa osiossa taustoitan tutkintavangin kokemuksen merkityksellisyyttä seuraamusjärjestelmän kannalta.

3.1 Oikeudenmukaisuus

Käsittelen tässä luvussa oikeudenmukaisuutta koskevaa teoriaa yleisesti sekä tarkennetusti proseduraalisesta näkökulmasta ja vankilaolosuhteissa. Käsittelen oikeudenmukaisuutta nimenomaisesti käytäntöjen sekä toiminnan kannalta, ja pyrin välttämään keskustelua henkilökohtaisesta oikeudenmukaisuudesta. Tämä siitä johtuen, että oikeudenmukaisuus instituutionaalisella tasolla on lähtökohta sille, että myös oikeudenmukaisuus yksilöiden välillä toteutuisi. Vaikka vaikuttamassa on samoja tekijöitä, viime kädessä kyse on kuitenkin hieman eri asioista.

Oikeudenmukaisuus on monitahoinen aihe ja jo pelkkänä käsitteenä erittäin hankalasti määriteltävissä. Oikeudenmukaisuutta arvioidaan eri olosuhteissa, tilanteissa ja näkökulmissa hyvin eri tavalla. Samasta tilanteesta jokainen voi tehdä oman tulkinnan oikeudenmukaisuudesta. Onko siis olemassa universaalia, objektiivista oikeudenmukaisuutta vai onko aina kyseessä subjektiivinen asia? Tätä kysymystä on pohdittu hyvin pitkään. On myös muodostunut oikeudenmukaisuudenteoriaa, mikä pitkälti toimii kaikkien oikeudenmukaisuutta tutkivien teorioiden perustana. John Rawls kirjoittaa kirjassa *A Theory of Justice* (2009) oikeudenmukaisuuden (justice) olevan yksi keskeisimmistä sosiaalisten instituutioiden ja yhteiskunnan kulmakivistä.

3.1.1 Yleinen oikeudenmukaisuusteoria

John Rawls oli 1900-luvun lopun merkittävimpiä moraali- ja yhteiskuntafilosoфеja, ja hänen keskeisimpiä aiheita oli kysymykset oikeudenmukaisuudesta. Rawls korostaa

kirjoituksissaan, että oikeudenmukaisuus ei yksinään kuitenkaan pysty tuottamaan hyvää yhteiskuntaa, vaan se on ainoastaan yksi monista hyveistä, mitä sosiaalisten instituutioiden tulisi sisäistää. Perinteisessä oikeudenmukaisuutta pohtivassa filosofiassa on lähdetty liikkeelle joko utilitaristisesta argumentista tai intuitionistisesta argumentista. Utilitaristinen argumentti pohjautuu siihen, että instituution toiminta on oikeudenmukaista, kun se hyödyttää mahdollisimman montaa ihmistä. Rawls tyrmää tämän lähestymisen jo lähtökohtiinsa siksi, että se suosii enemmistön tyranniaa vähemmistöjen kustannuksella. (Rawls 1988.) Tällä siis tarkoitetaan sitä, että mikäli uskotaan utilitaristisen ajattelun johtavan oikeudenmukaiseen lopputulokseen, on todennäköistä, että lopputulos on aina enemmistön edun mukaista. Intuitionistinen argumentti väittää, että ihmisillä on luontainen moraalinen aistimus, siitä mikä on oikein ja reilua missäkin tilanteessa. Tämä voinee teoriassa olla totta, mutta käytännössä tämä ensinnäkin sivuuttaa koko problematiikan siitä, että olisi yhteisesti sovittu käsitys oikeudenmukaisuudesta, koska sellaista on vaikea määrittää, ja toisekseen se ei huomioi yksilöiden välisiä intuitiivisia eroja. (Rawls 1988.)

Rawls argumentoi, että oikeudenmukaisessa toiminnassa keskiössä on reiluus. Reiluus on asia mihin utilitaristinen lähestyminen ei kykene reagoimaan. (Rawls 1958). Reiluus osana oikeudenmukaisuutta on merkittävää vankien kokemuksessa oikeudenmukaisuudesta. He ovat tilanteessa missä on hyvin vaikea ajatella oman tuomion ja kohtelun olevan enemmistön eduksi. Myöskään intuitiivinen lähestyminen ei sovellu järin hyvin tällaiseen käsitykseen oikeudenmukaisuudesta, sillä vankeus ja vankila ovat erinomaisia esimerkkejä tilanteista, missä ihmisten moninaiset intuitiot ovat olleet ristiriidassa. Rawlsin käsitys oikeudenmukaisuudesta perustuu lähtökohtaisesti ideaan yhteiskuntasopimuksesta (social contract). Yhteiskuntasopimus on käsite, minkä Jean-Jacques Rousseau määritteli jo 1700-luvulla. Yhteiskuntasopimuksella tarkoitetaan tilannetta, missä kaikki yhteiskuntaan kuuluvat sitoutuvat sanattomasti noudattamaan yhteisiä sääntöjä ja tavoittelemaan yhteistä hyvää. (Rousseau 1988.)

Rawlsin teoriassa on kaksi perustavanlaatuista pääperiaatetta. Ensiksi jokaisella yhteiskunnan jäsenellä tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpiin mahdollisiin

perusvapauksiin. Toinen pääperiaate edellyttää, että yhteiskunnallinen ja taloudellinen epätasa-arvoisuus on sallittava vain, jos on odotettavissa, että huono-osaisimmilla olisi paremmat absoluuttiset olosuhteet epätasa-arvoisessa tilanteessa, kuin täysin tasa-arvoisessa. Lisäksi, jos epätasa-arvoisuus on sallittava, se ei saa hankaloittaa huono-osaisten päättäviin asemiin pääsyä, esimerkiksi julkisia virkoja koskien (Rawls 1988, 46-47.) Nämä Rawlsin periaatteet ovat sovellettavissa sellaisenaan vain yhteiskunnan perusrakenteeseen. Ensimmäinen periaate koskee pitkälti perusoikeuksien ja vapauksien ylläpitoa. Näitä voidaan karkeasti listata koskemaan poliittista vapautta, sisältäen mielenilmaisuvapauden ja kokoontumisvapauden, omantunnon ja ajatuksenvapauden, henkilökohtaisen koskemattomuuden, omistusoikeuden, sekä suojan mielivaltaista vangitsemista ja takavarikkoa vastaan. Toinen pääperiaate liittyy lähinnä varallisuuden jakoon. Rawls ei väitä, että varallisuuden ja tulojen tulisi jakaantua tasan, mutta jaon tulisi olla jokaisen edun mukainen. Hän haluaa tällä ajatuksella vähentää moraalisesti merkityksettömien asioiden, kuten köyhään perheeseen syntymisen, vaikutuksia yksilön mahdollisuuksiin. Tämä periaate sallii perusrakenteeseen eriarvoisuuden sillä ehdolla, että jokainen saa siitä jotain hyötyä. (Rawls 1988.) Nämä periaatteet eivät ole suoraan vertailukelpoisia vankilayhteisössä, mutta ne luovat perustan sille, mikä koetaan oikeudenmukaiseksi rajoitetummassa ympäristössä. Vankila ja tarkemmin tutkintavankila on yhtä lailla instituutio, missä vallitsee pitkälti samoja tekijöitä, mitkä muodostavat oikeudenmukaisuuden kokemusta.

Rawlsin teoria ja yhteiskuntasopimus edellyttävät lähtökohdaksi niin sanottua alkuasemaa (original position). Alkuasema tarkoittaa, että päätökset tulisi tehdä tietämättömänä omasta asemasta, jotta olisi mahdollista muodostaa yhteiskuntasopimus, missä oikeudenmukaisuuden periaatteet toteutuvat. Rawlsin mukaan päättäjä päätyy tekemään ratkaisuja, jotka ovat hänen asettamien oikeudenmukaisuuden periaatteiden mukaisia jos päättäjä ei ole tietoinen omasta asemastaan, varallisuudestaan tai kyvyistään,. Tämä johtuu Rawlsin mukaan siitä, että ihmisen asettuessa tällaisen tietämättömyyden verhon (veil of ignorance) taakse hän tekee päätöksiä, jotka suosisivat häntä riippumatta hänen omasta lähtöasemasta ja myös antaisi mahdollisuuksia mielekkäälle elämälle heikommassakin asemassa

oltaessa. Rawls kutsuu tätä ”reiluksi peliksi käsitetyksi oikeudenmukaisuudeksi”. (Rawls 1988.)

Taloustieteilijä Amartya Sen on toinen oikeudenmukaisuutta koko yhteiskunnan kannalta perusteellisesti analysoinut henkilö. Kirjassaan ”The Idea of Justice” (2009), Sen esittää pitkälti Rawlsin ajatuksia uudessa valossa ottaen kriittisemmin kantaa joihinkin yksityiskohtiin. Merkittävin ero Rawlsin kirjoituksiin on konkreettinen lähestyminen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Hän ei käsittele Rawlsin tapaan oikeudenmukaisuuden ihannetta, vaan ennemminkin oikeudenmukaisuuden potentiaalia todellisessa yhteiskunnassa. Sen korostaa, että yhteiskunnallisella tasolla tulisi välttää pyrkimästä oikeudenmukaisuuden ihanteeseen tai täydellisyyteen, sillä tämä saattaa hänen näkökulmastaan olla lähes täysin mahdotonta. Sen sijaan tulisi nähdä oikeudenmukaisuus liukuvana asiana ja tavoitella asetelmaa, joka soveltuu kullekin ympäristölle tai yhteiskunnalle. Täydellisyyden tavoittelu on harvoin tarkoituksenmukaista ja voi olla jopa haitallista, mikäli se nähdään ainoana mahdollisena tavoitteena. (Sen 2010, 10-12.) Sen myös kirjoittaa oikeudenmukaisuuden tavoittelun suhteellisuudesta todetessaan, että on tarpeellista huomioida instituutioiden jäsenten väistämätön taipumus moraalisiin epäonnistumisiin. (Sen 2010, 67-69.) Tällä Sen tarkoittaa, että ihanteellinen oikeudenmukainen yhteiskunta, joka vaatisi yllä kuvattua Rawlsin yhteiskuntasopimusta, ei käytännössä ole toteutettavissa, sillä ihmiset eivät toimi samojen moraalisten rajojen puitteissa.

Nämä kuvaamani oikeudenmukaisuusteoriat ovat sellaisenaan liian laajoja sovellettavaksi suoraan vankilayhteisöön. Tutkintavankeudessa on jo lähtökohtaisesti yhteisön jäseniltä riistetty joitain niitä tekijöitä, mitkä ovat Rawlsin ja Senin mukaan perustavanlaatuisia oikeudenmukaisuuden muodostajia. Tästä syystä käsittelen seuraavassa osiossa tarkemmin proseduraalista oikeudenmukaisuutta, joka teoriana nivoutuu tarkemmin vapautensa menettäneen henkilön kontekstiin.

3.1.2 Oikeudenmukaisuus vankilassa

Edellisessä alaluvussa käsittelemäni teoria oikeudenmukaisuudesta on tutkielmani kannalta vielä liian laaja sovellettavaksi vankeihin ja vankilayhteisöön. Rawls kuvaa oikeudenmukaisuuden toteutumiselle kaksi peruspilaria. Ensiksi jokaisella yhteiskunnan jäsenellä tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpiin mahdollisiin perusvapauksiin. Toinen pääperiaate edellyttää, että yhteiskunnallinen ja taloudellinen epätasa-arvoisuus on sallittava vain, jos on odotettavissa, että huono-osaisimmilla olisi paremmat absoluuttiset olosuhteet epätasa-arvoisessa tilanteessa, kuin täysin tasa-arvoisessa. Näistä jo ensimmäinen ei enää lähtökohtana sovellu vankilayhteisöön, sillä tutkintavangit ovat jo asemassa, missä he ovat menettäneet osan perusvapauksistaan. Tästä syystä vankilayhteisön ja tutkintavankien osalta onkin relevantimpaa tarkastella oikeudenmukaisuutta vangitun kokemuksen kautta.

John Thibaut ja Laurens Walker pyrkivät testaamaan Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa käytännössä proseduraalista oikeudenmukaisuutta vaativaan tutkimusasetelmaan. Thibaut ja Walkerkin loivat tutkimusasetelman, missä osallistujilla oli eriävä määrä tietoa keinotekoisesta tuomioistuinkäsittelystä. Ihmiset asetettiin eri asemiin ja todistusaineistolla luotiin selkeä suosikki. Tässä tutkimuksessa oli jaoteltu amerikkalaiset, britannialaiset, ranskalaiset ja saksalaiset erikseen. Tutkimuksen aikana osallistujien tuli ilmoittaa kokemuksistaan käsittelystä, oikeudenkäynnistä ja lopputuloksesta. Prosessin oikeudenmukaisuus nousi Thibaut'n ja Walkerin tutkimuksessa tärkeimmäksi vaikuttavaksi tekijäksi proseduraalisesti kolmella näistä neljästä ryhmästä ja yhdessä ryhmässä missä kokemus poikkesi hieman, oli oikeudenmukaisuus toisena. (Thibaut ym. 1973.)

Tom Tyler on tutkinut paljon lain noudattamiseen, luottamukseen ja oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Hänen tärkeimpiä teorioita koskee niin sanottua proseduraalista oikeudenmukaisuutta (procedural justice). Tämän ajatuksen mukaan keskeinen vaikuttava tekijä ihmisten käytökseen ja lainnoudattamiseen on koettu oikeudenmukaisuus viranomaisten toiminnassa ja päätöksenteossa. Tämä pätee sekä tilanteisiin joissa ollaan henkilökohtaisesti tekemisissä viranomaisten kanssa että

ulkopuolisten arvioidessa viranomaisten toimintaa. Kuten olen edellä kuvannut, perinteinen preventiohypoteesi ei Tom Tylerin arvion mukaan toimi käytännössä. Pelotteen uskotaan toimivan siten että tiukka seuraamusjärjestelmä on keskeinen menetelmä kuuliaisuuden ylläpidossa, mutta Tyler uskoo oikeudenmukaisuuden ja läpinäkyvyyden olevan merkityksellisempiä rikollisuuden vähentämisessä käytännössä. Edellä olevan mukaan Tyler selittää ilmiötä, että poliisin, tuomioistuinten ja vankiloiden objektiivisesti havaittava tehostuminen ei kuitenkaan ole johtanut lisääntyneeseen luottamukseen näitä instituutioita kohtaan. (Tyler 2003, 283.) Tämä sopii teoreettisesti hyvin tutkintavankien kokemuksen arviointiin siitä syystä, että on oletettavaa, että suuri osa tutkintavangeista ei ole erityisen tyytyväinen omaan vapaudenmenetykseensä, eikä siis lopputuloksen arviointi ole välttämättä hedelmällistä, joten on järkevämpää tarkastella kokemusta prosesseista.

Tyler kutsuu tätä mallia prosessipohjaiseksi sääntelyksi (process-based model of regulation). Tylerin mukaan tämä malli käsittelee kahta ongelmaa tehokkaan sääntelyn saavuttamisessa. Ensiksi oikeusjärjestelmän tulisi saavuttaa lyhyt ja pitkäaikainen myönteisyys laadittuja sääntöjä kohtaan. Toisekseen järjestelmä vaatii yleistä yhteistyöhalukkuutta ja viranomaisten, erityisesti poliisien kanssa. Oikeusjärjestelmän tehokas toiminta edellyttää yhteistyöhalukkuutta ja avointa kommunikaatiota. Tylerin prosesseihin perustuvan mallin mukaan kansalaisten halukkuus toimia kuuliaisesti perustuu ennen kaikkea heidän kokemukseen prosessien oikeudenmukaisuudesta. (Tyler 2003.) Malliesimerkki proseduraalisen oikeudenmukaisuuden merkityksestä sekä sen vaikutuksista kansan mielipiteeseen valtaa pitäviä kohtaan on Yhdysvalloissa 2010-luvulla vaikeuksia kohdannut poliisilaitos. Yhdysvaltojen poliisit joutuivat suuren mediahuomion keskelle johtuen heidän näennäisen mielivaltaisesta vallankäytöstä. Kansalaiset eivät ymmärtäneet, millä perusteella poliisit toimivat, ja he kokivat muun muassa fyysisen voimankäytön olevan kohtuutonta ja tarpeetonta. Prosessi, jolla mahdollisiin lain rikkeisiin puututtiin, koettiin epäreiluksi, ja useamman tällaisen tapahtuman jälkeen poliisilaitokseen kohdistui merkittävää negatiivista mediahuomiota. Tästä johtuen niin viranomaisten kanssa tekemisissä olevat kuin täysin ulkopuolisetkin alkoivat epäillä koko oikeusjärjestelmää. Koko tämän prosessin myötä seurasi huomattavasti lisääntynyttä levottomuutta, mikä on esimerkki ensimmäisestä

Tylerin esittämästä ongelmasta. Eli poliisin tulisi pystyä aktiivisesti sekä pitkäaikaisesti estämään häiriökäyttäytymistä. Toisekseen tästä seurasi Tylerin esittämän toisen ongelman kärjistyminen, kun kansalaiset menettivät yhteistyöhalukkuuttaan poliisin kanssa. Poliisin kanssa tekemisissä olevat henkilöt ovat lähtökohtaisesti huomattavasti yhteistyöhaluisempia, jos he kokevat, että heitä kohdellaan oikeudenmukaisesti. Oikeudenmukaisuuteen sisältyy tässä tapauksessa avoimuus, suoraviivaisuus, kohtuullisuus. (Tyler 2003)

Yllä esittelemäni esimerkki Yhdysvaltojen poliisilaitoksen legitimiteetistä ja proseduraalisen oikeudenmukaisuuden katoamisesta on Tylerin mukaan kierre, johon päädytään hyvin herkästi. Mikäli kansalaiset kokevat prosessien olevan epäoikeudenmukaisia, he eivät ole halukkaita yhteistyöhön ja rikkovat myös todennäköisemmin lakia. Tämä johtuu siitä, että heillä ei ole selkeää käsitystä viranomaisen toiminnasta ja hieman kärjistäen saattavat uskoa, että päätökset tehdään joko mielivaltaisesti tai perustuen johonkin muuhun kuin säädettyyn lakiin. Viranomaisten joutuessa käyttämään voimakeinoja ja yleisesti joutuessaan harjoittamaan julkisen vallan käyttöä, vahvistuvat kansalaisten negatiiviset kokemukset ja syöksykierre vahvistuu. (Tyler 2003.) Tyler ja Yuen Huo testasivat tätä viranomaisten legitimiteetin muodostumista kyselyllä, missä he tiedustelivat ihmisten kokemuksia viranomaisista sen jälkeen, kun he olivat olleet näiden kanssa tekemisissä. Tutkimus näytti selkeän yhteyden proseduraalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisten yhteistyöhalukkuuden välillä. Henkilöt, jotka kokivat viranomaisen olevan legitiimi, yleensä hyväksyivät viranomaisten päätökset perustuen prosessiin, jolla päätökseen päädyttiin. Jos taas henkilö koki viranomaisen epälegitiimiksi ja prosessin epäreiluksi, on todennäköisempää, että he arvioivat kokemusta perustuen siihen, onko päätös heidän kannaltaan suotuista vai ei. (Tyler & Huo 2002) Tämä ero onkin erityisen merkittävä vankilayhteisön näkökulmasta. Tylerin mallin ensimmäinen osa, joka käsittelee lain noudattamista ja hyväksymistä on hieman irrelevantti tutkittaessa vankilassa oloa, sillä silloin taustalla on vahva epäily, että lakia ei olla noudatettu. Toki oman tutkimukseni tapauksessa kyseessä on tutkintavangit, joiden oletetaan olevan syyttömiä, mutta he ovat fyysisesti tilanteessa missä vapaus on menetetty. Proseduraalinen oikeudenmukaisuus tutkintavankeudessa on tutkintavangin kannalta monitahoinen asia

ja eri tasot on vaikea erotella toisistaan. Koska etupäässä kokemus liittyy ja kohdistuu poliiseihin ja tuomareihin/oikeuslaitokseen, mutta yhtä lailla vankeudessa heihin kohdistuvia päätöksiä tehdään jatkuvasti. Taustalla siis kulkee rikosoikeudellinen prosessi, minkä eteneminen ja tulokset vaikuttavat tutkintavangin kokemukseen. Toisekseen on yleinen kohtelu vankilassa ja kolmantena vankilankäytännöt. Tutkintavangin kannalta näitä kolmea on vaikea erottaa toisistaan, mutta kaikki yhtä lailla vaikuttavat kokemuksen kokonaisuuteen. Esimerkiksi aineiston avovastauksissa raportoitiin useita kertoja koettua vääryyttä vanginvartijoiden toiminnan mielivaltaisuudesta. Harva tutkintavankeudessa, saati ehdottomassa vankeudessa oleva kokee kyseisen tilanteen olevan heille suotuisa. He saattavat kuitenkin hyväksyä tilanteen, koska he ymmärtävät vaiheet ja prosessi on ollut heidän näkökulmastaan oikeudenmukainen.

Tyler ja Huo muun muassa kirjoittavat, että vähemmistöjen edustajien kokemus oikeudenmukaisuudesta viranomaisten kanssa tekemisissä oltaessa on merkittävästi negatiivisempi. Heidän tutkimus osoitti, että on huomattavasti todennäköisempää, että vähemmistöryhmän edustaja kokee päätöksenteon ottavan vaikutteita ennakkoluuloista ja stereotyyppioista. Tähän kokemukseen vaikuttaa huomattavasti julkinen asenne ja mielipide viranomaisten toiminnan oikeudenmukaisuudesta. Tylerin ja Huon tutkimuksesta ilmeni, että koettu epäoikeudenmukainen kohtelu korreloi syrjinnän, erityisesti rasismien kanssa. Ihmiset reagoivat negatiivisesti syrjintään tai syrjinnältä vaikuttavaan toimintaan, vaikka kyseessä ei olisi henkilökohtainen kokemus. (Tyler & Huo 2002, 324-346.) Yleisen asenteen viranomaisten toimintaa kohtaan ollessa myötämielinen on epätodennäköisempää, että koetaan epäoikeudenmukaisuutta pohjautuen syrjintään tai muihin tekijöihin, jotka perustuvat päättäjien henkilökohtaisiin ennakkoluuloihin. Tutkintavankikyselystä nimittäin nousee esiin jonkin verran henkilökohtaisia kokemuksia syrjinnästä, mutta keskiarvoja tarkasteltaessa tämä ei nouse esiin ongelmana. Täytyy huomioida, että missä tahansa ympäristössä tulee aina olemaan yksilöitä, jotka kokevat, että heitä syrjitään rodun, sukupuolen, iän tai minkä tahansa muun ominaisuuden perusteella. Eikä siis ole mahdollista tai hedelmällistä pyrkiä kitkemään viimeisetkin kokemukset. Siispä voi olla tyytyväinen, jos yleinen

mielipide on, että prosessi on oikeudenmukainen ja päätökset tehdään puolueettomasti.

Oikeudenmukaisuuden kokemuksen muodostuminen on vankilassa edellä kuvatusti hieman toisenlainen, kuin mitä se on henkilöllä, joka ei ole menettänyt vapauttaan. Siispä tekijät, jotka vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen, ovat erilaisia. Anthony Bottoms ja Justice Tankebe (2012) arvioivat viranomaisten legitimitietin muodostumista rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Heidän tutkimuksen perusteella on nähtävissä, että proseduraalinen oikeudenmukaisuus on keskeinen osa tämän legitimitietin muodostumisessa. Seuraavassa luvussa kuvailen, miksi tämä kokemus on niin merkityksellinen. Bottoms ja Tankebe kuvaavat tutkimuksessaan kolmea legitimitiettiä muodostavaa tekijää. Ensinnä legitimitietti muodostuu päätösten ja toimintojen avoimesta hyväksynnästä, mikä on erityisen merkityksellinen yksityiskohta vankilayhteisöissä. Vankilaan tämä soveltuu siinä mielessä, että vanki hyväksyy tuomionsa tai tutkintavankien kohdalla tutkinnan vaatiman vapaudenmenetyksen ja siihen liittyvät käytännöt. Toisekseen toiminnan perustana tulee olla lait ja kolmanneksi sääntöjen oikeutus tulee muodostua jaettujen uskomusten perusteella. Legitimitietin muodostuminen avoimesta hyväksymisestä (legitimation through expressed consent) on Bottomsin ja Tankeben mukaan merkittävin vaikuttava tekijä. Tämä on verrattavissa Tylerin käsitykseen proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta.

Asiaa ei tietenkään voi näin suoraviivaisesti yksinkertaistaa, sillä on toki olemassa yksilöitä vankiloissa, kuten kaikissa muissa yhteisöissä, jotka eivät halua noudattaa yhteisiä normeja. Heihin tämä logiikka ei suoranaisesti päde. Bottoms ja Tankebe korostavat tämän seikan merkityksellisyyttä, koska vankilan kaltaisessa suljetussa yhteisössä tieto kulkee aivan eri tavalla. Viranomaisten tai auktoriteettien reaktiot ja päätökset ovat todella nopeasti kaikkien tiedossa, ja niillä on suuri merkitys vankien jokapäiväiseen elämään. Siispä prosessin yhdenmukaisuus, reiluus ja avoimuus nousevat äärettömän tärkeiksi vankilassa. Tällainen tilanne muodostuu todella harvoin siviilimaailman kontekstissa, ja ongelmia syntyykin vasta, kun päätökset ovat todella räikeästi epäoikeudenmukaisia tai epäjohtonmukaisuudet toistuvat. (Bottoms&

Tankebe 2012, 123.) Tutkintavankikyselyssä nousikin esiin yhtenä merkittävänä asiana tiedonsaannin ongelmat sekä vartijoiden ja muiden päättäjien epäjohtonmukaisuus.

Toinen tekijä, mistä Bottoms ja Tankebe kirjoittivat, on viranomaisten toiminnan laillisuus legitimitietin muodostajana. Selkeä laitton toiminta viranomaisten puolelta syö legitimitettiä ja luonnollisesti epäoikeudenmukaisuuden kokemus vankien keskuudessa voimistuu, kun auktoriteettien toiminta ei ole laillista tai ei vaikuta lailliselta. (Bottoms& Tankebe 2012, 137-141.) Tästä syystä hyvän hallinnon periaatteet ovat myös tärkeitä vankilassa, että vangeille ei tule sellaista kokemusta, että päätökset tehdään perusteettomasti ja pahimmassa tapauksessa laittomasti. Bottoms ja Tankebe kuitenkin kirjoittavat, että vankilassa ei voi aina toteuttaa lakia jokaista pykälää myöten. Vastaavaa havainnoidaan tutkintavankeja koskevassa raportissa todettaessa tutkintavankeuslakiin jääneen vanhakantaisia ns. laitosvalta-ajattelua suosivia sääntöjä (Rantala ym. 2017, 151.). Laitosvallalla tarkoitetaan, että vankilan järjestys ja turvallisuus asetetaan kaiken muun edelle ja näitä käytetään muun muassa tutkintavangin oikeuksien rajoitusperusteena useampaan otteeseen laissa.

Kolmas legitimitietin luoja on yhteisiin arvoihin perustuva toiminta. Valtaa pitävät ovat legitimejä niin pitkään, kun heidän laatimat säännöt ovat valtaapitävien sekä heidän sääntöjä noudattavien perusarvojen mukaisia. Mikä tahansa vallankäyttö tulee Bottomsin ja Tankeben mukaan läpäistä kolme testiä. Vallankäytön perusteen on oltava peräisin validista auktoriteetin lähteestä, valtaa tulee käyttää yhteiskunnalle sopivalla tavalla ja vallankäytöllä tulee olla ilmeinen tarkoitus. (Bottoms& Tankebe 2012, 141-144.) Yhteiset arvot on merkityksellinen asia siinä, että vallankäyttö vaikuttaa perustellulta ja oikeutetulta.

Edellä kirjoittamani asiat ovat keskeisiä auktoriteetin legitimitietin muodostumiselle ja ovat osa laajempaa proseduraalista oikeudenmukaisuutta. Proseduraalisella oikeudenmukaisuudella vankilassa on tiivistäen kaksi pääteemaa päätöksenteon laatu ja kohtelun laatu. Päätöksenteko ja kohtelu eivät aina ole selkeästi eriytettyinä toisistaan, vaan voivat olla osittain päällekkäin. Yllä kuvatut yksityiskohdat ovat osa jompaakumpaa näistä teemoista, ja niiden laiminlyönti johtaa kokemukseen

epäoikeudenmukaisuudesta ja vastaavasti legitimitetin kärsimiseen. (Bottoms& Tankebe 2012, 145-147.)

3.2 Vankeuden kokemuksen merkityksellisyys

Edellisessä alaluvussa olen kirjoittanut oikeudenmukaisuudesta kokemuksena ja siitä, mitkä asiat vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen erityisesti vankilassa. Luonnollista on seuraavaksi kysyä, miksi tämä on merkityksellistä? Erityisesti vankeusvankien kohdalla herää ajatus siitä, miksi oikeudenmukainen kohtelu, olosuhteet ja prosessit ovat tärkeitä, kun kyseessä on henkilöitä, jotka eivät itse ole lähtökohtaisesti toimineet oikeudenmukaisesti muita tai yhteiskuntaa kohtaan? Tälle kysymykselle on monta perusteltua vastausta ja riippuen tahosta, jolta kysytään, saa hyvin erilaisia vastauksia. Perinteisestä eettisestä lähtökohdasta ajatellen kaikkia ihmisiä tulee kohdella inhimillisesti riippumatta heidän teoistaan. Tutkintavankien kohdalla lisäksi painaa vaa’assa syyttömyysolettama, jonka valossa tutkintavankia pitäisi kohdella hieman eri tavalla, kuin vankeusvankeja.

Kriminologit ja seuraamusjärjestelmää sekä vankiloita tutkineet eivät kuitenkaan lähesty asiaa pelkästään moraalifilosofisesta lähtökohdasta vaan ovat tavoitteellisempia. On runsaasti tutkimuksia, joiden perusteella voidaan todeta seuraamusjärjestelmän toiminnalla ja sen laadulla olevan merkittävä vaikutus vankien hyvinvointiin sekä seuraamusjärjestelmän ydintavoitteeseen vankien yhteiskuntaan takaisin sopeuttamiseen (ks. esim. Beijersbergen K.A. 2015, Bottoms& Tankebe 2012, Jackson ym. 2010, Liebling 2004). Vankien ei kuitenkaan olisi tarkoitus viettää koko elämänsä vankilassa, ja edellä mainitulla tavalla heidän rikoksensa ovat yleensä rikoksia yhteiskunnan yhteisiä arvoja kohtaan. Seuraamusjärjestelmällä pyritään korjaamaan tätä arvomaailman vääristymää. Tästä syystä on perusteltua tavoitella oikeudenmukaisuutta myös vankilajärjestelmässä.

Merkittävä perustelu oikeudenmukaisuuden arvioinnille ja tavoittelulle vankilassa on myös uusintarikollisuuden vähentäminen. Karin A. Beijersbergen tutki koetun proseduraalisen oikeudenmukaisuuden ja uusintarikollisuuden yhteyttä. Vaikkakin

tutkimus osoitti, että oikeudenmukaisuuden vaikutus uusintarikollisuuteen on melko pieni, useita taustamuuttujia kontrolloitaessa Beijersbergen sai tuloksen, että vankeuden koettu oikeudenmukaisuus vähensi uusintarikollisuuden todennäköisyyttä vapautumista seuraavien 18 kuukauden aikana. Hänen koeasetelmassaan vetosuhde (odds ratio) uusintarikollisuuteen oli 0.806 kun vastaaja oli kokenut vankeusajan oikeudemukaiseksi. Vetosuhteen ollessa 1 tarkoittaisi tämä, että oikeudenmukaisuuden kokemuksella ei ole merkitystä rikollisen uusimiseen. Tämän voi myös selkiyttää siten, että positiivinen kokemus oikeudenmukaisuudesta vankeudessa vähensi uusintarikollisuuden riskiä noin 19 prosentilla. Erinäiset taustamuuttujat vaikuttivat merkittävästi rikoksen uusimisen riskiin. Muun muassa parisuhteessa oleminen ja perheellisyys pidätyshetkellä laski uusintarikollisuuden riskiä huomattavasti. Rikostyyppillä oli myös huomattava merkitys. (Beijersbergen ym. 2016.) Oma tutkielmastani nousi myös esiin tähän tulokseen korreloivia tuloksia. Muun muassa perheellisyys toimi yhtenä merkittävänä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen luojana. Kerron tuloksista tarkemmin tutkielman viidennessä kappaleessa.

Tutkimukset myös osoittavat, että vangit, jotka ilmoittavat kokevansa kohtelun oikeudenmukaiseksi, aiheuttavat epätodennäköisemmin järjestyshäiriöitä, ovat tottelevaisempia, ovat harvemmin mukana kiellettyjen tuotteiden salakuljettamisessa vankilaan ja käyttäytyvät vähemmän väkivaltaisesti. He myös kokevat vähemmän psykologista ahdinkoa. Nämä tulokset viittaavat siihen, että epäoikeudenmukaisuuden kokemus saattaisi vähentää ns. protestikäyttäytymistä järjestelmää kohtaan (Reisig & Mesko 2009).

Anthony Bottoms ja Justin Tankebe ovat tutkineet paljon proseduraalisen oikeudenmukaisuuden vaikutusta viranomaisten legitimizeettiin ja tämän yhteyttä yhteiskunnan toimintaan. Viranomaisia kohtaan muodostuva legitimizeetti perustuu pitkälti oikeudenmukaisuuden kokemukseen, ja legitimizeetti Bottomsin ja Tankeben mukaan lisää merkittävästi myötämielisyyttä lakia kohtaan. Vaikutus on havaittavissa esimerkiksi muun muassa uusintarikollisuuden vähenemisenä sekä myötämielisyytenä yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Käytös koskee myös siviilejä, jotka eivät ole missään vaiheessa olleet vankilassa, mutta siinä tilanteessa että kansalaiset kokevat

viranomaisen epälegitiimiksi, ovat he herkästi vastahakoisempia auttamaan viranomaisia työssään (Bottoms& Tankebe 2012, 154-160.)

Edellä esitetyn kirjallisuuden lisäksi sain omaan tutkielmaani näkökulmaa ja tukea muuttujien valintaan Alison Lieblingin kirjasta ”Prisons and their Moral Performance” (2004). Kirjassaan Liebling kirjoittaa tutkimuksestaan Iso-Britannialaisista vankiloista. Hän pyrkii luomaan mallin hyvin toimivasta vankilasta perustuen myös muihin kuin perinteisesti helposti arvioitaviin tehokkuuden mittareihin. Hänen tutkimuksensa merkittävyys perustuu edellä esittämäni ymmärrykseen hyvin ja oikeudenmukaisesti toimivan vankilan vaikutukseen seuraamusjärjestelmien ydintavoitteiden saavuttamisessa. Käytännön tasolla oikeudenmukainen vankila johtaa pienentyneisiin järjestyshäiriöihin, vähentyneeseen pahoinvointiin vankilassa sekä viimekädessä uusinta rikollisuuden vähentymiseen että vankien parempaan yhteiskuntaan sopeutumiseen. Lieblingin näkemys on, että tehokkuuden nimissä pyritään arvioimaan vankilan laatua helposti mitattavilla ominaisuuksilla, vaikka nämä eivät viime kädessä ole tärkeimpiä vankilan ominaisuuksia. Tästä johtuen Liebling on kehittänyt moraalisen suorituskyvyn käsitteen (moral performance). Moraalinen suorituskky koostuu pääasiallisesti ihmisten välisistä ja materiaalisista aspekteista, jotka määrittävät vankilakokemuksen epäinhimillisyyden tai tuskaisuuden. Moraalinen suorituskky on tärkeä osa vankilan laatua, ja se tulisi ottaa mukaan vankiloiden arviointiin. Lieblingin näkemys on, että vankila on tai voisi olla enemmän ”yhteiskuntamainen” riippumatta vääjäämättömästä valta-asetelmasta. Liebling korostaa, että erityisesti vankilassa yhteiskunnassa jaetuilla arvoilla on merkitystä. (Liebling 2004.).

Lieblingin metodi moraalisen toimintakyvyn mittaamiselle perustuu perustavanlaatuisiin arvoihin inhimillisyys (humanity) ja oikeudenmukaisuus (justice). Tärkeimmäksi asiaksi nousi nimenomaan ihmisten välinen kanssakäyminen, joista ensimmäinen on seuraamusjärjestelmää edustavan henkilökunnan ja vankien väliset suhteet ja toinen on henkilökunnan sisäiset suhteet sekä vankien väliset suhteet. Liebling listaa seuraavat elementit tärkeiksi hyvin toimivalle vankilalle: kunnioitus, tuki, reiluus, inhimillisyys, turvallisuus, järjestys, kehittymismahdollisuudet, auktoriteetti/valtasuhteet, luottamus, arvostus, kommunikaatio, ihmissuhteet,

jännitteet (tai hyvinvointi), syrjäytyminen (tai kuulumisen tunne), lojaaliuus. Tämän lisäksi on joitain henkilökuntaa koskevia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat vankilan toimintaan, mutta tässä tutkielmassa keskitytään vain vankien kokemukseen, joten en listaa niitä erikseen. (Liebling 2004, 146-156.) Liebling kirjoittaa, että oikeudenmukainen instituutio toimii luotettavien motiivien, reilujen prosessien, neutraalin päätöksenteon ja tasavertaisen kohtelun kautta. Liebling korostaa laadukkaan päätöksenteon ja kohtelun merkitystä vankien oikeudenmukaisuuden arvioinneissa. Tämä kokemus muodostuu pitkälti nimenomaan vertailun kautta. Tiiviisti yhdessä olevassa yhteisössä, kuten vankilassa, tieto muiden saamasta kohtelusta leviää nopeasti, jolloin mielivaltaisuudelle ja epätasa-arvoiselle kohtelulle jää entistä vähemmän tilaa. Neutraaliuus ei suoranaisesti ole täysin mahdollista, sillä vangit ovat jo tilanteessa, jossa on vahvat valtasuhteet. Mutta vangeille riittää, että heitä ei syrjitä ja että heitä kohdeltaisiin niin suopeasti, kuin tilanne sallii. Tämä ulottuvuus on tietysti suhteellinen, sillä kaikilla osapuolilla voi olla eri käsitys tilanteen sallimasta suopeudesta. (Liebling 2004, 473-481.) Hyödynnän edellä esitettyjä moraalisen suorituskyvyn muodostavia tekijöitä aineistoa käsitellessäni. Pyrin muodostamaan muuttujia, jotka sisältäisivät myös Lieblingin tarkoittamalla tavalla vankilan laatua mittaavia tekijöitä oikeudenmukaisuuden muodostajina.

4 Tutkimuksen toteutus

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millainen on tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa. Tämän lisäksi tavoitteena on selvittää, mitkä asiat vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen. Tutkielma on toteutettu ensisijaisesti kvantitatiivisin menetelmin, joiden tueksi olen ottanut kvalitatiivisia menetelmiä vankien avovastausten analyysissä. Tässä luvussa esittelen edellä mainitut aineiston osat sekä menetelmät, joita hyödynnän aineiston analysoinnissa. Arvioin lisäksi tutkimuksen reliabiliteettia ja validiteettia. Tutkimusongelma on tiiviisti; kuinka oikeudenmukaiseksi tutkintavangit kokevat käytännöt ja kohtelun vankilassa. Kysymystä tarkennetaan jakamalla se kolmeen ryhmään seuraavasti:

- Miten vankiloiden väliset erot vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen?
- Miten tutkintavankeihin liittyvät taustatekijät vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen?
- Miten tutkintavankeuden erityisoloihin liittyvät tekijät vaikuttavat oikeudenmukaisuudenkokemukseen?

4.1 Aineiston kokoaminen

Tutkimuksen aineiston on kerännyt Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) yhteistyössä rikosseuraamusalueiden yhteyshenkilöiden kanssa loka-marraskuussa 2015. Aineisto on kerätty standardoituna kyselytutkimuksena, jolloin asiat on kysytty jokaiselta vastaajalta täsmälleen samalla tavalla. (Hirsjärvi ym. 2009, 193-194.)

Kyselyllä on mitattu asioita, joiden tiedetään vaikuttavaan vankien kokemukseen vankeduesta, joita ovat: järjestys, hallinto, turvallisuus ja vankilaympäristön fyysiset olot sekä hyvinvointi, osallisuus, empatia, kunnioitus ja oikeudenmukaisuus (ks. esim. Liebling 2004). Tutkimusaineisto on Krimon käytössä laajemmassa tarkoituksessa, kuin mihin tässä tutkielmassa paneudutaan. Krimossa on toteutettu laajaa vuoden 2006 vankeuslain uudistuksen vaikuttavuuden selvitystä, ja tämä tutkintavankeja koskeva osuus kuuluu tuohon kokonaisuuteen. Krimo julkaisi aineistoon pohjautuen tutkimusjulkaisun ”Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen” (Rantala ym. 2017), jonka valmistelussa olin myös mukana, ensisijaisesti aineiston analysoinnissa.

Käytännössä aineisto hankittiin toimittamalla kyselylomakkeet jokaiseen vankilaan, jossa on tutkintavankeja ja vankilan henkilökuntaa pyydettiin jakamaan lomakkeet kaikille tutkintavankeudessa oleville. Kyseessä on käytännössä kontrolloitu kysely ja vielä tarkemmin informoitu kysely. Tällä tarkoitetaan, että lomakkeet on lähetetty suoraan suunnitellulle kohdejoukolle. (Hirsjärvi ym. 2009, 196-197.) Tällä menetelmällä tavoitettiin käytännössä kaikki lomakkeiden jakohetkellä tutkintavankeudessa olevat henkilöt. Kysely ei saavuttanut niitä, jotka eivät sillä hetkellä olleet vankilan tiloissa, esimerkiksi oikeuskäsittelystä johtuen. Tämä poissaolijoiden joukko oli oletettavasti melko pieni.

Olin kiinnostunut tekemään graduni kriminologisesta aiheesta, ja lähestyin syksyllä 2015 oikeustieteellisen tiedekunnan rikosoikeuden professoria Tapio Lappi-Seppälää, joka toimii myös Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin johtajana. Hän osasi nopeasti tarjota minulle aineistoa ja alustavaa aihetta, jonka jälkeen hän ohjasi minut ottamaan yhteyttä Krimon tutkimusjohtajaan Kati Rantalaa, kenen kautta sain asiasta lisätietoa ja prosessi saatiin liikkeelle. Aineisto ei vielä tässä vaiheessa ollut valmis, mutta kävin tapaamassa Rantalaa ja sovimme käytännöistä, ja hän ohjasi hyvin perusteellisesti alkuun tutkielman teossa. Hain gradua varten tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitokselta. Osallistuin myös yleiseen tutkintavankikyselyn raportointiin sekä aineiston analyysiin. Kati Rantala toimi toisena graduohjaajanani.

Kyselylomakkeen (Liite 1) alussa kerrottiin tutkimuksen kohderyhmästä ja tutkimuksen pyrkimyksestä arvioida lakiuudistuksen tavoitteiden onnistumista, ja siihen tarvitaan nimenomaan vankien näkökulmaa. Ohjeistuksessa kerrottiin lisäksi, että kyselyn laatijat ovat Krimosta ja että vastaaminen on vapaaehtoista mutta toivottavaa, koska vankien näkemys on ensiarvoinen. Lopuksi korostettiin, että tiedot kootaan, käsitellään ja raportoidaan anonymisti ja vastaukset palautetaan nimettöminä palautuskirjekuoressa, jonka vanki on voinut itse sulkea, jotta vastaajalla vahvistuisi kokemus, että vankilahenkilökunta yksinomaan välittää vastaukset eteenpäin, eikä pääse niitä lukemaan. Tutkimuksen perusjoukon muodostavat 587 vankia. Se on sama kuin tutkintavankien lukumäärä vankiloissa 1.11.2015. Heistä 194 oli ulkomaalaisia.

Täytettyjä kyselylomakkeita palautui 298, eli vastausprosentti on 51. Lomake oli käännetty englanniksi, ruotsiksi, venäjäksi, viroksi ja latviaksi, mutta silti joukossa oli monia eri kansalaisuuksia, joiden ei kieliongelman takia ollut mahdollista vastata kyselyyn. Muun muassa Arabian kielisiä vastaajia oli odotettua enemmän.

Kyselylomake koostui 8 osasta, ja täyttämiseen annettiin kaksi tuntia aikaa. Kysely koostui lähinnä asennekysymyksistä, jotka oli jaoteltu Likert-asteikolla 1:stä 5:een, jossa 1 on täysin eri mieltä ja 5 on täysin samaa mieltä. Joukossa oli myös monivalintakysymyksiä. Osioiden lopussa tarjottiin aina mahdollisuus kommentoida kysyttyjä asioita erikseen avovastauksena. Omin sanoin muotoillut vastaukset ja kommentit ovat merkityksellisiä, sillä näissä nousee esiin asioita, joita ei olla osattu välttämättä kysyä. Kyselylomakkeen ensimmäisessä osassa kysyttiin perusteellisesti henkilön taustatiedot sisältäen rikossyytteen, koulutuksen, ammatin ja aiempien tuomioiden määrän. Osa kaksi käsittelee yhteydenpitoa, toimintoja ja toimeenpanon sisältöä vankilassa. Tässä on painotettu yhteydenpitorajoituksiin liittyviä kysymyksiä, sillä tämä oli yksi vuoden 2006 vankeuslain uudistuksen painopisteistä. Kolmannessa osassa kysytään vankilan toimintaa koskevasta tiedonsaannista, esimerkiksi tulo-oppaista, järjestyssäännöistä yms. Neljäs osa käsittelee tutkintavangin oikeuksia ja tutkintavangin kohtelua. Tämä osio on tutkielmani kannalta erityisen merkityksellinen, sillä useat asennekysymykset soveltuvat erinomaiset oikeudenmukaisuuden ja proseduraalisen oikeudenmukaisuuden kokemuksen mittaamiseen. Osa viisi käsittelee kurinpitorangaistuksia ja kuudes osa muutoksenhakua sekä kantelua. Seitsemännessä osassa tiedustellaan kokemusta eroista nykyhetken ja aiemman välillä tutkintavankeudessa sellaisilta henkilöiltä, jotka ovat olleet tutkintavankeudessa ennen vuotta 2006. Kahdeksannessa, ja viimeisessä osassa on tilaa yleisille kommenteille ja palautteelle.

Käsittelen valmiiksi koodattua kyselyaineistoa. Kyselyihin on pyydetty vastaamaan anonymisti, joten tietosuoja ei lähtökohtaisesti ole ongelma. On kuitenkin mahdollista, että vastaaja on kertonut nimensä tarkoituksellisesti avovastauksissa. Tällaisissa tilanteissa vastaukset ovat anonymisoitu jo koodausvaiheessa Krimon tutkimusavustajien toimesta.

4.2 Aineiston analyysi

Aineisto oli IBM SPSS Statistics -ohjelmiston tallennusmuodossa, ja suurin osa aineiston käsittelystä on myös toteutettu tätä ohjelmaa hyödyntäen. Aineisto oli Krimon keräämä ja Krimon toimesta ja osittain siivottu. Tarpeellista oli kuitenkin muuttujien yhdistely ja uudelleen koodaaminen omaa käyttötarkoitustani sopivampaan muotoon.

Ensimmäisenä tein useista taustamuuttujista frekvenssi- ja jakaumataulukkoja, joiden avulla pystyin arvioimaan sekä otoksen edustavuutta että saamaan paremman kokonaiskuvan aineiston sisällöstä. Vastaajia oli yhteensä 298. Heistä 261 (87,6 %) oli miehiä, ja naisia oli 34 (11,4 %). Kolme vastaajaa ei ilmoittanut sukupuoltaan. Vastaajien keski-ikä oli 36,4. Iän keskihajonta oli 11,9 ja vaihteluväli oli 53. Nuorin vastaaja oli vastaamishetkellä 17 ja vanhin 70 vuotias. Jaottelin vastaajat uudestaan ikäryhmittäin neljään luokkaan, mistä ilmenee, että suurin osa (54,4 %) vastaajista sijoittuu ikähaarukkaan 26-45.

Kyselyssä pyydettiin ilmoittamaan tutkintavankeuden kesto. Vastausta pyydettiin kuukausina, viikkoina ja päivinä, ja vastaukset koodattiin vastaavasti kolmeksi eri muuttujaksi. Koska tällä tavalla on hankalaa tarkastella vankeuden kokonaiskestoja, yhdistin nämä vastaukset yhdeksi muuttujaksi, joka on vankeuden kesto päivinä. Käyttäen SPSS:n 'compute variable' ominaisuutta laskin yhteen tutkintavankeudessa olon kokonaiskeston päivinä. Keskiarvoaika on noin 161 päivää, eli hieman yli viisi kuukautta. Keskihajonta on 136 päivää. Lyhin aika tutkintavankeudessa kyselyn toteutus hetkellä oli 3 päivää ja pisin 738 päivää, eli hieman yli kaksi vuotta.

Taulukko 1: Ikä ja vankeusaika päivinä

	N	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
Ikä	286	36,4	35	11,9	17	70
Aika tutkintavankeudessa	280	160,7	120	135,6	3	738

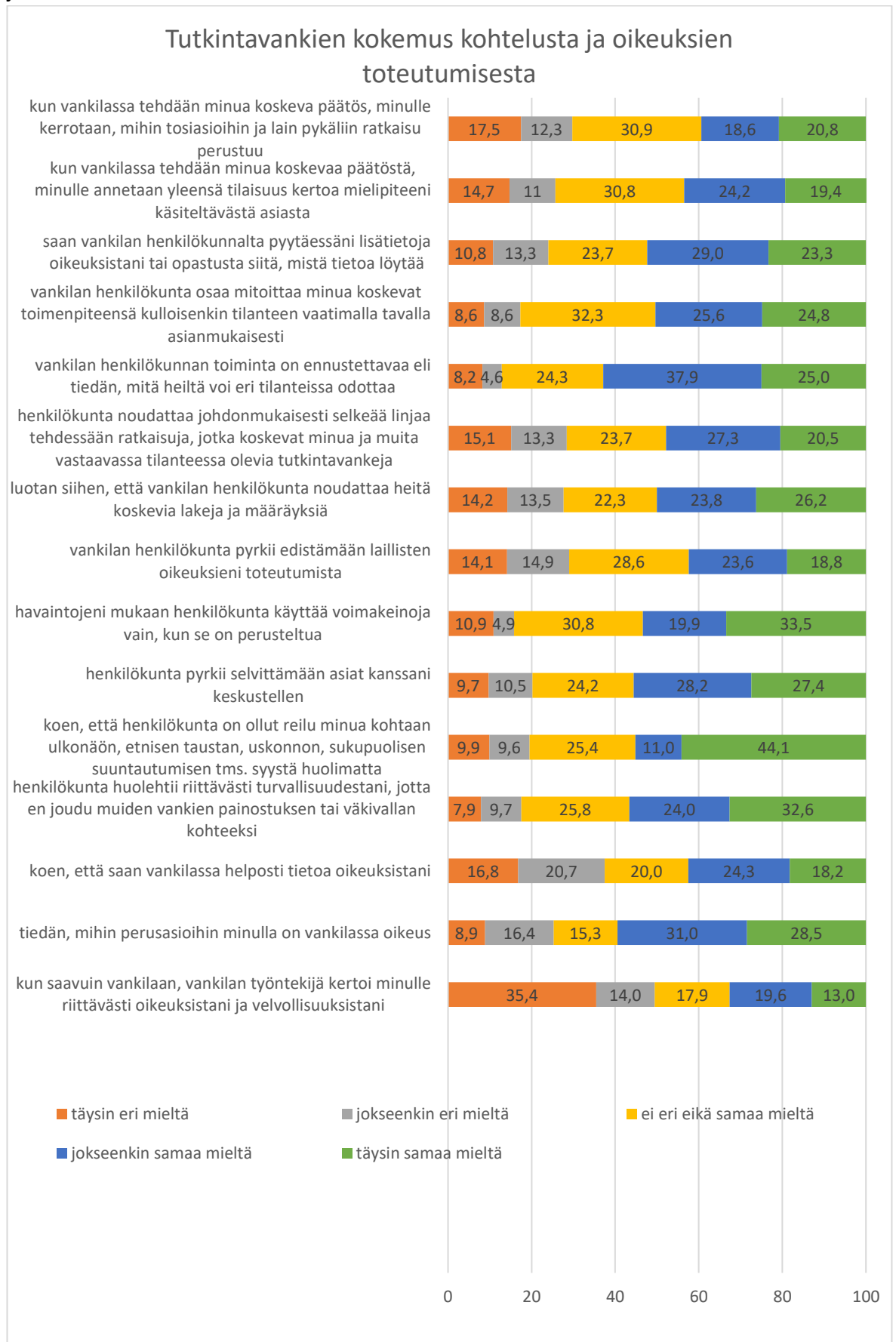
Aineiston käsittely painottuu kvantitatiivisiin menetelmiin, mutta analyysiä täydennetään kvalitatiivisella analyysillä. Seuraavien alaotsikoiden alla esittelen käyttämiäni menetelmiä, jotka ovat summamuuttujat, faktorianalyysi, ristiintaulukointi ja regressioanalyysi.

4.2.1 Faktorianalyysi ja summamuuttujat

Kysely on erittäin laaja, joten muuttujia tuli valikoida. Koska Likert-asteikollisia mielipidekysymyksiä oli niin paljon, ei kannattanut tarkastella jokaista kysymystä erikseen vaan oli järkevää yhdistää muuttujia summamuuttujiksi sellaisten kysymysten osalta, mitkä viime kädessä mittaavat enemmän tai vähemmän samaa ilmiötä. Summamuuttajaksi nimitetään muuttujaa, jonka arvot on saatu laskelmalla yhteen useiden erillisten, mutta samaa ilmiötä mittaavien muuttujien arvot (Metsämuuronen cop. 2011).

Kyselyn neljännen osan ”Tutkintavankien oikeudet ja tutkintavankien kohtelu” (ks. Liite 1) kysymyspatteristossa numero 35 pyydettiin vastaamaan väitteisiin viisiportaisella Likert-asteikolla täysin samaa mieltä ja täysin eri mieltä väliltä. Väitteet koskivat tutkintavankien kohtelua ja oikeuksien toteutumista. Tässä osiossa kysyttiin huomattavan paljon niitä asioita, jotka teoreettisen viitekehykseni perusteella vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen vankilassa. Osiossa on 15 väittämää, joiden jakaumat löytyvät alta (Taulukko 2).

Taulukko 2: Väittämät tutkintavankien kohtelusta ja oikeuksien toteutumisesta - jakaumat

Kysymykset oli asetettu kaikkien paitsi yhden kohdalla siten, että mittari, tässä tapauksessa Likert-asteikko, oli samoin päin. Viides kysymys, mikä oli alun perin muotoa ”Koen, että henkilökunta on ollut epäreilu minua kohtaan ulkonäön, etnisen taustan, uskonnon, sukupuolisen suuntautumisen, tms. syyn takia” muutettiin muotoon ”koen, että henkilökunta on ollut reilu...”, jotta se olisi samoin päin kuin muut vastaukset. Alkuperäisessä asetelmassa kaikkiin muihin kysymyksiin vastatessa *täysin samaa mieltä* oli positiivinen vastaus, mutta tämän kysymyksen kohdalla se olisi ollut negatiivinen asia. Siispä käyttäen SPSS-ohjelmistoa koodasin kysymyksen uudelleen toiminnolla *Recode into different variable*, jotta summamuuttujaa muodostettaessa lasketaan samaa asiaa. (Metsämuuronen cop. 2011, 541-543.) Kuten taulukosta 2 huomaa, vastausten jakaumat ovat melko samankaltaiset. Ainoastaan viimeisen kysymyksen osalta, missä kysytään, saiko vanki riittävästi tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan vankilan työntekijältä saapuessaan vankilaan, on painotus selkeästi negatiivinen. On hyvä huomata, että tässä väitteessä sana ”riittävästi” on saattanut ohjata joitain vastaajia negatiivisempaan vastausvaihtoehtoon.

Monet väittämistä siis mittaavat viime kädessä samaa asiaa, joten oli tarpeellista yhdistää muuttujia summamuuttujiksi. Päädyin muodostamaan viidestätoista kysymyksestä summamuuttujia, joista löytyy edellä esittelemieni teorioihin perustuen tarpeellisia mittareita proseduraalisen oikeudenmukaisuuden arvioimiselle. Ensimmäinen muuttuja on **Henkilökunnan toiminta** ja toinen on **Päätöksenteko ja avoimuus**. Tein myös kaikista valitsemistani muuttujista yhden yhtenäisen oikeudenmukaisuuden kokemusta mittaavan summamuuttujan.

Ennen summamuuttujien muodostamista muodostin muuttujan, josta ilmenee, kuinka perusteellisesti valittuihin muuttujiin yksittäiset vastaajat ovat vastanneet. Tämä on tarpeellista, sillä kaikkiin kysymyksiin ei ole annettu vastauksia, ja kun vastaukset palautetaan takaisin viisiportaiselle asteikolle, tulee summa jakaa lukumäärämuuttujan arvolla. Mikäli vastauksia ei ole annettu kaikkiin kysymyksiin, tulee keskiarvojen laskemisessa virheitä. (KvantiMOTV 2009.) Yleisesti ottaen väittämiin oli vastattu

erittäin hyvin, joten summamuuttujien laskelmien ulkopuolelle jäi hyvin vähän vastaajia.

Päädyin edellä esittämäni kahden summamuuttujan jaotteluun hyödyntämällä faktorianalyysiä. Faktorianalyysi on monimuuttujamenetelmä, jolla pystytään erottelemaan suuresta joukosta ne tekijät, jotka korreloivat keskenään muita enemmän. Faktorianalyysillä pystytään siis tiivistämään monen muuttujan tiedot muutamaan pääkomponenttiin eli faktoriin. (Metsämuuronen cop. 2011, 649.) Tällä tavalla pystyin matemaattisesti selvittämään, mitkä muuttujat kannattaa yhdistää summamuuttujiksi. Sovelsin eksploratiivista faktorianalyysiä (Explorative Factor Analysis), jolla käytännössä annetaan ohjelmistolle mahdollisuus tarjota soveltuvat yhdistelmät. Eksploratiivinen faktorianalyysi soveltuu silloin, kun muuttujien taustalla oleva teoria on tiedossa, mutta muuttujien valinta ei ole täysin selkeää (Metsämuuronen cop. 2011, 652.) Tämä soveltuu minun käyttöön, sillä kirjallisuuteen perustuen minulla on jo käsitys siitä, mitä asioita haluaisin yhdistää summamuuttujiksi, mutta ei kuitenkaan täyttä varmuutta siitä, miten muuttujat tulisi lopulta jakaa. Valitsin siis kysymyksen 35 Likert-asteikolliset asenneväittämät, ja käyttäen SPSS-ohjelmistoa selvitin muuttujien välistä korrelaatiota. Valitsin kaikki 15 muuttujaa *Factor analysis* -toimintoon. Käytin faktorianalyysin parametrien estimointimenetelmänä *Unweighted least square*-menetelmää. Rotaatiomenetelmänä käytin *Varimax*-menetelmää, mikä pyrkii siihen ratkaisuun, että lataukset faktoreilla ovat mahdollisimman suuria tai pieniä. Rotaatiolla (eli faktoriakselien kiertämisellä) helpotetaan tulosten tulkintaa ilman, että sisältö juurikaan muuttuu. (Metsämuuronen cop. 2011, 667-675.) Faktorianalyysi tuotti kaksi faktoripistettä, mistä pystyin muodostamaan taustateoriaani nojaten kaksi summamuuttujaa.

Muuttujien välisen sisäisen johdonmukaisuuden mittaamisessa on jo pitkään käytetty Cronbachin alfakerrointa. Alfakerroin osoittaa, ovatko muuttujien tulokset johdonmukaisesti samansuuntaisia, toisin sanoen onko niitä järkevä yhdistää summamuuttujiksi. Mitä enemmän muuttujia alfan laskemisessa on mukana, sitä enemmän myös ilmenee varianssia. (Metsämuuronen cop. 2011, 544-548.) On yleisesti pidetty yli 0,6 alfakerrointa hyväksyttävänä.

Taulukko 3: Cronbachin alfa -tulokset summamuuttujien muuttujille

	Cronbachin alfa	N
Henkilökunnan toiminta	0,887	9
Päätöksenteko ja tiedonsaanti	0,882	6

Koska kaikki alfat ovat yli vaadittavan 0,6 tuloksen, ei ole välttämätöntä arvioida uudestaan reliabiliteettia. Mikäli tulokset olisivat huomattavasti alle 0,6 tulisi tarkastella muuttujia tarkemmin. Usein muuttujat, joissa on hyvin pieni varianssi ovat syynä siihen, että alfakerroin jää matalaksi. Tällöin voi olla suotavaa poistaa kyseinen muuttuja summamuuttujasta ja tarkastella sitä erikseen, jos tämä nostaa Cronbachin alfan tulosta huomattavasti. (Metsämuuronen cop. 2011, 549.)

Faktorianalyysissä on tärkeää, että tuloksille pystytään antamaan sisällöllinen tulkinta. Tässä tapauksessa muuttujat latautuivat kahdelle faktorille (Taulukko 4). Annoin faktoreille nimiksi *Henkilökunnan toiminta* ja *Päätöksenteko ja tiedonsaanti*. Nämä nimet kertovat kysymysten luonteesta ja perustuvat taustateoriasta saatuun tietoon, jonka mukaan näihin kahteen yläluokkaan tiivistyy merkittäviä tekijöitä oikeudenmukaisuuden kokemuksen muotoutumisessa. Alla olevassa taulukossa on kirjattu väittämien koodit tilan säästämiseksi sen sijaan, että koko väittämä olisi kirjoitettu taulukkoon. Väittämät ovat taulukossa samassa järjestyksessä kuin kyselylomakkeella, joten koko väittämät löytyvät liitteistä tutkielman lopusta (ks. Liite 1).

Yleensä suositellaan vähintään 0,3 korrelaatiota, jotta faktorianalyysi kannattaa tällä menetelmällä tehdä. Tutkimuksessani olen käyttänyt 0,42 korrelaatiota, sillä korrelaatio on kaikkien kysymysten osalta kohtalaisen suuri ja tällä tavalla sain eroteltua faktoreita hieman lisää. Otoskoon tulee olla kohtuullisen iso. Otoskoolle ei

ole olemassa tarkkaa rajaa, mutta yleisesti ottaen 200 havaintoa muuttujaa kohden olisi suotavaa olla. Tässä tapauksessa tämä vaatimus täyttyy.

Taulukko 4: Faktorianalyysillä yhdistetyt muuttujat

	Henkilökunnan toiminta	Päätöksenteko/tiedonsaanti	Kommunaliteetit
35a	0,34	0,61	0,49
35b	0,18	0,65	0,46
35c	0,38	0,73	0,67
35d	0,49	0,41	0,41
35e	0,32	0,17	0,13
35f	0,59	0,36	0,48
35g	0,53	0,26	0,35
35h	0,59	0,54	0,64
35i	0,73	0,39	0,68
35j	0,59	0,25	0,41
35k	0,73	0,34	0,65
35l	0,75	0,32	0,66
35m	0,56	0,57	0,64
35n	0,44	0,65	0,61
35o	0,45	0,57	0,53

Estimointimenetelmä: Unweighted Least Squares.

Rotaatiomenetelmä: Varimax with Kaiser Normalization.

4.2.2 Ristiintaulukointi

Ristiintaulukoinnilla tutkitaan muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuussuhteita. Ristiintaulukointi on yksi perinteisimmistä ja selkeimmistä kvantitatiivisista tutkimusmenetelmistä. Erityisesti dikotomiset eli kahtiajakautuneet muuttujat soveltuvat hyvin ristiintaulukointiin. Ristiintaulukoinnissa tulee lähtökohtaisesti käyttää luokiteltuja muuttujia. Välimatka- ja suhdeasteikollisia muuttujia voi myös käyttää, mutta tämä edellyttää, että ne koodataan uudelleen luokitelluiksi muuttujiksi. (Alkula ym. 1994, 175-200.). Tutkielmassani on käytössä lähinnä Likert-asteikollisia asenneväittämiä tai muita luokiteltuja muuttujia, joten ristiintaulukointi soveltuu hyvin.

Ristiintaulukointi on laajalti käytössä siksi, että se osoittaa hyvin selkeässä, ymmärrettävässä muodossa muuttujien välisiä riippuvuuksia. Ristiintaulukoinnissa on muiden menetelmien tapaan omat heikkoutensa. Sellaisenaan ristiintaulukoimalla voidaan saada selkeältä vaikuttavia riippuvuussuhteita, mutta tämä menetelmä ei yksinään osoita, onko kyseessä sattuma. Jotta voidaan testata ristiintaulukoitujen tuloksien tilastollista merkitsevyyttä, käytetään χ^2 -testiä. Khiin neliö (χ^2)-testi on toisin sanoen riippumattomuustesti, ja sen nollahypoteesina on muuttujien välinen riippumattomuus. Yksinkertaistaen testissä tarkastellaan kuinka paljon havaitut ja odotetut frekvenssit eroavat toisistaan. Jos nämä erot ovat tarpeeksi suuria, voidaan olettaa, että kyseessä ei ole sattuma vaan tulos on tilastollisesti merkitsevä. Viime kädessä P-arvo kertoo tästä. χ^2 -testi laskee P-arvon, jonka ollessa alle 0,05 voidaan todeta tilastollisen merkitsevyyden pätevän. Käytännössä alle 0,05 P-arvon lukema tarkoittaa, että tilastollisesti on alle 5% riski, että satunnaisesti valittu tapaus poikkeaa tuloksesta. Testi kertoo pelkästään tilastollisesta merkitsevyydestä, eikä siis testaa sisällöllistä merkitsevyyttä (Alkula ym. 1994, 215-219.) Tutkijan tulee siten olla varovainen, että ei tee oletuksia kausaliteetista perustuen korrelaatioon, vaan arvioi korrelaation taustalla olevia sisällöllisiä merkityksiä.

4.2.3 Regressioanalyysi

Yksi tutkimukseni tavoitteista on selvittää, mitkä asiat vaikuttavat tutkintavankien kokemukseen oikeudenmukaisuudesta. Koska ristiintaulukointi on menetelmänä yksinkertainen ja se ei sellaisenaan kerro luotettavalla tasolla useamman muuttujan välisiä riippuvuuksia, täytyy minun hyödyntää myös monimuuttujamenetelmää. Kahden muuttujan välinen korrelaatiokerroin kertoo, kuinka paljon kahden muuttujan välillä on korrelaatiota, mutta regressioanalyysissä selittäviä muuttujia voi olla useita. (Metsämuuronen cop. 2011, 710.) Kyseisellä menetelmällä pystytään ensinnäkin selvittämään, mitkä taustamuuttujat selittävät oikeudenmukaisuuden kokemuksessa havaittua vaihtelua, minkä lisäksi pystytään arvioimaan, mikä on eri taustamuuttujien painoarvo.

Omassa tutkimuksessani hyödynnän perinteistä regressioanalyysiä (Multivariate Regression Analysis). Tällä menetelmällä pyritään selittämään yhden muuttujan sisäistä vaihtelua usealla selittävällä muuttujalla. Regressioanalyysin etu on, että saadaan selville yksittäisen selittävän muuttujan vaikutuksen osuus selitettävään muuttujaan, kun muiden selittävien muuttujien vaikutus on otettu huomioon. (KvantiMOTV 2008) Selitettävänä muuttujana (Dependent variable) toimii oikeudenmukaisuuden kokemus, eli muodostamani summamuuttujat ja selittävinä muuttujina (Independent variable) toimii taustatekijät, jotka olen jakanut kolmeen ryhmään seuraavasti: vankiloiden väliset erot, vankeihin liittyvät taustatekijät ja tutkintavankeuden erityisoloihin liittyvät tekijät. Regressioanalyysi on tehokas ja tarkka monimuuttujamenetelmä, mutta siinä piilee samaisia ongelmia kuin monissa muissa menetelmissä. Mikään teoreettinen syy ei välttämättä kerro, minkä tekijän pitäisi selittää ilmiötä. Mikäli muuttujat, joilla yritetään selittää esimerkiksi tutkintavankien oikeudenmukaisuuden kokemusta ovat epäoleellisia, ei tämä menetelmä tuota järkeviä tuloksia, vaikka numeerinen korrelaatio olisikin nähtävissä. (Metsämuuronen cop. 2011,712-716.)

4.2.4 Avovastausten analyysi

Käytin tutkimuksessani tukena myös kvalitatiivisia menetelmiä. Kyselyssä oli runsaasti tilaa avovastauksille, joten niiden läpikäyminen ja analysointi oli sekä mielenkiintoista että tarpeellista vastaajien kokemuksen ymmärtämiseksi. Hyödynsin analyysissä sisällönanalyysiä ja sisällönerittelyä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, missä tekstiä käydään systemaattisesti läpi koodaten vastauksia siten, että niitä pystyy halutessaan kvantifioimaan. Tein analyysiä aineistolähtöisesti unohtamatta yleistä teoriaa mitä kirjallisuuskatsauksessa olen käynyt läpi. Pyrin löytämään avovastauksista yhtäläisyyksiä ja löytämään teoreettisesta viitekehyksestä esiin nousseisiin ilmiöihin liittyviä vastauksia. (Tuomi& Sarajärvi 2002, 105-116.)

Kyselytutkimuksessa oli 9 avointa kohtaa kommenteille koskien edellä kysyttyjä asioita. Tämän lisäksi lomakkeen lopussa oli tilaa kommenteille liittyen mihin tahansa kysymykseen tai vastaajat saattoivat kirjoittavat mitä tahansa tai antaa kyselystä

palautetta. Ensiksi kävin kaikkia vastauksia suurpiirteisesti läpi, mutta kävi lopulta ilmi, että kirjatut kommentit eivät välttämättä liittyneet esitettyyn kysymykseen, vaan avoimia vastaustiloja oli saatettu käyttää vastaamaan johonkin muuhun kysymykseen tai yleiseen kommentointiin. Siispä keräsin kaikki kommentit yhteen listaan ja erittelin niitä systemaattisesti, ikään kuin ne eivät alun perin olisikaan liittyneet mihinkään tiettyyn kysymykseen, vaan olisivat kaikki olleet vapaita kommenttikenttiä. Siispä siirsin vankiloittain eroteltuna kaikki vastaukset Atlas.Ti-ohjelmaan. Muodostin alustavat koodit perustuen lomakkeen kysymyksiin ja ensimmäisellä läpilukukerralla mieleen jääneisiin teemoihin.

Avokysymyksiin vastaaminen vaihteli merkittävästi. Arviolta noin puolet vastasivat jotain avokysymyksiin. Kyselyn loppua kohden vastaaminen myös väheni, mutta useat jotka vastasivat yhteen avokysymykseen, vastasivat myös useampaan kohtaan. Tässä aineistossa oli kohtalaisen yleistä, että yksittäinen vastaaja kirjoitti saman vastauksen useampaan avovastauskenttään. Vastausten pituus vaihteli yhdestä sanasta kappaleeseen, joten myös sisällöllisesti vastaukset olivat erittäin monipuolisia. Avovastauksien joukossa oli hyvin vähän täysin irrelevantteja tai törkeitä vastauksia. Yleisesti ottaen vastaukset olivat asiallisia ja tutkimuksen kannalta hyödyllisiä.

Riskinä sisällönanalyysissä, erityisesti kvantitatiivisen tutkimuksen tukena, on laiska sitaattien listaaminen ja yleistäminen perustuen poleemisiin kommentteihin. Kvantifioimalla tuloksia saadaan luotettavuutta analyysille ja välttään tekemästä yleistyksiä perustuen olettamuksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 98.) Koodasin systemaattisesti aineistoa perustuen ennalta luomiini koodeihin sekä lopulta muutamiiin aineiston läpikäymisen aikana muodostamiini uusiin koodeihin. Pyrin erottelemaan vastaukset, joissa selvästi kommentoitiin yleisesti vankilajärjestelmää tai aiempaa kokemusta eikä nimenomaisesti tutkintavankeutta. Tämä osoittautui kuitenkin melko hankalaksi, joten jotkin vastaukset saattoivat olla lähinnä kommentteja koko vankilan toiminnasta ja seuraamusjärjestelmästä. Vankiloiden välisessä vertailussa ei ilmennyt selkeitä eroja. Vastaukset koskivat pitkälti samoja asioita, ja mikäli eroja oli, saattoi yhden vankilan otos olla niin pieni, ettei se ollut vertailukelpoinen. Tästä syystä olen tarkastellut kaikkien vankiloiden vastauksia yhtenä

kokonaisuutena. Havaintoyksikkönä käytin vaihtelevasti yksittäistä sanaa tai jopa koko virkettä, riippuen vastaukset pituudesta. Lopulliset koodit olivat seuraavat:

- Asianajajaan yhteydenpito
- Kieliongelmat
- Omaisuuden/asioiden hoitoon siviilissä liittyvät kommentit
- Toimintaan/olosuhteisiin/byrokratiaan/oikeuksien toteutumiseen liittyvät kommentit
- Tiedonsaanti (oikeuksista, vankilasta tms.)
- Vartijat/ muu henkilökunta
- Yhteydenpito (puhelimitse, internet, kirjeitse)
- Poliisivankila
- Omaisten tapaaminen/yhteydenpito
- Terveystuho
- Tutkinta
- Positiivinen palaute

Näiden lisäksi muodostin muutamia lisäkoodeja: rangaistusajansuunnitelmaa koskevat kommentit, kommentit kyselystä, epäääräinen vastaus ja rajatapa.

4.3 Tutkimuksen luotettavuus

4.3.1 Tutkielman luotettavuuden arviointi

Kyselylomakkeeseen perustuva tutkimus, eli survey-tutkimus on yleisimpiä yhteisuntatieteessä käytettäviä tutkimusmetodeja. Kyselylomakkeella suoritettussa tutkimuksessa on useita ansioita. Etuna on muuna muassa, että kyselylomaketutkimuksella voi esittää paljon kysymyksiä, kustannukset on usein mahdollista pitää kohtuullisen pienenä, kysymykset esitetään joka kerta täysin samalla tavalla ja vastaaja saa rauhassa pohtia vastauksia. Suurin etu vankeutta tutkiessa on kuitenkin se, että tutkija ei vaikuta läsnäolollaan, puhetavallaan tai muulla kysymyksen esittämistavalla, mitä hän ei välttämättä itse tiedosta, tutkittavan vastaukseen. (Aaltola& Valli 2001, 101.) Tämä on todella tärkeä asia vankilatutkimuksessa, sillä aineistoa käsitellessä ja erityisesti avovastauksia lukiessa muodostui käsitys vankien skeptisyydestä ja pelosta vastata kyselyyn. Jotkut epäilivät, että vankilaa tai vartijoita kritisoiva vastaaminen voisi olla heille epäsuotuisaa. Kysymysten muotoilu, johdattelevuus ja strukturointi ovat myös tärkeitä ominaisuuksia ja ne luovat perustan koko tutkimukselle. Käytetty lomake on tarkoin strukturoitu, mutta silti

vapaamuotoinen laajoista avovastaus mahdollisuuksista johtuen. Vastaajat ovat lähtökohtaisesti vastanneet perusteellisesti ja tunnollisesti esitettyihin kysymyksiin. Survey-tutkimuksessa on tärkeää erityisesti kysymysten muotoilu ja sanavalinnat (Hirsjärvi ym. 2009, 195-203.). Tämä onkin haasteellisempi tehtävä tutkintavankeja tutkittaessa, sillä vastaajia on hyvin eri taustoista ja tilanteista. Tärkeää on esittää asiat mahdollisimman neutraalisti, yksiselitteisesti ja ymmärrettävästi. Tässä tapauksessa tämä pyrkimys on mielestäni saavutettu. Laadittu lomake on asiaa paljon tutkineiden ammattilaisten toteuttama, joten lopputulos on myös sen mukainen. Vastauksista ei myöskään ilmennyt, kuin muutamaa otteeseen, että vastaaja ei olisi ymmärtänyt kysymystä sanavalinnoista johtuen.

Kyselylomaketutkimuksessa tyypillisin ongelma on heikko vastausprosentti. Poikkeuksellista vankilayhteisöä tutkittaessa on, että koko perusjoukko tai populaatio on tiedossa ja saavutettavissa. Vastaaminen on kuitenkin vapaaehtoista, joten hyvästä saavutettavuudesta huolimatta hyvästä vastaajamäärästä ei ole takeita. Jos vastaaminen olisi pakollista, vastaajat tuskin vastaisivat tosissaan. Tässä tapauksessa vastausprosentti on 51, mikä olisi monelle muulle toteutettavalla kyselytutkimukselle erinomainen vastausprosentti. (Hirsjärvi ym. 2009, 196.)

Vankeuden kokemusta tutkittaessa kyseessä on hyvin tarkkaan valikoitu vastaajajoukko. Koko perusjoukko on tiedossa ja käytännössä saavutettavissa. Otosta voidaan pitää perusjoukkoa edustavana, jos otoksessa on suhteellisesti sama määrä samoja taustaominaisuuksia kuin perusjoukossa (Aaltola & Valli 2001). Tässä tapauksessa vastaajista on saatavilla perusteellista taustatietoa. Tiedossa on ulkomaalaisten edustavuus, joka on kohtalaisen hyvä, mutta jää hieman vajavaiseksi. Ulkomaalaisia on edellä mainitusti ollut tutkimuksen toteutus hetkellä 198, mikä on kokonaistutkintavankiluvusta 33,7%. Saaduista vastauksista 23,7% on ulkomaalaisten tai kaksoiskansalaisten vastauksia (Liite 2). Puuttuva tieto koski vain seitsemää vastaajaa. On siis oletettavaa, että osa vangeista, jotka jättivät vastaamatta, olisivat halunneet vastata, mutta heille ei ollut tarjolla sopivan kielistä vastauslomaketta. Vastaajien keski-ikä on 36,3 ja kaikkien tutkintavankien keski-ikä on 35,7, joten tässä mielessä otos on edustava. Merkityksellistä on pyrkiä selvittämään yhdistääkö jokin ominaisuus

vastaamatta jättäneitä tai ovatko vastaajat valikoituneet jonkin toisen ominaisuuden perusteella. Ei siis näyttäisi olevan selkeää yli- tai aliedustusta mistään ryhmästä. Eli voidaan todeta otoksen olevan perusjoukkoa edustava.

Tässä tutkimusasetelmassa on lisäksi ongelmana se, kuinka vakavasti vastaajat ovat ottaneet kysymyksiin vastaamisen, koska sitä ei pystytä valvomaan. Kyseinen kyselylomake on myös kohtalaisen pitkä, ohjesivuineen 25 sivua, mikä lähtökohtaisesti altistaa sille, että vastaajat eivät jaksaa täyttää lomaketta loppuun asti keskittyä loppuun asti. (Hirsjärvi ym. 2009, 196.) Vastauksia analysoitaessa tuli vastaan muutamia vastaajia, jotka selvästi eivät olleet ottaneet kyselyä järin vakavasti, mikä tosin ilmeni lähinnä avovastauksista. Sellaiset vastaajat, jotka eivät olleet ottaneet vastaamista vakavasti, mutta eivät ilmaisseet sitä suoraan tai välillisesti avovastauksissa on luonnollisesti vaikeampi yksilöidä. Yleiskuva kuitenkin on, että tässä tapauksessa vastaajat ovat ottaneet vastaamisen tosissaan, sillä palautuneet lomakkeet olivat lähtökohtaisesti huolellisesti täytettyjä. Vankilassa vastaajilla luonnollisesti on paljon aikaa käytettävänä ja vaikka lomake on pitkä, ei se kyseisissä olosuhteissa koidu ongelmaksi. Tämä myös ilmeni palautteessa kyselyä koskien, missä useat vastaajat pitivät vastaamista positiivisena kokemuksena. Samaisissa arvioissa kuitenkin epäiltiin tällaisen tutkimuksen mahdollisuuksia vaikuttaa heidän oloihin.

Täytettyjen kyselylomakkeiden palaututtua pystyttiin arvioimaan joitain syitä kadolle. Lomake oli käännetty englanniksi, ruotsiksi, venäjäksi, viroksi ja latviaksi, mutta tästä huolimatta oli muun kielisiä, jotka eivät kieliongelmistä johtuen pystyneet vastaamaan. Ulkomaalaisia oli kaikista 578 tutkintavangista 194, ja täytettyjä vastauksia saatiin 69 ulkomaalaiselta. Voidaan siis olettaa ainakin osan puuttuvista vastauksista johtuvan kieliongelmistä. Tämä on sinänsä valitettava syy kadolle, koska kielitaidottomilla vangeilla on huomattavasti hankalampaa ymmärtää tapahtumia, ja heidän kokemuksensa voisi olisi tutkimuksen kannalta antoisia erityisesti siksi, että vastaajista kolmasosa on ulkomaalaistaustaisia. Useat vastaajat kirjoittivat kokemuksestaan, että olosuhteista valittaminen ja kommentointi ovat joko turhaa tai jopa itselle haitallista, sillä siitä seuraa herkästi rangaistuksia. Vastaajat eivät välttämättä luottaneet siihen, että vastaukset ovat anonyymejä ja erityisesti, että vanginvartijat eivät pääse

lukemaan heidän vastauksiaan. Monet ovat saattaneet siis tästä pelosta jättää kokonaan vastaamatta kyselyyn. Tästä ei ole kovin suurta näyttöä, mutta on yksi asia, mitä voisi pohtia tulevaisuudessa, kun kyselyitä toteutetaan vankiloissa. Olisiko mahdollista luoda vastaajalle entistä luottavaisempi kokemus siitä, että vastaukset todella ovat anonyymejä ja erityisesti vartijat eivät pääse niihin käsiksi?

Tutkimuksen validiteetin eli tutkimuksen pätevyys tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata oikeaa asiaa. Erityisesti kyselytutkimusta tutkittaessa on tärkeää pohtia mittaamista, sillä potentiaalisia väärinkäsityksiä voi syntyä niin vastaajan kuin tulkitsijan päässä. Tässä tapauksessa mahdollisuus, että vastaajat ovat ymmärtäneet kysymykset väärin on suurin riski, sillä kysely on enimmäkseen määrällinen, joten tutkijalta vaadittava tulkinta on rajallisempaa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vastaajat ovat lähtökohtaisesti ymmärtäneet kysymykset. (Hirsjärvi ym. 2009, 228-233.) Kysely on luotu mittaamaan vankien kokemusta vankilaolosuhteista. Kyselyn on myös laatinut ja toteuttanut Krimo pohjautuen aikaisempaan vankilatutkimukseen sekä laajaan taustateoriaan. Voidaan näillä perusteilla olettaa, että oikea asia on tullut mitattavaksi.

4.3.2 Tutkimuksia vankikyselyiden luotettavuudesta

Kuten olen aiemmin maininnut, vankilatutkimukset perinteisesti perustuvat ulkopuolisiin arvioihin, rekisteritietojen analyysihin ja muihin helposti mitattaviin kohteisiin. Siispä tilaa ja tarvetta on vankien kokemusta koskevalle tutkimukselle. Tämä ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton tehtävä, sillä vankikyselynä toteutettuja tutkimuksia herkästi pidetään epäluotettavina. Vangit saatetaan leimata ikuisesti epäluotettaviksi, ja vankien näkemys vankilan sekä vankilan henkilökunnan toiminnasta myös voidaan sivuuttaa turhanpäiväisenä valituksena. Scott D. Camp (2009) toteutti kyselyn 32 eri vankilassa joissa hän tiedusteli vangeilta heidän kokemustaan olosuhteista ja kohtelusta. Vankilat valikoitiin siten, että niissä oli objektiivisesti arvioiden selkeitä eroja resursseissa ja olosuhteissa. Tällä haluttiin selvittää, vastaavatko vangit lähtökohtaisesti samalla tavalla kysymyksiin riippumatta todellisista olosuhteista. Lopputulema oli, että vankien vastaukset vaihtelivat

vankiloittain, eikä löytynyt tukea ajatukselle, että vangit ovat poikkeuksetta tyytymättömiä kaikkeen.

Daggett ja Camp (2009) toteuttivat hieman vastaavanlaisen tutkimuksen, missä he selvittivät vastaavatko tilastot virallisista ilmoitetuista väärinkäytöksistä (tappelut, salakuljetetut huumausaineet ym.) vankien ilmoittamia rikkeitä. Tässä lopputuloksena oli, että kysyttäessä anonyymisti vankien ilmoitukset rikkeistä olivat hyvin samankaltaisia. Yksi yllättävä tulos myös oli, että virallisia tilastoja seurattaessa jää tiedostamatta joitain pienempiä rikkeitä. Henkilökunta siis helposti kirjaa tietoihin vain suuremmat rikkomukset. Tässäkin mielessä siis vankien näkökulma on hyödyllinen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tulisi vetää liikaa johtopäätöksiä tai tehdä muutoksia toimintaan puhtaasti vangeille suunnatun survey-tutkimuksen perusteella, mutta tämä tukee sitä, että vankien kokemusperustaiset näkemykset vankilan toiminnasta ovat valideja tiedonlähteitä seuraamusjärjestelmän kehitystyössä.

5 Tulokset

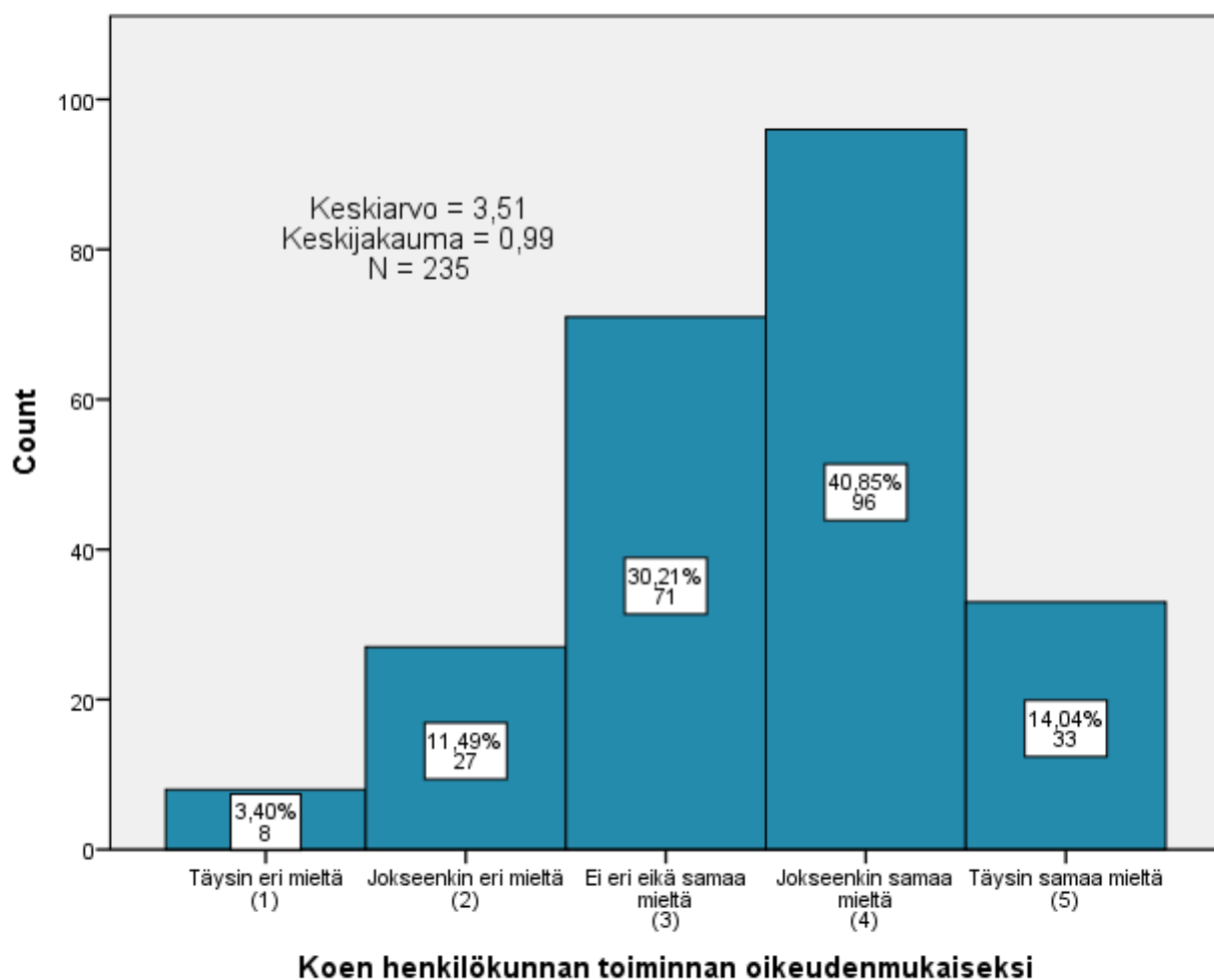
Tässä kappaleessa käyn läpi aineiston analyysin tuloksia. Ensimmäisessä osiossa esittelen oikeudenmukaisuuden kokemuksen mittaamista, minkä jälkeen käsittelen tarkemmin tähän kokemukseen vaikuttavia eri tekijöitä.

5.1 Oikeudenmukaisuuden kokemuksen mittaaminen

Ensimmäinen haaste tutkimuksen toteutuksessa oli oikeudenmukaisuuden kokemuksen mittaaminen. Oikeudenmukaisuus on monitahoinen kysymys ja siihen liittyy monia ulottuvuuksia, mitkä ovat hyvinkin subjektiivisia. Oikeudenmukaisuus käsitteenä pitää sisällään oikeusturvaan liittyviä asioita, yhteiskunnallisia ulottuvuuksia sekä kokemuksellisen aspektin. Tässä tapauksessa on kysytty yksilöiden kokemuksista liittyen vankilaoloihin, ja kyselyn tarkoituksena on ollut selvittää vankeuslain uudistusten vaikutusta. Siispä kyselyllä ei olla suoranaisesti pyritty tutkimaan oikeudenmukaisuutta. Tästä huolimatta toteutettu kysely on hyvin perusteellinen, ja kysymyspatteristo on niin laaja, että sillä pystytään myös tarkastelemaan oikeudenmukaisuuden kokemusta hyödyntäen aiemmissa kappaleissa esittelemääni taustateoriaa.

Ensimmäisenä tutkin henkilökunnan toimintaa käsittelevää summamuuttujaa. Tulostin tästä histogrammin ja sen muuttujan frekvenssit, josta näkee karkeasti vastaajien mielipiteiden jakautumisen. Tästä summamuuttujasta voidaan muodostaa väittämälause vastaamaan mitattavaa arvoa. Väittämä on ”Koen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaiseksi”.

Taulukko 5: Histogrammi henkilökunnan toimintaa koskevasta summamuuttujasta

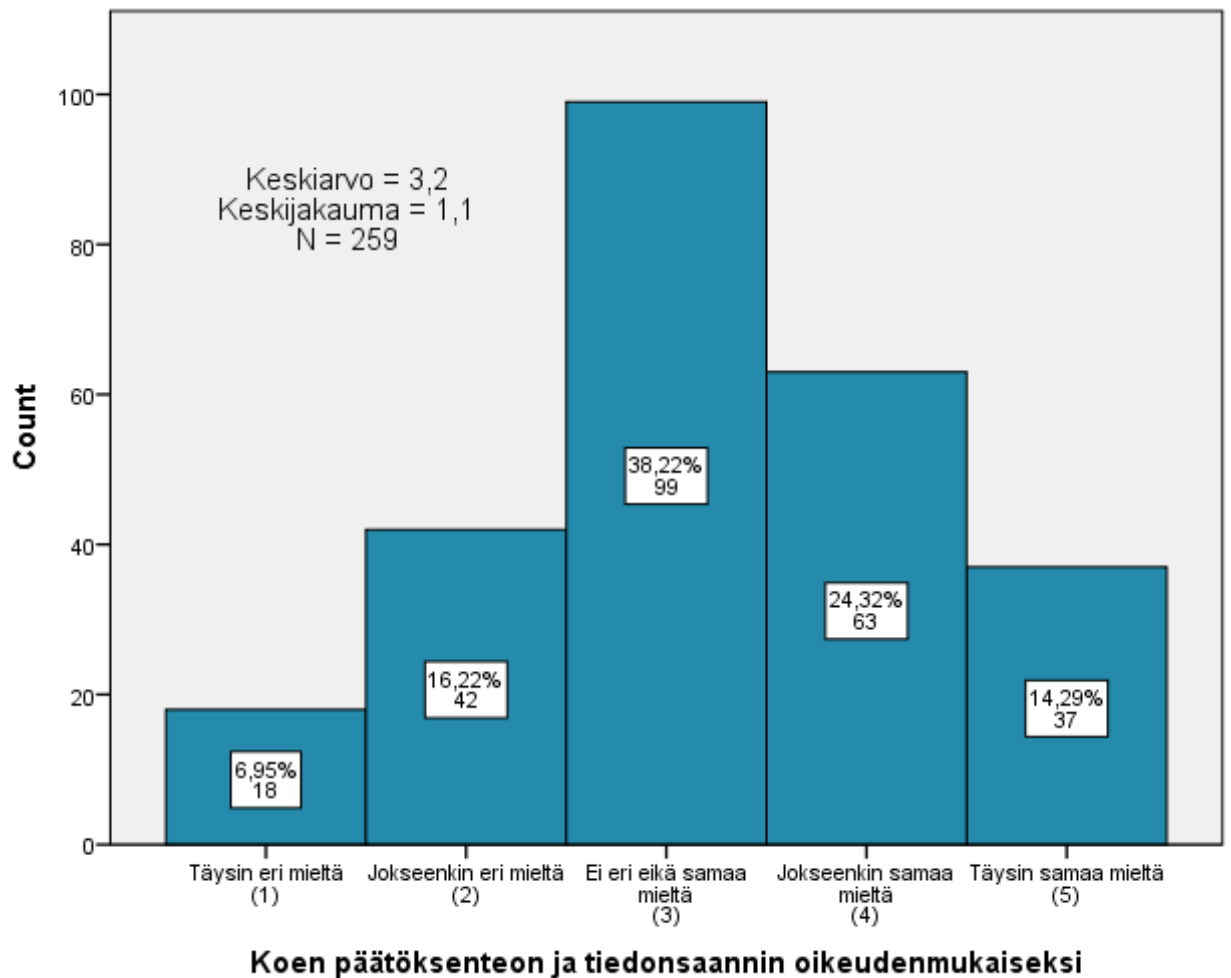

Histogrammista on nähtävissä jakaumat tutkintavankien kokemuksesta henkilökunnan toiminnasta heidän kohtelussa ja oikeuksien toteutumisessa. Kuten aiemmassa kappaleessa kirjoitin, tähän summamuuttujaan kuuluu kahdeksan Likert-asteikollista arvokysymystä, jotka mittaavat enemmän tai vähemmän samaa ilmiötä. Vastaukset on operationalisoitu siten, että 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei eri eikä samaa mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä. Kaikkien vastaajien keskiarvo on 3,51 ja keskihajonta 0,94. Noin 70% vastauksista oli joko ”ei eri eikä samaa mieltä” tai ”jokseenkin samaa mieltä”. Voidaan siis todeta, että tutkintavankien kokemus henkilökunnan toiminnasta on keskimäärin neutraali tai lievästi positiiviseen kallistuva.

Henkilökunta ja heidän toiminta ja asennoituminen vankeja kohtaan on merkittävä tekijä oikeudenmukaisuuden kokemuksen muodostumisessa. Useissa vankilatutkimuksissa korostetaan nimenomaan henkilökunnan ja vankien välistä vuorovaikutusta (ks. esim. Beijersbergen 2015, Liebling 2004, Reising ym. 2009, Tyler ym. 2002). Henkilökunnan merkityksellisyys on luonnollista, mutta ne ominaisuudet ja tekijät mitkä vaikuttavat vankien kokemukseen henkilökunnasta on tutkittu melko vähän. Beijersbergen (2015) toteaa tutkimuksessaan, että ainakin kolme asiaa nousivat toistuvasti esiin. Sellaiset vankiyksiköt arvioitiin paremmin, joissa on enemmän naispuolisia vartijoita. Toisekseen vartijat saivat positiivisempia arvioita, jos heidän asenne kuntousuta kohtaan oli myötämielisempi. Kolmantena, vangit kokivat heitä kohdeltavan kunnioittavammin ja huomaavaisemmin sellaisissa yksiköissä, jossa vartijoiden määrä suhteessa vankeihin oli suurempi.

Toinen summamuuttuja oli päätöksenteko ja avoimuus, mikä voidaan muotoilla seuraavaksi väittämäksi: ”Koen päätöksenteon avoimeksi ja oikeudenmukaiseksi”. Alla on tulostettuna havainnollistava histogrammi frekvenssilukemineen.

Taulukko 6: Histogrammi päätöksenteon ja tiedonsaannin summamuuttujasta

Edellä esitetystä histogrammista on nähtävissä jakaumat tutkintavankien vastauksista väittämään ”Koen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaiseksi”. Selkeä enemmistö vastaajista on asteikon keskivaiheilla eli painottuen vastaukseen ”Ei eri eikä samaa mieltä”. Vastausten keskiarvo on 3,2 asteikolla yhdestä viiteen. Tämä on tietysti mielessä hankalammin tulkittavissa oleva tulos, sillä siitä muodostuu vaikutelma, että vastaajat ovat keskimäärin neutraaleja väittämän suhteen. Hieman kärjistäen he eivät koe päätöksentekoa järkeväksi ja johdonmukaiseksi, mutta toisaalta mitään merkittävää ongelmaa ei myöskään ole.

Sekä Liebling että Beijersbergen listaavat kommunikaation tärkeäksi elementiksi. Niin pienemmissä yhteisöissä kuin koko yhteiskunnankin mittakaavassa päätöksenteon

avoimuus ja kommunikaatio ovat tärkeimpiä tekijöitä luottamuksen muodostumisessa. On täten ymmärrettävää, että vankilassa yhteiset arvot ja toimintaperiaatteet ovat korostuneita johtuen tiiviistä yhteiselosta ja rajallisista toimintamahdollisuuksista, joissa koetut vääryydet ja epäjohtonmukaisuudet ovat hetkessä kaikkien tiedossa (Liebling 2004).

Tarkasteltaessa edellä esittämiäni kahta summamuuttujaa oikeudenmukaisuuden mittarina jää tulos melko kunnianhimottomaksi. Tulokset kertovat tutkintavankien keskimäärin kokevan heitä kohdeltavan enemmän tai vähemmän oikeudenmukaisesti, mutta tilanne ei ole täydellinen. Seuraavassa osiossa tarkastelen taustamuuttujien vaikutusta näihin oikeudenmukaisuuden kokemukseen mittaaviin summamuuttujiin.

5.2 Kokemukseen vaikuttavat tekijät

Päätutkimuskysymykseni on, kuinka oikeudenmukaiseksi tutkintavangit kokevat käytännöt ja kohtelun vankilassa. Tähän kysymykseen vastaaminen on lähtökohtaisesti tärkeintä, sillä oikeudenmukaisen kokemuksen luominen vankeudessa on keskeinen tavoite, selitti sitä mikä tahansa tekijä. Koska tilanne ei kuitenkaan ole edellä mainittu ja tutkintavangit eivät koe vankilan käytäntöjä ja kohtelua huomattavan oikeudenmukaiseksi, on tarpeellista tarkastella asiaa tarkemmin. Tällöin tutkimme tarkemmin tutkintavankien taustatekijöiden ja henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutusta oikeudenmukaisuuden kokemukseen, rakenteellisten kysymysten, kuten vankiloiden välisten erojen vaikutusta kokemukseen sekä tutkintavankeuteen liittyvien erityisominaisuuksien vaikutusta. Tällä tarkemmalla tarkastelulla on mahdollista löytää yksittäisiä asioita, joihin vaikuttamalla, pystyttäisiin kohentamaan tutkintavankien kokemusta tutkintavankeudesta.

5.2.1 Vankiloiden väliset erot

Ensiksi tarkastelin tutkintavankien kokemuksissa havaittavia eroja vankiloiden välillä. Tutkintavangit saattavat kohdata hyvinkin erilaista kohtelua ja olosuhteita vankilasta riippuen. Joissain vankiloissa tutkintavangit ovat käytännössä täysin samoissa oloissa

kuin vankeusvangit. Näiden rakenteellisten erojen vaikutukset oikeudenmukaisuuden kokemukseen voivat olla merkittäviä. Liitteestä 4 ja 5 on nähtävissä ristiintaulukointi, mitkä tein luomani oikeudenmukaisuutta mittaavien summamuuttujien sekä vankiloiden välille. Liitteessä 4 on kokemus henkilökunnan toiminnasta ja liitteessä 5 on kokemus tiedonsaannista ja päätöksenteosta. Vaikka ristiintaulukoinnissa on havaittavissa vankiloiden välisiä eroja, ei tuloksista voi tehdä johtopäätöksiä lähtökohtaisesti johtuen pienistä ryhmistä. Henkilökunnan toimintaa koskevan ristiintaulukoinnin Khiin-neliö testin O-luvun tulos 0,043 osoittaa, että kyseessä on tilastollisesti merkitsevä tulos. Tämä tulos ei kuitenkaan osoita kausaalisuutta, sillä otokset ovat todella pieniä eikä siten Khiin-neliö testin käyttöedellytykset täyty. Esimerkiksi Riihimäen vankilasta on henkilökunnan toimintaa mittaavaan summamuuttujaan päässyt 4 vastaajaa. Kaikkiin viiteen vastausvaihtoehtoon ei siten edes ole teoreettisesti voitu saada vastausta. Tiedonsaantia ja päätöksentekoa koskevassa ristiintaulukoinnissa on myös edellä mainittu ongelma jaosta liian pieniin ryhmiin. Tämän ristiintaulukoinnin kohdalla myös Khiin-neliötestin P-luku on 0,577, eli kyseessä ei ole tilastollisesti merkitsevä tulos.

Vankiloiden välille ei pystytä näillä muuttujilla muodostamaan selkeitä eroja, joten tarkastelin sen sijaan rikosseuraamusalueen välisiä eroja. Rikosseuraamuslaitoksen alueorganisaatio on jaettu kolmeen täytäntöönpanoalueeseen, nimeltään rikosseuraamusalueeseen: Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen alueeseen. Sama ristiintaulukointi käyttäen oikeudenmukaisuutta mittaavia summamuuttujia tehtiin edellä mainittujen rikosseuraamusalueiden kanssa.

Taulukko 7: Ristiintaulukointi ”Koen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaiseksi”-summamuuttujan sekä rikosseuraamusalueen välillä

	Etelä-Suomen alue	Länsi-Suomen alue	Itä- ja Pohjois-Suomen alue	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	5 5,7%	2 2,8%	1 1,3%	8 3,4%
Jokseenkin eri mieltä (2)	12 13,8%	7 9,9%	7 9,2%	26 11,1%
Ei samaa eikä eri mieltä (3)	28 32,2%	15 21,1%	28 36,8%	71 30,3%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	34 39,1%	33 46,5%	29 38,2%	96 41,0%
Täysin samaa mieltä (5)	8 9,2%	14 19,7%	11 14,5%	33 14,1%
Yhteensä	87	71	76	234

p=0,24

Yllä olevasta ristiintaulukoinnista on nähtävissä rikosseuraamusalueittain vastaajien kokemus henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuudesta. Vastauksia tarkasteltaessa on nähtävissä, että niiden välillä ei ole suuria eroja. Etelä-Suomen alueen vastaajat kokevat hieman vähemmän oikeudenmukaiseksi henkilökunnan toiminnan kuin vastaajat Länsi- ja Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla. On kuitenkin huomioitava, että ristiintaulukoinnin P-arvo on 0,24 eikä siis alle 0,05, jolloin tulosta voitaisiin pitää tilastollisesti merkitseväenä.

Taulukko 8: Ristiintaulukointi ”Koen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaiseksi”-summamuuttujan sekä rikosseuraamusalueen välillä

	Etelä-Suomen alue	Länsi-Suomen alue	Itä- ja Pohjois-Suomen alue	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	8 8,7%	4 5,3%	6 6,6%	18 7,0%
Jokseenkin eri mieltä (2)	16 17,4%	10 13,3%	15 16,5%	41 15,9%
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	41 44,6%	29 38,7%	29 31,9%	99 38,4%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	18 19,6%	20 26,7%	25 27,5%	63 24,4%
Täysin samaa mieltä (5)	9 9,8%	12 16,0%	16 17,6%	37 14,3%
Yhteensä	92	75	91	258

$p=0,579$

Yllä on ristiintaulukointi päätöksenteon ja tiedonsaannin kokemuksen ja rikosseuraamusalueen välillä. Tulokset vastaavat hyvin paljon henkilökunnan toiminnan ja rikosseuraamusalueen välistä taulukointia. Näyttäisi siltä, että Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella koetaan päätöksenteko ja tiedonsaanti hieman epäoikeudenmukaisemmaksi. Tämänkin ristiintaulukoinnin kohdalla on kuitenkin p-arvo huomattavasti yli hyväksyttävän 0,05 sen ollessa 0,579, joten tulos ei ole yleistettävissä.

Molempien ylläolevien jaottelujen tilastollisen merkitsevyyden puutteesta johtuen on tarkasteltava koko vastaajajoukkoa. Vankiloiden ja rikosseuraamusalueiden välillä ei näyttäisi näillä otoksilla olevan tilastollisesti merkitseviä eroja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö vankiloiden väliltä olisi löydettävissä eroja, mutta käytetyille kvantitatiivisilla menetelmillä tällä otoksella niitä ei pystytä osoittamaan.

Tutkintavankiraportissa (Rantala ym. 2017) päädyttiin samankaltaisiin tuloksiin omassa tutkimuksessaan pienten erojen olemassaolosta, mutta yhtä lailla totesivat tilastollisen merkitsevyyden puuttuvan. On myös mahdollista, että merkittävimmät vaikuttajat

oikeudenmukaisuuden kokemuksessa on tekijöissä, jotka ovat löydettävissä kaikista vankiloista.

5.2.2 Taustatekijät

Pyrin arvioimaan taustatekijöiden vaikutusta oikeudenmukaisuuden kokemukseen hyödyntäen regressioanalyysiä. Regressioanalyysillä pystyin selvittämään, mitkä taustamuuttujat selittävät oikeudenmukaisuuden kokemuksessa havaittua vaihtelua, minkä lisäksi pystytään arvioimaan, mikä on eri taustamuuttujien painoarvo.

Tutkintavankeudessa, kuten vankeusvankeudessaakin, on erilaisia ihmisiä, erilaisissa tilanteissa, niin elämässä kuin tutkinnassa. Tästä syystä on tarpeellista pystyä erottamaan yksittäisiä asioita, joihin vaikuttamalla, olisi mahdollista kohentaa tutkintavankeusajan kokemusta. Luomani mallit eivät selitä tyhjentävästi oikeudenmukaisuuden kokemukseen vaikuttavia tekijöitä. Mallien selitysasteet ovat 10,8% ja 6,6%. Tämä johtune siitä, että on monia muuttujia, jotka selittävät jokaisen yksilön kokemusta, ja on haastavaa löytää yksittäisiä asioita, jotka selittäisivät kokonaisuutta.

Käytin taustamuuttujina työllisyystilannetta, äidinkieltä, perhesuhdetta, koulutusastetta, ikää, aiempia tuomioita sekä kyselyn toteutushetkeen asti laskettua vankeusaikaa. Työllisyystilanne, äidinkieli sekä perhesuhde on muunnettu dikotomisiksi muuttujiksi: henkilö on joko työtön tai töissä, suomen kieltä äidinkielenään puhuva tai ei sekä perheetön tai perheellinen. Muut muuttujat ovat välimatka-asteikollisia. Koulutusastemuuttujaa on myös muunnettu siten, että 0 = ei koulutusta ja yhden yksikön nousu tarkoittaa koulutusasteen nousemista. Asteikko on 0-5 (0 = ei koulutusta, 1 = perus-, keski- tai kansakoulu, 2 = ammattikoulututkinto, 3 = ylioppilastutkinto, 4 = ammatillinen opistotutkinto tai ammattikorkeakoulu, 5 = yliopistotutkinto). Alla on nähtävissä regressioanalyysin tulokset valittujen taustamuuttujien vaikutuksesta oikeudenmukaisuuden kokemukseen mittaaviin summamuuttujiin.

Taulukko 9: Taustamuuttujien vaikutus kokemukseen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuudesta

Malli	B	95% Luottamusväli	
		Alempi	Ylempi
1	Vakio	3,560	2,939 4,181
	Työllisyystilanne (työtön/töissä)	-,148	-,479 ,182
	Äidinkieli (Suomi/muu)	-,401 *	-,763 -,038
	Perhesuhde (perheetön/perheellinen)	-,270 *	-,550 ,010
	Koulutusaste	-,029	-,140 ,081
	Ikä	,019 *	,007 ,031
	Aiemmat tuomiot	-,040	-,110 ,030
	Vankeusaika päivinä	-,001	-,002 ,000
Selitysaste: 10,8%			

* $p < .05$.

Taulukko 10: Taustamuuttujien vaikutus kokemukseen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaisuudesta

			95% Luottamusväli	
Malli			Alempi	Ylempi
1	Vakio	3,366	2,722	4,010
	Työllisyystilanne (työtön/töissä)	-,248	-,614	,119
	Äidinkieli (Suomi/muu)	-,241	-,640	,158
	Perhesuhde (perheetön/perheellinen)	-,387 *	-,696	-,078
	Koulutusaste	-,004	-,124	,115
	Ikä	,010	-,004	,023
	Aiemmat tuomiot	,028	-,050	,106
	Vankeusaika päivinä	,000	-,002	,001
Selitysaste: 6,6%				

* $p < .05$.

Merkittäviä eroja oikeudenmukaisuuden kokemuksessa ei ollut havaittavissa eri taustamuuttujien vaikutuksesta. Pieniä eroja kuitenkin ilmeni, ja nämä voivat olla sisällöllisesti merkittävämpiä kuin mitä numeerinen indikaattori antaa ymmärtää. Molempien regressioanalyysimallien kohdalla ongelmalliseksi osoittautui tilastollisen

merkitsevyyden puute. Suurin osa taustatekijöistä eivät tuottaneet tilastollisesti merkitseviä tuloksia, joten kaikkia havaittuja korrelaatioita ei voi yleistää. Tästä johtuen keskityn niihin muuttujiin, missä tätä merkitsevyysongelmaa ei ilmennyt.

Henkilön äidinkielen ollessa muu kuin Suomi laskee kokemus henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuudesta 0,401. Tämä on tilastollisesti suurin henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuuden kokemukseen vaikuttava tekijä. Kappaleessa 5.2.4 tarkastelen kyselyn avovastausten sisältöä, ja yleinen trendi oli suomen kieltä puhumattomien negatiivinen kokemus henkilökunnan toiminnan epätasa-arvoisuudesta, tyykeydestä ja epäjohtonmukaisuudesta. On ymmärrettävää, että ainoastaan vierasta kieltä puhuvat kokevat henkilökunnan toiminnan epäoikeudenmukaisemmaksi kuin Suomea puhuvat. He eivät kykene kommunikoimaan edes perustarpeistaan samalla tavalla, ja henkilökunnan palveluhalukkuus oletettavasti myös laskee kommunikaatiovaikeuksien takia. Suomea puhumattomien on vaikea ymmärtää ympäröiviä tapahtumia, ja luonnollisesti he eivät ymmärrä asiaa, jos sitä heille selitetään. Siispä, vaikka henkilökunta kohtelisikin heitä täysin vastaavalla tavalla kuin suomenkielisiä tutkintavankeja, saattavat he silti kokea epätasa-arvoa ja syrjintää. Henkilökunnan, erityisesti vanginvartijoiden toiminta on luonnollisesti se, mihin kielimuurista johtuva turhautuminen ensimmäisenä kohdistuu.

Ikä on toinen tilastollisesti merkitsevä vaikuttava tekijä henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuuden kokemuksessa. Iän noustessa yhdellä vuodella, tutkintavangin kokemus oikeudenmukaisuudesta nousee 0,019 yksikköä. Tämä ei ole järin merkittävä muutos. Voidaan sanoa, että nuoremmat tutkintavangit kokevat henkilökunnan toiminaan lievästi epäoikeudenmukaisemmaksi kuin vanhemmat tutkintavangit. Ero kasvaa suureksi, kun vertaillaan hyvin nuoren ja hyvin vanhan tutkintavangin kokemusta. Intuitiivisesti tulee mieleen, että vanhemmat tutkintavangit ovat olleet useamman kerran tuomittuna ja siten ovat tottuneet henkilökuntaan ja vankilaympäristöön. Mallissa on kuitenkin otettu huomioon aiempien tuomioiden määrä, jotenka tämä ei selitä eroa. Uskoisin iän selittävän oikeudenmukaisuuden kokemusta siten, että nuorilla on usein erilainen elämäntilanne kuin vanhemmilla henkilöillä. Ulla Mohell (2000) kirjoittaa vapaudenmenetyksen aiheuttavan vankilan

ulkopuolisessa elämässä merkittäviä ongelmia. Mohellin tutkimus käsittelee alle 18-vuotiaita tutkintavankeja, mutta on oletettavaa, että ainakin osa samoista asioista on vielä ajankohtaisia hieman yli 18 vuotiaille ja varhaisissa kaksissakymmenissä oleville. Mohell kirjoittaa nuorten kokeneen muun muassa: ihmissuhteiden katkeavan, koulunkäynnin/työssäolon häiriintyvän, asunnon menettämisen ja taloudelliset vaikeudet (2000, 117). Toki nämä voivat olla ongelmia myös vanhemmilla tutkintavangeilla, mutta nuorille esimerkiksi sosiaalisten suhteiden häiriintyminen voi olla suurempi ongelma kuin vanhemmille ihmisille.

Tutkintavankiraportissa havaittiin sellaisten tutkintavankien suhtautuvan myönteisimmin tutkintavankeuteen, joille käytännöt olivat jo ennestään tuttuja. Ensi kertaa vankilassa olevat suhtautuivat kriittisemmin. (Rantala ym. 2017) Vastaavaa tulosta ei omassa oikeudenmukaisuuden kokemuksen tarkastelussa ollut havaittavissa. Aiempien tuomioiden määrän kasvaessa vastaajat kokivat jopa enemmän oikeudenmukaisuutta. Tosin tämä tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Molempien tuottamieni mallien mielenkiintoisin tulos lienee perheellisyyden vaikutus kokemukseen. Perheellisyydellä tässä tapauksessa tarkoitetaan käytännössä siviilisäätystä. Lomakkeella ei kysytty, onko vastaajalla lapsia vai ei. Kyselylomakkeella tarjottiin vaihtoehdot: avioliitossa, avioliitossa, naimaton, eronnut ja leski. Muunsin muuttujan dikotomiaksi, jossa henkilö on joko perheellinen tai perheetön. Henkilökunnan toiminnan osalta tutkintavangin ollessa perheellinen hänen kokemus oikeudenmukaisuudesta laski 0,271 yksikköä. Vastaavasti päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaisuutta koskevassa mallissa tutkintavangin ollessa perheellinen hänen kokemus oikeudenmukaisuudesta laski 0,387 yksikköä. Molemmat tulokset olivat tilastollisesti merkitseviä. Yksi tutkintavankeuden erityispiirre on yhteydenpitorajoitukset. Yhteydenpitorajoituksia voidaan määrätä tutkintavangeille, mikäli arvioidaan, että heidän kommunikointi vankilan ulkopuolelle voisi jollain tavalla häiritä tutkintaprosessia. Yhteydenpitoa lähiomaisten kanssa voidaan rajoittaa rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitorajoitukset koskien lähiomaisia, erityisesti rajoitukset koskien läheisiä ihmissuhteita, voivat olla tutkintavangeille raskaita. Erityisesti, jos he kokevat lähiomaistensa olevan täysin

asiaan liittymättömiä. Muun muassa näistä syistä perheellisyys saattaakin vaikuttaa merkittävästi tutkintavankien kokemukseen henkilökunnan toiminnasta ja erityisesti päätöksenteosta ja tiedonsaannista.

5.2.3 Tutkintavankeuden erityisolosuhteet

Tutkintavankeus on oikeudenmukaisuuden kokemuksen kannalta mielenkiintoinen tutkimuksen kohde, sillä tutkintavankeuteen määrättyt henkilöt ovat eri asemassa kuin vankeuteen tuomitut. Tutkintavankeuden erityisolosuhteista merkittävin on syyttömyysolettama. Syyttömyysolettama on sekä merkittävin eroavaisuus että vaikein toteuttaa käytännössä. Syyttömyysolettaman mukaan jokaista, jota ei ole vielä laillisesti todettu syylliseksi rikoksesta, josta häntä syytetään, tulee kohdella syyttömänä. Luonnollisesti tämän toteutuminen käytännössä, kun henkilöön on kohdistunut vapauden menetys, on haastavaa. Tutkintavangit ovat monissa vankiloissa enemmän tai vähemmän täysin samoissa olosuhteissa kuin vankeusvangit, joten heidän erotteluinen koituu lähes mahdottomaksi. Toinen tutkintavankeuden erityispiirre, joka ei ainakaan vastaavassa muodossa ilmene tuomituilla vangeilla, on yhteydenpitorajoitukset. Yhteydenpitorajoitusten tarkoitus, kuten tutkintavankeuden yleisemmin, on turvata esitutkintaprosessi. Yhteydenpitorajoituksia voidaan määrätä esitutkinnan ajaksi, mikäli koetaan henkilön mahdollisesti hankaloittavan tutkintaprosessia olemalla yhteydessä muihin ihmisiin. Rajoituksia ei siis ole kaikilla, ja rajoituksien laajuus vaihtelee rajoitettujen kesken.

Käytin ristiintaulukointia kuvastamaan kyselyyn vastanneiden kokemusta syyttömyysolettaman toteutumisesta ja sen korrelaatiosta oikeudenmukaisuuden kokemukseen. Kyselyssä pyydettiin vastaamaan kysymykseen: ”Koetko, että sinua on kohdeltu vankilassa tutkintavankiaikana syyttömänä (syyttömyysolettaman mukaisesti)?”. Vastausvaihtoehtoina olivat: ”Kyllä”, ”en osaa sanoa” ja ”ei”. Mikäli vastasi ”ei”, oli mahdollista perustella vastausta avovastauskenttään. Avaan näitä vastauksia lyhyesti seuraavassa alaluvussa. Vastaajilla oli ymmärrettävästi vaikeuksia vastata tähän kysymykseen ja, vastauksista 49 % olivat ”En osaa sanoa” ja 32 % ”Ei”. Vain noin 12 % koki heitä kohdeltavan syyttömänä. Alla olevissa taulukiossa (11 ja 12)

ovat vastausmäärät ovat hieman eri suuruiset johtuen oikeudenmukaisuus-summamuuttujien muodostamisesta. Toisin sanoen muuttujan ulkopuolelle jäi sellaisia vastaajia, jotka eivät olleet vastanneet riittävän moneen muuttujaan valittuun kysymykseen. Jakaumat ovat kuitenkin lähes samat.

Taulukko 11: Ristiintaulukointi ”Koen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaiseksi”-summamuuttujan sekä syyttömyysolettaman toteutumisen välillä

	Ei	Kyllä	En osaa sanoa	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	6 7,8%	0 0,0%	1 0,8%	7 3,1%
Jokseenkin eri mieltä (2)	17 22,1%	0 0,0%	10 8,2%	27 11,9%
Ei samaa eikä eri mieltä (3)	28 36,4%	5 17,9%	35 28,7%	68 30,0%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	23 29,9%	12 42,9%	58 47,5%	93 41,0%
Täysin samaa mieltä (5)	3 3,9%	11 39,3%	18 14,8%	32 14,1%
Yhteensä	77	28	122	227

$p < 0,0005$

Taulukko 12: Ristiintaulukointi ”Koen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaiseksi”-summamuuttujan sekä syyttömyysolettaman toteutumisen välillä

	Ei	Kyllä	En osaa sanoa	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	13 15,5%	0 0,0%	4 3,0%	17 6,8%
Jokseenkin eri mieltä (2)	24 28,6%	2 6,3%	15 11,2%	41 16,4%
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	38 45,2%	9 28,1%	49 36,6%	96 38,4%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	6 7,1%	13 40,6%	40 29,9%	59 23,6%
Täysin samaa mieltä (5)	3 3,6%	8 25,0%	26 19,4%	37 14,8%
Yhteensä	84	32	134	250

$p < 0,0005$

Taulukossa 11 on ristiintaulukointi syyttömyysolettaman toteutumisen ja henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuuden kokemuksen välillä. Taulukosta näkee, että suurin osa vastaajista putoaa 3 ja 4 väliin. Eli ei eri eikä samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä vastausten väliin. Henkilökunnan toimintaa koskevan summamuuttujan keskiarvo on myös samalla välillä, joten syyttömyysolettaman toteutumisen kokemus ei juuri vaikuta ainakaan keskiarvon tasolla tähän. Kuten edellä mainitsin, suuri osa vastaajista ei ole osannut vastata, toteutuuko syyttömyysolettama heidän kohdallaan, joten tämä tulos on siihen peilaten odotettavissa. Taulukossa 12 on ristiintaulukointi tiedonsaannin ja päätöksenteon oikeudenmukaisuuden kokemuksen ja syyttömyysolettaman välillä. Tässä jakauma on hieman negatiivisempaan painottuva, kuin mitä se on taulukossa 11, mutta ei merkittävästi.

Näistä tuloksista on vaikea tehdä vahvoja johtopäätöksiä. Tämä tulos toisaalta vahvistaa sitä, että syyttömyysolettaman toteutuminen tutkintavankeudessa on erittäin hankalaa. Syyttömyysolettaman toteutumisen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen välillä on tilastollisesti selkeä riippuvuus. Vastaajat ovat todennäköisesti suhteellisen epätietoisia siitä, mitä syyttömyysolettama -käsitteellä edes tarkoitetaan. Vastaajat eivät kuitenkaan tutkintavankeuslain mukaan voi olla sijoitettuna avolaitoksessa, mikä saattaisi vahvistaa kokemusta syyttömyydestä. Syyttömyysolettama ei mielestäni ole tutkintavangin kannalta järin relevantti asia itse vankeusolosuhteiden ja kokemuksen kannalta vaan ainoastaan juridisessa mielessä tutkintaan liittyen. Tämä siitä johtuen, että nykyisessä mallissa lienee hyvin hankalaa kokea olevansa syytön, kun on jo samoissa vankeusvankien kanssa.

Yhteydenpitorajoitukset on toinen merkittävä tutkintavankeuden erityispiirre, joka on vaikuttanut kyselyyn vastanneiden kokemukseen oikeudenmukaisuudesta. Käsittelen yhteydenpitorajoituksia erillisenä vaikuttavana tekijänä ei ainoastaan siksi, että se on tutkintavankeudelle ominainen asia, vaan koska avovastauksissa yhteydenpitorajoituksiin liittyviä kommentteja tuli huomattavan paljon ja ne olivat hyvin kriittisiä.

Alla on nähtävissä ristiintaulukointi henkilökunnan toiminnan -summamuuttuja ja yhteydenpitorajoitusten olemassa olon välillä sekä päätöksenteon ja tiedonsaannin -summamuuttujan ja yhteydenpitorajoitusten välillä. Molemmista taulukoista on havaittavissa korrelaatiota. Mikäli henkilöllä on ollut yhteydenpitorajoituksia, he ovat kokeneet sekä henkilökunnan toiminnan että päätöksenteon ja tiedonsaannin olevan epäoikeudenmukaisempaa kuin tutkintavangeilla, joilla ei ollut yhteydenpitorajoituksia. Kumpikaan tuloksista ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Henkilökunnan toiminnan osalta on noin 77% todennäköisyys, että korrelaatio johtuu sattumasta ja päätöksenteon ja tiedonsaannin osalta noin 41% todennäköisyys. Tutkintavankiraportissa (Rantala ym. 2017) havaittiin, että osa tutkintavangeista ei joko ollut tietoinen tai ei ymmärtänyt omien yhteydenpitorajoitusten perusteluja.

Taulukko 13: Ristiintaulukointi ”Koen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaiseksi” -summamuuttujan ja yhteydenpitorajoitusten välillä

	Ei	Kyllä	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	4 2,50 %	3 4,90 %	7 3,20 %
Jokseenkin eri mieltä (2)	18 11,20 %	7 11,50 %	25 11,30 %
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	47 29,20 %	21 34,40 %	68 30,60 %
Jokseenkin samaa mieltä (4)	68 42,20 %	23 37,70 %	91 41,00 %
Täysin samaa mieltä (5)	24 14,90 %	7 11,50 %	31 14,00 %
Yhteensä	161	61	222

P=0,768

Taulukko 14: Ristiintaulukointi ”Koen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaiseksi” -summamuuttuja ja yhteydenpitorajoitusten välillä

	Ei	Kyllä	Yhteensä
Täysin eri mieltä (1)	10 5,7%	7 9,7%	17 6,9%
Jokseenkin eri mieltä (2)	29 16,7%	12 16,7%	41 16,7%
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	62 35,6%	31 43,1%	93 37,8%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	44 25,3%	15 20,8%	59 24,0%
Täysin samaa mieltä (5)	29 16,7%	7 9,7%	36 14,6%
Yhteensä	174	72	246

P=0,405

5.2.4 Avovastaukset

Kyselylomake koostui taustoittavista kysymyksistä, Likert-asteikollisista asenneväittämistä ja avovastauksista. Lomakkeessa oli lukuisassa kohdassa mahdollisuus vastata vapaamuotoisesti. Myös lomakkeen lopussa oli vielä tarjolla mahdollisuus kirjoittaa haluamiansa kommentteja. Avovastaukset olivat valtaosin kriittisiä, mikä on tällaiselle vastausmuodolle tyypillistä. Avovastaukset myös tuottivat sellaisia tuloksia, joita kvantitatiivisesta materiaalista ei ollut havaittavissa. Jos analysoisi pelkkiä avovastauksia tulisi hyvin erilainen mielikuva vastanneiden kokemuksesta. Olen menetelmäluvussa kertonut tarkemmin menetelmästä, mutta kirjaan tähän käyttämäni pääkoodit selkeyden vuoksi:

- Asianajajaan yhteydenpito
- Kieliongelmat
- Omaisuuden/asioiden hoitoon siviilissä liittyvät kommentit
- Toimintaan/olosuhteisiin/byrokratiaan/oikeuksien toteutumiseen liittyvät kommentit
- Tiedonsaanti (oikeuksista, vankilasta tms.)
- Vartijat/ muu henkilökunta
- Yhteydenpito (puhelimitse, internet, kirjeitse)
- Poliisivankila
- Omaisien tapaaminen/yhteydenpito
- Terveystenhuolto
- Tutkinta
- Positiivinen palaute

Selkeästi eniten merkintöjä tuli koodeille, jotka liittyivät tiedonsaantiin, oikeuksiin, vartijoihin ja yhteydenpitoon. Tiedonsaannin osalta kommentoitiin erityisen usein, että tutkintavangeille ei kerrottu mitään vankilan toiminnasta ja asiat sai selville muilta vangeilta. Sanottiin tulo-oppaan puuttuvan kokonaan tai jos sellainen oli, sitä ei jaettu, sisältö oli vanhentunut tai se oli pelkästään suomeksi. Vastauksista sai sellaisen kuvan, että vankilahenkilökunta olettaa kaikkien tietävän vankilan toiminnasta, mikä tuottaa ongelmia erityisesti ensikertalaisille. Yleistä oli myös kokemus siitä, että mikäli päiväjärjestys oli olemassa, se ei pitänyt paikkaansa vaan asiat tapahtuivat näennäisen satunnaisesti, ja muutamassa kommentissa huomautettiin, että kun elämässä on erittäin vähän tapahtumia, ovat ne pienet asiat ja rutiinit tärkeitä. Tämän samaisen tiedonsaanti-koodin alla oli myös erittäin yleistä kokemus päätösten, rangaistusten, muutosten yms. mielivaltaisuudesta ja perusteettomuudesta. Todella monet sanoivat, että vankien kohtelu on erittäin epäjohtamuksesta ja vaihtelee henkilöittäin. Yleinen avoimuuden puute nousi esiin ongelmallisena, sillä vastaajat olisivat kaivanneet perusteluja rajoituksille/rangaistuksille/kielloille jne. Alla on muutama sitaatti avovastauksista.

”Päiväjärjestys ei pidä paikkaansa. Järjestyssäännöt ovat joko puutteelliset tai niitä keksitään miten sattuu. Toiminnalla ei tunnu olevan sääntöjä. Toisilla on positiivimukeja, mutta minä en sellaista saanut ottaa vastaan. Kieltoista on TÄYSIN mielivaltainen: en ole saanut selitystä miksi vesiväripensseli on muka kielletty, vaikka järjestyssäännöt eivät sitä

kiellä. Haluaisin tietää kenelle mistäkin asiasta pitäisi puhua, mutta vartijat eivät kerro henkilökunnan vastuualueita.”

”En saanut koskaan mitään tiedon saamista henkilökunnalta vaan muilta vangeilta. Täällä henkilökunta tarvitsee lisää koulutusta vankien kohteluun erityisesti tutkintavankien kun heillä on muutenkin vaikeaa. Täällä vangit eivät saa mitään ohjeita eikä heille kerrota mitään sun pitää vaan oppia itse. Kivisen ja pitkän tien kautta.”

Yhteydenpito-ongelmat vaivasivat monia vastaajia. Tutkintavankeuslain mukaan: ”Tutkintavangille voidaan antaa lupa internetin käyttöön toimeentuloon, työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tai muusta vastaavasta tärkeästä syystä, jollei tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu. Luvan myöntäminen edellyttää, että tutkintavangin pääsy muille kuin luvanmukaisille verkkosivustoille on asianmukaisesti estetty.” (Tutkintavankeuslaki 8:7b.) ja erityisesti internettiin pääsyn puute oli monessa vastauksessa esillä. Puhelimien käyttö koettiin erittäin hankalaksi. Kyseessä ovat siis henkilöt joilla ei ollut yhteydenpitorajoituksia tai oli rajallisia sellaisia. Puhelimia on ilmoitetusti hyvin vähän, niiden käyttöaika on todella rajoitettua ja niiden käyttäminen on mahdollista vain rajoitettuin aikoina, esimerkiksi keskellä päivää, kun puhelun vastaanottaja on usein töissä eikä siis ole vastaamassa. Puhelimen käyttäminen on mitä ilmeisimmin myös erittäin kallista. Useampi vastaaja myös kommentoi ongelmia asianajajan kanssa puhumiseen. Joko he eivät saaneet tehdä sitä tarpeeksi usein tai kun he sen halusivat tehdä. Postin kulkemista kritisoitiin erittäin hitaana ja epäiltiin, että postia myös katosi usein.

Asioiden hoitamisesta siviilissä myös kommentoitiin lukuisia kertoja. Esimerkiksi laskuja, vuokraa ym. voi jäädä maksamatta kun ei ole mahdollisuutta käyttää internetiä tai verkkopankkia. Tämä taas joidenkin kommentoijien mukaan johti maksuhäiriömerkintöihin ja muihin lisäongelmiin.

Lähiomaisten tapaamisen hankaluutta kritisoitiin useaan otteeseen. Näitä vastauksia lukiessa oli hyvin hankala erotella sitä, onko kyseessä tutkinnan kannalta tarpeellinen yhteydenpitorajoitus, mikä harmitti vastaajaa, vai vankilajärjestelmän toiminnallinen

ongelma. Muutamat vastaajat myös kirjoittivat siitä, että he eivät pystyneet kertomaan lähiomaisille, missä olivat ja mikä on tilanne johtuen muun muassa puhelinten käytön rajoituksista.

Vartijoiden toimintaa kommentoitiin tiedonsaannin ja epäoikeudenmukaisuuden jälkeen eniten. Vastaajat usein sanoivat rangaistusten, kohtelun, kysymyksiin vastaamisen ynnä muun olevan täysin vankikohtaista. Muutamia kommentteja oli myös avoimesta rasismista. Joitakin kommentteja oli myös niin sanotusta kollektiivisesta rankaisemisesta, eli yhden henkilön rikkoessa sääntöjä kaikki saivat kärsiä. Henkilökunnan toiminnasta valittamisesta seurasi vastaajien mukaan entistä enemmän rangaistuksia. Väkivaltaisuudesta tai voimankäytöstä ei ollut kommentteja. Oikeuksien toteutumisesta ja ongelmista byrokratian kanssa kommentoitiin paljon. Ongelmallista toiminnassa oli epäjohtonmukaisuuden lisäksi toimettomuus. Useat vastaajat sanoivat pääsevänsä päivässä noin tunnin ajaksi ulos, kerran viikossa salille ja päivittäin syömään, mutta muuta toimintaa ei ollut. Rangaistusajansuunnitelmaa sivuten jotkut kommentoivat sitä, että tutkintavangilla voisi myös olla jotain hyödyllistä/kehittävää tekemistä tai ainakin mahdollisuus, kun tutkintavankeus voi joka kaikesta huolimatta kestää huomattavan pitkään. Rangaistusajansuunnitelmaa ei kuitenkaan tehdä tutkintavangeille kuin poikkeustilanteissa. Terveystarkastukseen liittyviä vastauksia oli jonkin verran ja niissä yleisin teema oli se, että lääkärin kanssa puhumaan pääseminen oli erittäin hankalaa.

Avovastaukset olivat pitkälti negatiivisia. Joitain yksittäisiä positiivisiakin kommentteja oli. Vastauksien yleistäminen on vaikeaa, mutta on oletettavaa, että jokin ongelma on todellinen jos monet eri henkilöt kritisoivat samaa asiaa. Erityisesti mielivaltaisen päätöksenteko ja prosessien läpinäkyvättömyys koettiin hankalaksi ja tätä teemaa olen käyttänyt summamuuttujissani, perustuen Tom Tylerin (2003) ja Alison Lieblingin (2004) tutkimuksiin.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa olen tutkinut tutkintavankien kokemusta oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeuden aikana. Tässä tutkielman päättävässä osiossa kokoan yhteen tutkimuksen päätulokset ja tiivistän vastauksia tutkimuskysymyksiini. Arvioin esiin nousseita tuloksia, niiden yhteiskunnallista merkitystä, pohdin jatkotutkimuskohteita ja tarjoan tutkimukseni perusteella esiin nousseita mahdollisia kehityskohteita tutkintavankeuteen.

Päätutkimuskysymykseni oli, *kuinka oikeudenmukaiseksi tutkintavangit kokevat käytännöt ja kohtelun vankilassa*. Jaottelin tutkimuskysymyksen näihin kahteen teemaan, käytäntöihin ja kohteluun, perustuen Lieblingin (2004), Tylerin (2003) ja Beijersbergenin (2015) tutkimuksiin. Käyttämäni aineiston suuresta koosta johtuen oli tarpeellista rajata käytettäviä muuttujia summamuuttujiksi. Kyseisistä tutkimuksista muodostui viitekehys, josta sai tukea tämän tutkimuksen relevanttien muuttujien valitsemiseen. Soveltuvien muuttujien muodostamiseksi käytin faktorianalyysiä löytääkseni muuttujat, jotka mittaisivat mahdollisimman hyvin samaa ilmiötä. Tätä myötä muodostin kaksi summamuuttujaa: kokemus käytännöistä eli päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaisuudesta sekä kokemus kohtelusta eli henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaisuudesta. Nämä summamuuttujat vastaavat pitkälti sekä Lieblingin vankilatutkimuksissa havaitsemia tekijöitä että erityisesti Tylerin proseduraalisen oikeudenmukaisuuden kysymystä.

Tulokset osoittivat, että tutkintavangit kokivat keskimäärin sekä henkilökunnan toiminnan että päätöksenteon ja tiedonsaannin jokseenkin oikeudenmukaiseksi. Asteikolla 1-5, jossa 1 on huonoin ja 5 paras, olivat keskiarvot 3,5 (henkilökunnan toiminta) ja 3,2 (pätöksenteko ja tiedonsaanti), joten voidaan sanoa yleisen kokemuksen oikeudenmukaisuudesta olevan neutraali tai lievästi positiivinen. Tämä oli ainakin itselleni positiivinen yllätys, kun kyseessä on tutkimusjoukko, jossa suurin osa on todennäköisesti tyytymätön kokemaansa vapaudenmenetykseen. Oikeudenmukaisuuden kokemus ei kuitenkaan suoraan liity henkilön tyytyväisyyteen

omaan tilanteeseensa. Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa voisikin toivoa, että asiat sujuisivat aina oikeudenmukaisesti, vaikkeivat aina jokaisen yksilön kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Näin olisikin voinut myös toivoa, että keskiarvot olisivat selkeämmin positiivisen puolella. Luvut eivät itsessään kerro järin tarkkaan, mistä syystä tutkintavangit kokevat vain kohtalaista oikeudenmukaisuutta. Toki on myös varaa spekuloida, onko tämänkaltaisessa tutkimusjoukossa edes mahdollista saada merkittävästi tätä parempia tuloksia. Kuitenkin on mielekästä yrittää löytää tekijöitä, jotka vaikuttavat vahvemmin oikeudenmukaisuuden kokemukseen, sillä on mahdollista, että jokin yksittäinen asia saattaa vaikuttaa muita huomattavasti negatiivisemmin ja siten vaikuttaa vahvasti keskiarvoihin. Siispä tarkensin tutkimusongelmaa lisäkysymyksillä.

Vankiloiden väliset erot kokemukseen vaikuttavina tekijöinä

Tämän tarkentavan kysymyksen taustalla on oletus, että vastaajat on hajautettu useaan eri vankilaan ja näiden vankiloiden välillä on oletettavasti rakenteellisia eroja, jotka saattaisivat vaikuttaa ratkaisevasti kokemukseen (Liimatainen ym. 2015). Tutkintavankiloissa voi olla huomattaviakin eroja muun muassa siinä, miten vangit on eroteltu ja missä he liikkuvat. Oletettavasti myös byrokraattisissa käytännöissä, päiväohjelmissa ynnä muissa on eroja, jotka eivät välttämättä nouse esiin muussa tarkastelussa kuin itse vangeilta aiheesta kysyttäessä. Tässä tarkastelussa ongelmaksi kuitenkin muodostuivat pienet otokset. Yksittäisiin vankiloihin jäi niin vähän vastaajia, että pienet havaitut erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kasvatin hieman vertailtavia joukkoja tarkastelemalla vankiloiden sijaan rikosseuraamusalueiden välisiä eroja. Rikosseuraamusalueita on vain kolme, joten jokaisessa joukossa oli nyt huomattavasti enemmän vastaajia. Rikosseuraamusalueiden välillä ei kuitenkaan havaittu merkittäviä eroja. Etelä-Suomen alueen vankien kokemus oli hieman negatiivisempi molempien summamuuttujien osalta, mutta valitettavasti tässäkin tarkastelussa puuttui tilastollinen merkitsevyys.

Vankeihin liittyvät taustatekijät kokemukseen vaikuttavina tekijöinä

Arvioin regressioanalyysiä hyödyntäen vankien taustatekijöiden vaikutusta heidän oikeudenmukaisuuden kokemukseensa. Regressioanalyysimallien selityasteet olivat vain noin 10% ja 6%. Tämä johtunee siitä, että niin moni tekijä vaikuttaa jokaiseen yksilöön ja jokaisen tilanne on erilainen. Malleista oli kuitenkin havaittavissa muutamia muuttujia, jotka vaikuttivat muita selkeämmin kokemukseen. Tilastollisesti merkitseviksi vaikuttaviksi muuttujiksi oikeudenmukaisuuden kokemuksessa osoittautuivat ikä, äidinkieli ja perheellisyys.

Vanhemmat tutkintavangit kokivat tutkintavankeuden keskimäärin oikeudenmukaisemmaksi kuin nuoremmat tutkintavangit. Spekuloin jo Tulokset-osiossa, mistä tämä voisi johtua. Havainnolle tuskin löytyy yksiselitteistä vastausta, mutta oletettavasti ero liittyy ainakin osittain elämäntilanteiden erilaisuuteen. Vanhemmilla ihmisillä on lähtökohtaisesti paremmat elämänhallintataidot, jolloin heidän saattaa olla helpompi käsitellä tutkintavankeuteen joutumiseen liittyviä tunteita. Toisaalta he saattavat olla välinpitämättömämpiä vapauden menetyksen suhteen, koska ovat jo eläneet monenlaisia elämänvaiheita. Nuorilla saattaa tulla vahvemmin tunne elämän olevan pilalla ja he kokevat yleisesti vahvempaa ahdistusta tilanteesta. Tästä esimerkkinä jo Tulokset-osiossa viittasin Mohellin (2000) tutkimukseen koskien alle 18-vuotiaita tutkintavankeja, joille ensimmäinen vapaudenmenetys oli todella raskas kokemus. Nuorten henkilöiden tutkintavankeuteen määrittämisestä saattaisi siis olla syytä harkita erityisesti. Toisaalta ikä ei anna syytä erilaiseen kohteluun rikosseuraamusjärjestelmässä, vaan nuoremmat määrätään sinne samoin perustein kuin vanhemmat. Nuorten henkilöiden tutkintavankeuskokemuksta pitäisi pystyä muuten tekemään oikeudenmukaisemmaksi. Yleisiä tutkintavankeuskokemukseen liittyviä parannuksia käsitellään jäljempänä.

Toinen havaittu oikeudenmukaisuuteen vaikuttava tekijä on äidinkieli. Muunsin muuttujan siten, että henkilön äidinkieli on joko suomi tai muu. Tutkintavangin ollessa muun kuin suomenkielinen kokee hän keskimäärin enemmän epäoikeudenmukaisuutta. Erityisesti avovastauksista nousi tätä kokemusta selittämään konkreettisia esimerkkejä. Vastausten mukaan vartijat eivät usein osanneet muuta kuin suomea tai eivät ainakaan halunneet puhua muuta kieltä. Tulo-oppaiden ilmoitettiin olevan pelkästään suomeksi,

jos sellaisia oli ollenkaan. Avovastauksissa ilmoitettiin vartijoiden toimineen epäkohteliaasti, nauravan tai jopa käyttäytyneen rasisisesti, mikäli tutkintavanki kommunikoi muulla kuin suomen kielellä. Muun kielisille tutkintavangeille saattoi jopa olla epäselvää, missä vaiheessa tutkimusprosessi heidän kohdallaan on.

Seuraamusjärjestelmä ei pysty vaikuttamaan tutkintavangin kielitaitoon. Sen sijaan tutkintavangin kielitaidon puutteen aiheuttamalle epäoikeudenmukaisuuden kokemukselle on tehtävissä enemmän. Ensiksi olisi tärkeää, että tutkintavankiloissa olisi jonkinlaiset tulo-oppaat vähintään suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Toiseksi, vanginvartijoiden joukossa tulisi olla myös sellaisia henkilöitä, jotka osaavat vähintään englantia. Tutkintavankeudessa on hyvin vähän kontaktia muihin ihmisiin ja suurin kontakti on juuri vankilan henkilökuntaan, jolloin heidän kanssaan kommunikoinnin sujuminen on tärkeää.

Merkittävin havaittu oikeudenmukaisuuteen negatiivisesti vaikuttava tekijä on tutkintavangin perheellisyys. Tämä korreloi aiempien tutkimusten tulosten kanssa (ks. Beijersbergen). Tutkintavangit, jotka ilmoittivat olevansa perheellisiä, kokivat tutkintavankeuden epäoikeudenmukaisemmaksi kuin perheettömät. Tämä johtunee monesta asiasta. Perheelliset tutkintavangit saattavat esimerkiksi kokea enemmän häpeää tilanteensa suhteen, koska heillä on joku heistä ”riippuvainen” läheinen tai heillä saattaa olla pelko parisuhteen tai avioliiton päättymisestä tilanteestaan johtuen. On vaikea sanoa, mikä perimmäinen syy on. Kuitenkin tutkintavankeudelle tyypilliset yhteydenpitorajoitukset ovat epäilemättä vaikuttavassa asemassa oikeudenmukaisuuden kokemuksen muodostumisessa. Yhteydenpitorajoitukset, jotka vastauksien perusteella usein koskevat kaikkea yhteydenpitoa vankilan ulkopuoliseen maailmaan, vaikuttavat epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen muodostumiseen perheellisen tutkintavangin maailmassa, koska heillä on ymmärrettävästi suurempi tarve ja halu olla yhteydessä perheeseensä. Kun tätä oikeutta ei ole, saattaa henkilö turhautua niin vankilan henkilökuntaa kuin päätöksentekoprosessia ja koko järjestelmää kohtaa. Tutkintavangin on varmastikin vaikea ymmärtää, miksi hän ei saisi olla yhteydessä läheiseensä, joka ei ole ollut missään tekemisissä rikokseen. Asia ei

tietenkään ole näin yksiselitteinen rikosta tutkivan tahon näkökulmasta, ja riski tutkinnan sotkemisvaarasta pyritään minimoimaan yhteydenpitoa rajoittamalla.

Kuten kielitaitoonkaan, seuraamusjärjestelmä ei voi vaikuttaa tutkintavankien perheellisuuteen. Lähtökohtaisesti ketään ei myöskään voida kohdella eri tavalla oli heillä perhe tai ei. Tältä osin tutkintavankien oikeudenmukaisuuden kokemusta on siis vaikea parantaa. Silti tämä on tärkeä havainto ja perheestä erossaolon vaikutukset olisi hyvä pitää mielessä muun muassa yhteydenpitorajoituksia määrittäessä.

Tutkintavankeuden erityisoloihin liittyvät tekijät

Tutkintavankeudessa tutkintavankeja koskee syyttömyysolettama. Kyselylomakkeella kysyttiin tutkintavankien kokemusta syyttömyysolettaman toteutumisesta, ja vastaukset ovat mielestäni ennakoidun mukaiset. Hieman yli puolet vastaajista turvautui vastaamaan ”en osaa sanoa”. Vain noin 10% vastaajista koki, että syyttömyysolettama toteutuu. Kyselyn vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että tutkintavankeja kohdellaan pitkälti samalla tavalla kuin vankeusvankeja.

Vanginvartijatkin ovat monissa vankiloissa hankalassa tilanteessa, sillä heillekään ei voi olla helppoa yrittää kohdella syyttömänä tavallisessa vankilassa olevia tutkintavankeja, vaikka nämä olisikin sijoitettu esimerkiksi omaan osaansa. Toki voisi mahdollisesti olla tarpeen pohtia, millä tavalla vanginvartijat yleisesti kommunikoivat ja kohtelevat kaikkia vankilassa olevia. Ei lähtökohtaisesti pitäisi olla tarpeellista käyttäytyä alentavasti tai epäkohteliaasti ketään kohtaan, on hänet toistaiseksi todettu syylliseksi tai ei. Todellisuudessa syyttömyysolettama ei juuri oikeuden prosessia pidemmälle ylety. Toisin sanoen oikeusprosessi etenee oletuksena henkilön syyttömyys, kunnes toisin osoitetaan. Tutkintavankeuteen tämä ei samalla tavalla heijastu, koska tutkintavanki on menettänyt vapautensa. Monet ovat varmasti sitä mieltä, että vangeilla ei tulisikaan olla kovin hyvät oltavat ja että nykyiset olot ovat jo turhan mukavat. Suomen seuraamusjärjestelmän verrattain armelias rangaistustaso saattaa myös herättää samanlaisia tunteita. Tutkintavankeuden kohdalla tätä samaa perustelua ei tosin voi käyttää, koska tutkintavangit ovat vasta epäiltynä rikoksesta, eivätkä ole vielä tuomittuna vankeuteen. Siten oikeudenmukaisuuden kokemus on

minun näkökulmastani melkein jopa tärkeämpi asia tutkintavankeudessa kuin vankeusvankeudessa. Nykyisessä tilanteessa, jossa tutkintavangit ovat usein käytännössä samoissa ja mahdollisesti jopa rajoitetummissa oloissa, kuin vankeusvangit, ei tähän ongelmaan liene ratkaisua.

Olisiko siis vaihtoehtona vähentää tutkintavankeuden käyttöä, jolloin muun muassa syyttömyysolettaman toteutuminen olisi realistisempaa? Nykyisessä järjestelmässä ei voi olettaakaan, että syyttömyyden kokemus tutkintavankeudessa toteutuisi muuten kuin juridisena syyttömyysolettamana. Tutkintavankeuden käytön vähentäminen on haastava kysymys erityisesti Suomessa, jossa tutkintavankeus koskee vain jo melko vakavia rikoksia tai henkilöitä, joiden kohdalla on merkittävä riski tutkintaan häiritsevästä käytöksestä. Kriteereiden löyhentäminen, eli entistä vakavamman rikoksen epäilyn asettaminen vaatimukseksi tutkintavankeudelle voisi olla huono kehitysaskel. Tarjoaisiko esimerkiksi teknologinen kehitys mahdollisesti parempia ratkaisuja yhteydenpidonrajoitusten asettamisessa tai jopa tutkintavankeuden käytön vähentämisessä, mikäli tutkintavangin kommunikointia ja sekä liikkumista pystyttäisiin seuraamaan tarkemmin?

Toinen tutkintavankeudelle ominainen piirre on yhteydenpitorajoitukset. Yhteydenpitorajoitusten ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen väliltä ei valitettavasti löytynyt tilastollisesti merkitsevää korrelaatiota. Yhteydenpitorajoituksia kommentoitiin avovastauksissa huomattavan paljon. Kyseisissä kommenteissa oli havaittavissa huomattavaa turhautumista omaan tilanteeseen, kuten edempänä on perheellisten tutkintavankien osalta tuotu ilmi. Monet kommentoivat yhteydenpitorajoitusten kohtuuttomuutta, kun rajoitukset saattoivat koskettaa esimerkiksi kaikkia heidän läheisiään, vaikka tutkintavangin mielestä heidän läheisillään ei ole mitään tekemistä tutkittavan rikoksen kanssa. Niissäkin tilanteissa, joissa yhteydenpitoa ei oltu rajoitettu täysin, pidettiin yhteydenpitoa usein kohtuuttoman hankalana. Tutkintavankeudessa vallitsee myös samoja ongelmia kuin vankeusvankeudessa liittyen esimerkiksi puheluiden hintaan ja puhelimen käyttömahdollisuuksien rajallisuuteen.

Pohdinta

Oikeudenmukaiseksi koetut prosessit ja olosuhteet vankeudessa ja muissa rikosseuraamuksissa on todettu korreloivan pienentyneen uusintarikollisuusriskin kanssa ja helpottavan yhteiskuntaan integroitumista (ks. esim. Liebling 2004, Beijersbergen 2016, Tyler 2003) . Tutkintavankeus on tutkintavankien kokemuksen perusteella niin proseduraalisesti kuin olosuhteiden näkökulmasta Suomessa kohtalaisen oikeudenmukaista. Tulosta voidaan lähtökohtaisesti pitää hyvänä, sillä erittäin positiivisia kokemuksia on jokseenkin epärealistista odottaa ottaen huomioon tutkinnan kohde. Moni oletettavasti näkee yllä esittämäni tulokset erittäin hyvinä, eivätkä näe, että ”rikollisilla” tulisikaan olla mitkään järin miellyttävät oltavat. Tämän tutkimuksen merkittävimmät tulokset tarjoavat pohdittavaa ja potentiaalisia jatkotutkimuskohteita riippumatta suhtautumisesta tuloksiin.

Tämä johtaakin seuraavaan tärkeään havaintoon, joka korreloi pitkälti tutkimuksessa esitetyn taustakirjallisuuden kanssa. Erityisesti Lieblingin (2004) mukaan hyvin toimiva vankila perustuu inhimillisiin arvoihin ja oikeudenmukaisuuteen. Tärkeimmäksi asiaksi hänen tutkimuksissaan nousi nimenomaan ihmisten välinen kanssakäyminen. Vankilan henkilökunnan toimintaan tulisi siis jatkossakin kiinnittää huomiota ja vaatia heitä kohtelevaan kaikkia vankilassa olevia ihmisiä kunnioittavasti. Koska vankilan henkilökunta ja heidän toiminnan laadusta huolehtiminen on yksi asia, millä pystytään vaikuttamaan muuttamatta koko järjestelmää, tulisi pyrkiä varmistamaan, että he toimivat asiallisesti rikosseuraamusjärjestelmän arvojen ja tavoitteiden mukaisesti. Vankien tekemät valitukset tulisi myös käsitellä asiallisesti. Vaikka tilanne on keskimääräisesti hyvä, moni havaituista ongelmista ovat vakavia ongelmia ja ne tulee ottaa vakavasti. Havaittuihin ongelmiin reagoiminen on toki haastavaa, mutta ongelmia voisi lähestyä yksinkertaistetusti lisäämällä kommunikaatiota. Esimerkiksi tulo-oppaiden tulisi olla aina saatavilla usealla kielellä. Lisäksi päätöksenteon, tiedonsaannin ja kohtelun tulisi olla tutkintavangeille avointa ja ymmärrettävää. Näillä keinoin yleinen ymmärrys omasta tilanteesta saattaisi selkiytyä ja toimenpiteet, kuten yhteydenpitorajoitukset voisivat muuttua hyväksyttävämmiksi.

Tämän tutkimuksen teema nostaa esiin myös mielenkiintoisia jatkotutkimuskohteita, joihin nyt kerätyllä aineistolla ei voitu saada vastauksia. Hyvä tutkimuskohde olisi esimerkiksi se, miten oikeudenmukaisuuden kokemus näkyy henkilöissä, jotka ovat tutkintavankeina ja myöhemmin todetaan syyttömiksi? Ovatko syylliseksi myöhemmin todetut tunteneet itsensä syyllisiksi jo tutkintavankeudessa ja siten kokeneet tutkintavankeuteen liittyvän vapaudenmenetyksen ja muut mahdolliset rajoitteet oikeudenmukaisemmiksi? Vai onko tutkintavankeuden oikeudenmukaisuuden kokemus lainkaan riippuvainen ihmisen syyllisyydestä tai syyttömyydestä? Tämän asian selvittäminen antaisi uuden näkökulman oikeudenmukaisuuden kokemuksen lisäämiseen tutkintavankeudessa.

Lähteet

Esitutkintalaki (22.7.2011/805).

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999).

Pakkokeinolaki (22.7.2011/806).

Tutkintavankeuslaki (23.9.2005/768).

Vankeuslaki (23.9.2005/767).

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. virikkeitä aloittelevalle tutkijalle / 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu. Jyväskylä: PS-kustannus.

Alkula, Tapani, & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.

Beijersbergen, Karin A. & Dirkzwager, Anja J. & Nieuwbeerta, Paul (2016) Reoffending After Release Does Procedural Justice During Imprisonment Matter? Criminal Justice and Behavior 43(1), 63-82.

Beijersbergen, K. A. & Dirkzwager, A. J. & Molleman, T. & van der Laan, P. H. & Nieuwbeerta, P. (2015) Procedural justice in prison: the importance of staff characteristics. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 59(4), 337-358.

Bottoms, Anthony & Tankebe, Justice (2012) Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. The journal of criminal law and criminology 119-170.

Camp, Scott D. (1999) Do inmate survey data reflect prison conditions? Using surveys to assess prison conditions of confinement. The Prison Journal 79(2), 250-268.

Camp, Scott D. (1999) Do inmate survey data reflect prison conditions? Using surveys to assess prison conditions of confinement. The Prison Journal 79(2), 250-268.

Daggett, Dawn & Camp, Scott (2009) Do official misconduct data tell the same story as the individuals who live in prison? Criminal Justice Review.

Hirsjärvi, Sirkka, & Remes, Pirkko, & Sajavaara, Paula, (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Jackson, Jonathan & Tyler, Tom R. & Bradford, Ben & Taylor, Dominic & Shiner, Mike (2010) Legitimacy and procedural justice in prisons. Prison Service Journal 191 4-10.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. (2009) Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämänkulusta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248 .

KvantiMOTV (2009) Summamuuttuja.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/summamuuttujat/summamuuttuja.html>.

KvantiMOTV (2008) Regressioanalyysi.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/regressio/analyysi.html>.

KvantiMOTV (2004) Ristiintaulukointi.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/ristiintaulukointi/ristiintaulukointi.html>.

Laine, Matti, (2014) Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma.

Leventhal, Gerald S. (1980) What should be done with equity theory? Springer.

Liebling, Alison (2004) Prisons and their moral performance: A study of values, quality, and prison life.

Liimatainen, Anu & Rantala, Kati & Paasonen, Jyri & Mäkipää, Leena (2015)
Kyselytutkimus vankeusvangeille sääntelyn toimivuudesta ja vankilaoloista.

Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Tyni, Sasu & Muiluvuori, Marja-Liisa (2012)
Laatuaikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä.
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja (1/2012).

Mäkipää, Leena (2015) Vangit jälkikäteisten oikeusturvakeinojen käyttäjinä. Lakimies 1 54.

Mäkipää, Leena (2010) Valvotun koevapauden toimeenpano – huomioita erityisesti yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Lakimies 6 954.

Metsämuuronen, Jari, (cop. 2011) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos. Helsinki: International Methelp.

Mohell, Ulla (2000) Nuori tutkintavanki: tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Oikeusministeriö.

Nelken, David (2009) Comparative criminal justice beyond ethnocentrism and relativism. European Journal of Criminology 6(4), 291-311.

Nelken, David (2011) Comparative Criminal Justice and Globalization. Farnham, Surrey, England: Ashgate.

Rantala, K. & Tyni, S. & Koskeniemi, L. & Liimatainen, A. & Kääriäinen, H. (2017),
Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

- Rawls, John (1988) Oikeudenmukaisuusteoria. Porvoo: WSOY.
- Rawls, John (1958) Justice as Fairness. *Philosophical Review* 67(2), 164-194.
- Reisig, Michael D. & Mesko, Gorazd (2009) Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law* 15(1), 41-59.
- Rousseau, Jean-Jacques (1988) Yhteiskuntasopimuksesta eli Valtio-oikeuden johtavat aatteet. Hämeenlinna: Karisto.
- Ruckenstein, M. & Teppo, A. (2005) Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. *Rikosseuraamusviraston julkaisu* 1/2005 .
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2009) Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisu .
- Sen, Amartya (2010) The idea of justice. London: Penguin.
- Thibaut, John & Walker, Laurens & LaTour, Stephen & Houlden, Pauline (1973) Procedural justice as fairness. *Stan.L.Rev.* 26 1271.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tyler, Tom R. & Huo, Yuen (2002) Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts Through: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts Through. Russell Sage Foundation.
- Tyler, Tom R. (2003) Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. *Crime and Justice* 30 283-357.
- Tyler, Tom R. (1990) Why people obey the law. New Haven: Yale University Press.
- Tyni, Sasu (2015) Vankeinhoidon vaikuttavuus - onko kuntoutukselle tilatollisia perusteita? *Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu* 1.
- Ugelvik, Thomas & Dullum, Jane (2012) Penal exceptionalism? : nordic prison policy and practice. London: Routledge.
- Walmsley, Roy (2014) World pre-trial/remand imprisonment list. London: International Centre for Prison Studies. Haettu 3.3.2015.
- Wooldredge, John D. (1999) Inmate experiences and psychological well-being. *Criminal Justice and Behavior* 26(2), 235-250.

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake tutkintavangeille

KYSELYLOMAKE TUTKINTAVANGEILLE:

TUTKINTAVANKEUTTA KOSKEVIEN
LAKIEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
Helsingin yliopisto

TUTKIMUS TUTKINTAVANKEUTTA KOSKEVIEN LAKIEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISESTA

KYSELYLOMAKE TUTKINTAVANGEILLE

Tutkimus kohdistuu kaikkiin tutkintavankeusvankeihin, jotka ovat sijoitettuina tutkimukseen valittuihin vankiloihin (11 suljettua vankilaa). Tutkimuksen perusjoukko on noin 600 tutkintavankia.

Tutkimuksella halutaan selvittää, **miten vuonna 2006 voimaan tulleen vankeuslain kokonaisuudistuksen tavoitteet ovat tutkintavankien näkökulmasta toteutuneet**. Näitä tavoitteita olivat mm. tutkintavankien oikeusturvan tehostaminen ja tutkintavankien oikeuksia koskevan sääntelyn täsmentäminen perustuslain ja kansainvälisten sopimusten edellyttämälle tasolle.

Tutkimuksen tulokset raportoidaan tieteellisissä julkaisuissa; tuloksia käytetään vain tutkimuksellisiin tarkoituksiin ja tutkintavankeuden täytäntöönpanon kehittämiseen. Tutkimuksen toteuttaa Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Kyselytutkimuksen toteutuksesta vastaa projektikoordinaattori Anu Liimatainen. Tutkimuksen vastuullinen johtaja on tutkimusjohtaja Kati Rantala.

Vastaaminen on vapaaehtoista. Toivomme kuitenkin, että otat osaa tutkimukseen ja autat siten saamaan uutta tietoa sääntelyn tavoitteiden toteutumisesta ja kehittämään tutkintavankeuden täytäntöönpanoa. Sinun näkemyksesi on tässä ensiarvoisen tärkeä.

Kyselyyn vastaamiseen on varattu kaksi tuntia aikaa. Vastaukset palautetaan nimettöminä palautuskirjekuoressa, jonka voit itse sulkea ennen sen luovuttamista yhdyshenkilölle. Yhdyshenkilöt eivät avaa palautuskuoria. He ainoastaan toimittavat kuoret tutkijalle.

Kysely on luottamuksellinen. Tiedot kootaan, käsitellään ja raportoidaan siten, ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa.

Projektikoordinaattori Anu Liimatainen ja tutkimusjohtaja Kati Rantala

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos
PL 10, Pitkäsillanranta 3 A
00014 Helsingin yliopisto

Lisätietoja tutkimuksesta antaa:

Anu Liimatainen
p. 050 408 7534
anu.liimatainen@helsinki.fi

Ohjeita vastaajalle

- Vastaa tämän hetkisen kokemuksesi ja tilanteesi perusteella ja sen mukaan, miten asiat ovat siinä vankilassa, jossa olet tällä hetkellä.
- Valitse jokaisessa kysymyksessä vain yksi vastausvaihtoehto, ellei muuta ohjetta anneta.
- Joissakin kysymyksissä voit vastata vapaasti kirjoittamalla omin sanoin. Jos tila ei riitä, voit jatkaa vastaustasi kysymyslomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.
- Jos haluat kertoa aiemmista kokemuksistasi esimerkiksi muista vankiloista tai tarkentaa vastauksiasi, voit kirjoittaa kysymysosion lopussa olevaan vapaaseen vastaustilaan.

OSA 1 – Taustatiedot

1 Sukupuolesi?

☐ mies ☐ nainen

2 Ikäsi? _____ vuotta

3 Mikä on äidinkielesi?

- ☐ suomi
 - ☐ ruotsi
 - ☐ viro
 - ☐ venäjä
 - ☐ muu, mikä?
-

4 Minkä maan kansalainen olet? Jos olet usean maan kansalainen, merkitse nämä maat kohtaan muu, mikä.

- ☐ Suomi
 - ☐ Ruotsi
 - ☐ Viro
 - ☐ Venäjä
 - ☐ Liettua
 - ☐ muu, mikä?
-

5 Mikä koulutus sinulla on?

- ☐ perus-, keski- tai kansalaiskoulu
 - ☐ ylioppilastutkinto
 - ☐ ammattikoulututkinto
 - ☐ ammatillinen opistotutkinto tai ammattikorkeakoulu
 - ☐ korkeakoulututkinto
 - ☐ muu, mikä?
-

☐ en ole suorittanut mitään näistä

6 Mikä on nykyinen/viimeisin ammattisi? Kirjoita tähän ammattinimike, esim. "kirvesmies", älä yrityksen tai työpaikan nimeä.

7 Mikä on pääasiallinen työtilanteesi?

- ☐ kokopäiväinen palkkatyö

- ☐ osa-aikainen palkkatyö
- ☐ yrittäjä
- ☐ työtön
- ☐ eläkkeellä
- ☐ opiskelemassa
- ☐ muu tilanne, mikä? _____

8 Mikä on perhesuhteesi?

- ☐ avioliitossa ☐ naimaton ☐ leski
- ☐ avoliitossa ☐ eronnut

9 Millaiseen rikokseen liittyen olet tutkintavankeudessa? Jos tutkintavankeus liittyy useampaan rikokseen, ilmoita vain vakavin rikos (eli jossa on ankarin rangaistusasteikko); arvele jos et tiedä tarkasti.

- ☐ ryöstö
- ☐ muu omaisuusrikos (esim. varkaus, petos)
- ☐ talousrikos
- ☐ henkirikos
- ☐ muu väkivaltarikos (esim. pahoinpitely, tapon yritys)
- ☐ seksuaalirikos
- ☐ huumausainerikos
- ☐ liikennerikos
- ☐ ympäristö- tai työrikos
- ☐ muu rikos, mikä?

10 Missä vaiheessa **rikosprosessia** olet tällä hetkellä?

- ☐ esitutkinnassa/syyteharkinnassa
- ☐ käräjäoikeuden käsittelyssä
- ☐ olen valittanut käräjäoikeuden tuomiosta
- ☐ hovioikeuden käsittelyssä

11 Vangitseminen on mahdollista tiettyjen, pakkokeinolakiin kirjattujen edellytysten perusteella. Tiedätkö, minkälaisin perustein sinut on vangittu?

- ☐ tiedän; syynä on (kirjoita alle omin sanoin)

- ☐ perusteet on annettu minulle tiedoksi, mutta en muista niitä
☐ en tiedä, perusteita ei ole annettu minulle tiedoksi

12 Onko sinut aiemmin tuomittu vankeuteen?

- ☐ ei ole
☐ kerran
☐ kaksi kertaa
☐ kolme kertaa
☐ neljä kertaa
☐ enemmän kuin neljä kertaa; kuinka monta? _____

13 Kuinka pitkän ajan olet nyt ollut tutkintavankeudessa?

_____ kuukautta _____ viikkoa _____ päivää

- ☐ en osaa sanoa

14 Tutkimukseen on valittu seuraavat vankilat. Missä niistä sinä olet tutkintavankina tällä hetkellä?

Etelä-Suomen alue

☐ Riihimäen vankila	☐ Jokelan vankila
☐ Vantaan vankila	

Länsi-Suomen alue

☐ Hämeenlinnan vankila	☐ Vaasan vankila
☐ Kylmäkosken vankila	☐ Turun vankila

Itä- ja Pohjois-Suomen alue

☐ Oulun vankila	☐ Kuopion vankila
☐ Pyhäselän vankila	☐ Mikkelin vankila

15 Oletko ollut poliisivankilassa ennen nykyiseen vankilaan sijoittamista?

- ☐ en ole
☐ olen, kuinka monta vuorokautta olit poliisivankilassa? _____ vuorokautta

16 Voit halutessasi täydentää tähän kohtaan omin sanoin edellä antamiasi vastauksia

OSA 2 – Yhteydenpito, toiminnot ja toimeenpanon sisältö vankilassa

17 Onko sinulla **yhteydenpitorajoituksia**?

☐ kyllä

☐ ei → Siirry kysymykseen nro 23.

18 Millaisia **yhteydenpitorajoituksia** sinulla on tällä hetkellä; mihin ne liittyvät? Voit valita useamman vaihtoehdon.

☐ kirjeenvaihtoon

☐ puhelimen käyttöön

☐ läheisten/lähiomaisten tapaamisiin

☐ yhteyksiin vankilan ulkopuolelle (muu kuin läheinen/lähiomainen)

☐ yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien kanssa

☐ yhdessäoloon tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa

☐ jokin muu (kuvaile vapaasti omin sanoin)

19 Kuinka kauan **yhteydenpitorajoitus tai -rajoitukset** ovat kestäneet?

20 Onko **yhteydenpitoa rajoittava päätös** annettu sinulle selkeästi tiedoksi?

☐ kyllä

☐ ei

☐ en osaa sanoa

21 Oletko **kannellut** yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä?

☐ en ole

☐ kyllä olen, mistä syystä kantelit?

22 Haluatko kommentoida jotenkin **yhteydenpitörajoitusta** tai jotakin siihen liittyviä asioita? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan

23 Pitävätkö seuraavat väitteet **toimintamahdollisuuksista ja toimeenpanon sisällöstä** paikkansa? (Jos et ole kokenut mainitulle toiminnolle tarvetta, jätä kyseinen kohta tyhjäksi).

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Olen voinut osallistua vankilan järjestämään/hyväksymään toimintaan (työ, koulutus tms.)	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut tehdä omaa työtä . (Omaan lukuun tehtävä työ, jota voi tehdä vankilassa.)	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut osallistua vapaa-ajan toimintoihin .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut katsoa televisiota ja lukea lehtiä sekä kirjoja .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää omia vaatteitani .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut harjoittaa uskontoani .	☐	☐	☐	☐	☐

Minulla on ollut mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa .	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että tarvitsemani terveyden- ja sairaanhoito on järjestetty.	☐	☐	☐	☐	☐
Rangaistusajan suunnitelmani (ransu) laadinta on aloitettu suostumuksellani.	☐	☐	☐	☐	☐

24 Oletko saanut tavata oikeudellista avustajaasi luottamuksellisesti?

☐ kyllä

☐ en

☐ kyllä, mutta järjestelyissä on ollut ongelmia. Millaisia?

25 Pitävätkö seuraavat väitteet **yhteydenpidosta** vankilassa paikkansa?

Jos sinulla on **tällä hetkellä yhteydenpitorajoituksia**, älä vastaa tähän → Siirry kysymykseen nro 26.

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenki n <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenki n <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Olen saanut tavata läheisiäni .	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut tavata muita tutkintavankeja	☐	☐	☐	☐	☐
Tapaamisiani on valvottu asianmukaisesti.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että vankilan henkilökunta on toiminut lainmukaisesti kirjeenvaihtooni koskien.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää puhelinta , kun siihen on ollut tarve.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut käyttää internetiä ja/tai sähköpostia .	☐	☐	☐	☐	☐

26 Haluatko kommentoida jotenkin edellä käsiteltyjä aiheita (**yhteydenpitoa/toimintoja** vankilassa). Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 3 – Tiedon saaminen vankilan toiminnasta

27 Onko vankilan **järjestyssääntö** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

☐ kyllä

☐ ei

28 Onko vankilan **tulo-opas** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

☐ kyllä

☐ ei

29 Onko vankilan tai osaston **päiväjärjestys** sinulle tuttu? (Olet vähintään silmäillyt sitä.)

☐ kyllä

☐ ei

30 Onko vankilan **säännöissä ja ohjeissa** huomioitu tutkintavangin asema?

☐ kyllä

☐ en ole kiinnittänyt asiaan huomiota

☐ ei, millaisia puutteita tältä osin on?

31 Pitävätkö seuraavat väitteet **tiedon saamisesta vankilan toiminnasta** paikkansa? (Jos et ole tutustunut järjestyssääntöön, tulo-oppaaseen tai päiväjärjestykseen, jätä kyseinen kohta tyhjäksi.)

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kun saavuin nykyiseen vankilaan, sain riittävästi tietoa toimintatavoista tässä vankilassa.	☐	☐	☐	☐	☐

Vankilan tai osaston järjestyssäännössä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston järjestyssääntö on mielestäni hyödyllinen . (Sen avulla tiedän, miten vankilassa saa ja ei saa toimia.)	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tulo-oppaassa olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tulo-opas on mielestäni hyödyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston päiväjärjestyksessä olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston päiväjärjestys on mielestäni hyödyllinen tietolähde, kun tarvitsen tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta noudattaa ilmoitettua päiväjärjestystä .	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston ilmoitustaululla olevat tiedot vankilan toiminnasta ovat ajan tasalla.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan tai osaston ilmoitustaululla on kannaltani keskeistä tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Vankilan henkilökunnalta saa helposti tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Muut vangit ovat tärkeä tietolähde, kun haluan tietoa vankilan toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppoa saada tietoa vankilan toiminnasta (kuten siitä, miten vankilassa saa tai ei saa toimia, ja mahdollisuuksista osallistua toimintoihin).	☐	☐	☐	☐	☐
Saan yleensä henkilökunnalta riittävän nopeasti vastauksen asiointilomakkeella esittämäni kysymykseen.	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on selvää, ketkä vankilan työntekijät vastaavat omalta kannaltani tärkeistä asioista, kuten toiminnoista ja tapaamisista.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilassa saa mielestäni riittävän helposti tietoa tutkintavankien toimintaa koskevien määräysten tai ohjeiden sisällön muuttumisesta (koskien esim. järjestyssääntöä, muita ohjeita ja määräyksiä tai osaston päiväjäjestystä).	☐	☐	☐	☐	☐

32 Haluatko kommentoida jotenkin **tiedon saamista** vankilan toiminnasta, järjestyssääntöjä, päiväjärjestyksiä, tulo-oppaita tai muita edellä käsiteltyjä aiheita? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 4 – Tutkintavankien oikeudet ja tutkintavankien kohtelu

Tutkintavangeilla on tutkintavankeuslain mukaan oikeus esimerkiksi pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaista omaisuutta, oikeus kirjeenvaihtoon, oikeus tavata vieraita tietyin edellytyksin ja oikeus ulkoilla vähintään tunti päivässä. Esimerkiksi poistumislupaan tutkintavangilla ei ole tällaista ehdotonta oikeutta, vaan vankilaviranomainen päättää poistumisluvasta ja tietyistä muista asioista harkintansa mukaan (lain osoittamissa rajoissa).

Seuraavat kysymykset koskevat **tutkintavankien oikeuksia ja tutkintavankien kohtelua**.

33 Mistä saat mielestäsi parhaiten tietoa **tutkintavankien oikeuksista**? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

- ☐ henkilökunta, suullinen neuvonta
 - ☐ muut tutkintavangit
 - ☐ muut vankeusvangit
 - ☐ läheiset
 - ☐ asiamies
 - ☐ vankilan tai osaston järjestyssääntö
 - ☐ vankilan tulo-opas
 - ☐ vankilan kirjastossa saatavilla oleva materiaali
 - ☐ muu, mikä?
-
-
-
-

34 Koetko, että sinua on kohdeltu vankilassa tutkintavankiaikana syyttömänä (syyttömyysolettaman mukaisesti)?

- ☐ kyllä
- ☐ en osaa sanoa
- ☐ ei, voit halutessasi perustella vastaustasi

35 Pitävätkö seuraavat väitteet **tutkintavankien kohtelusta ja oikeuksien toteutumisesta** paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenki n <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenki n <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kun saavuin vankilaan, vankilan työntekijä kertoi minulle riittävästi oikeuksistani ja velvollisuuksistani.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mihin perusasioihin minulla on vankilassa oikeus .	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että saan vankilassa helposti tietoa oikeuksistani .	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunta huolehtii riittävästi turvallisuudestani , jotta en joudu muiden vankien painostuksen tai väkivallan kohteeksi.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että henkilökunta on ollut epäreilu minua kohtaan ulkonäön, etnisen taustan, uskonnon, sukupuolisen suuntautumisen tms. syyn takia.	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunta pyrkii selvittämään asiat kanssani keskustellen .	☐	☐	☐	☐	☐
Havaintojeni mukaan henkilökunta käyttää voimakeinoja vain, kun se on perusteltua.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta pyrkii edistämään laillisten oikeuksieni toteutumista.	☐	☐	☐	☐	☐

Luotan siihen, että vankilan henkilökunta noudattaa heitä koskevia lakeja ja määräyksiä.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunnan toiminta on ennustettavaa eli tiedän, mitä heiltä voi eri tilanteissa odottaa.	☐	☐	☐	☐	☐

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Henkilökunta noudattaa johdonmukaisesti selkeää linjaa tehdessään ratkaisuja, jotka koskevat minua ja muita vastaavassa tilanteessa olevia tutkintavankeja.	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilan henkilökunta osaa mitoittaa minua koskevat toimenpiteensä kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla asianmukaisesti. (Esimerkiksi lievää puuttumista edellyttävässä tilanteessa ei käytetä liian ankaraa keinoa.)	☐	☐	☐	☐	☐
Saan vankilan henkilökunnalta pyytäessäni lisätietoja oikeuksistani tai opastusta siitä, mistä tietoa löytää.	☐	☐	☐	☐	☐
Kun vankilassa tehdään minua koskevaa päätöstä, minulle annetaan yleensä tilaisuus kertoa mielipiteeni käsiteltävästä asiasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Kun vankilassa tehdään minua koskeva päätös, minulle kerrotaan, mihin tosiasioihin ja lain pykäliin ratkaisu perustuu.	☐	☐	☐	☐	☐

36 Haluatko kommentoida jotenkin oikeuksiesi toteutumista tai kohteluasi vankilassa? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 5 – Kurinpitorangaistus

37 Seuraavat kysymykset koskevat **kurinpitorangaistusta**. Pitävätkö seuraavat väitteet kurinpitorangaistuksesta paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Kurinpitorangaistuksen olemassaolo tutkintavangeille on mielestäni hyvä asia.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen pyrkinyt omalla toiminnallani välttämään järjestysrikkomuksia.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän mistä asioista kurinpitorangaistus voidaan minulle määrätä.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän mitkä kurinpitorangaistukset ovat mahdollisia, jos syylistyn järjestysrikkomukseen.	☐	☐	☐	☐	☐

38 Oletko saanut tutkintavankeuden aikana kurinpitorangaistuksen?

☐ kyllä

☐ en → Siirry kysymykseen nro 41.

39 Millä perusteella olet saanut kurinpitorangaistuksen? (Jos useampi, mainitse kaikki.)

40 Mikä oli kurinpitorangaistuksesi? (Jos useampi, mainitse kaikki.)

☐ varoitus

☐ oikeuksien menetys

☐ yksinäisyysrangaistus

☐ muu, mikä?

41 Haluatko kommentoida jotenkin kurinpitorangeistusjärjestelmää? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 6 – Muutoksenhaku ja kantelut

Tutkintavanki voi tutkintavankeuslain mukaan hakea muutosta tiettyihin laissa lueteltuihin päätöksiin, kuten päätöksiin kurinpitorangeistuksista tai esineen tai aineen hallussapidosta. Muutosta haetaan ensin oikaisuvaatimuksella, ja tämän jälkeen on mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen. Tutkintavanki voi lisäksi kannella kohtelustaan Rikosseuraamuslaitoksen sisällä tai eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Seuraavat kysymykset koskevat **muutoksenhakua ja kanteluiden tekemistä** tutkintavankeuden täytäntöönpanoon liittyen. (Tässä ei siis tarkoiteta muutoksen hakemista tutkintavankeuspäätökseen liittyen.)

42 Oletko tutkintavankeudessa ollessasi hakenut muutosta itseäsi koskevaan päätökseen tai kannellut vankeinhoitoon liittyvistä, itseäsi koskevista asioista?

☐ kyllä

☐ en → Siirry kysymykseen nro 44.

43 Miksi hait muutosta tai teit kantelun? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

☐ minua koskeva päätös perustui virheelliseen tietoon

☐ halusin virkamiehen myöntävän virheensä

☐ halusin, että minulle aiheutunut harmi tai vahinko korvataan

☐ halusin, että käytäntöjä muutetaan

☐ muu syy, mikä?

→ Siirry kysymykseen nro 45.

44 Miksi et ole hakenut muutosta tai tehnyt kantelua? Valitse enintään kaksi tärkeintä.

☐ ei ole ollut syytä tai tarvetta

☐ en tiedä, miten muutosta haetaan tai miten kantelu tehdään

- ☐ en usko muutoksenhaun tai kantelun menevän läpi
- ☐ en usko, että muutoksen hakemisesta tai kantelemisesta seuraa kannaltani myönteistä muutosta asioihin
- ☐ muutoksenhaun ja kantelun käsittely kestää liian pitkään
- ☐ en ole jaksanut
- ☐ koen, että vankilahenkilökunta suhtautuu muutoksen hakemiseen ja kantelun tekemiseen kielteisesti
- ☐ muu syy, mikä?
- _____
- _____
- _____

45 Pitävätkö seuraavat väitteet **muutoksenhakuun ja kanteluihin** liittyen paikkansa?

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Tiedän, mistä päätöksistä voin hakea muutosta oikaisuvaatimuksella ja edelleen hallinto-oikeuteen.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, miten toimia, jos haluan hakea muutosta minua koskevaan päätökseen .	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että jos haen muutosta itseäni koskevaan päätökseen, viranomaiset käsittelevät asiani puolueettomasti .	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, miten toimia, jos haluan kannella vankilaviranomaisen toiminnasta (Rikosseuraamuslaitoksen sisällä tai eduskunnan oikeusasiamiehelle).	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että jos kantelen oikeusasiamiehelle vankilan toiminnasta, asiani käsitellään	☐	☐	☐	☐	☐

puolueettomasti oikeusasiamiehen kansliassa.					
Vankilan henkilökunta suhtautuu yleisesti ottaen asiallisesti siihen, että tutkintavanki hakee muutosta tai kantelee vankilaviranomaisen toiminnasta.	☐	☐	☐	☐	☐
Muutoksen hakemisesta tai kantelemisesta voi seurata minulle kielteisiä asioita , kuten vankilan henkilökunnan asenteiden huononeminen minua kohtaan tms.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että yleisesti ottaen tutkintavankien tekemiin kanteluihin suhtaudutaan vakavasti ja ne otetaan tosissaan vankilassa, jossa olen tällä hetkellä.	☐	☐	☐	☐	☐

46 Haluatko kommentoida jotenkin muutoksenhakua, kantelun tekemistä tai muita käsiteltyjä asioita? Kirjoita tähän vapaasti. Voit halutessasi jatkaa vastaustasi lomakkeen lopussa olevaan vastaustilaan.

OSA 7 – Tutkintavankeuslain voimaantulon merkitys

Tutkintavankeuslaki tuli voimaan 1.10.2006. Uudistuksella pyrittiin muun muassa parantamaan tutkintavangin asemaa siten, että tutkintavankeja koskevat oikeudet määriteltiin täsmällisesti laissa. Myös tutkintavankien muutoksenhakuoikeutta laajennettiin.

47 Oletko ollut tutkintavankina **ennen vuotta 2006**?

☐ kyllä

☐ ei → Siirry kysymykseen nro 50 .

48 Muistele mahdollisuuksien mukaan **aikaa ennen vuotta 2006** ja vastaa sen perusteella, pitävätkö seuraavat väitteet paikkansa.

	Täysin <u>samaa</u> mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Täysin <u>eri</u> mieltä
Nykyisin on aiempaa paremmat mahdollisuudet puuttua epäkohtiin tutkintavankien kohtelussa.	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on aiempaa paremmat mahdollisuudet käyttää tutkintavankeusaika järkevästi .	☐	☐	☐	☐	☐

Vankilahenkilökunnan harkintavalta tutkintavankien asioista päätettäessä on aiempaan verrattuna sopivalla tavalla kaventunut .	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on aiempaa helpompi saada tietoa siitä, miten tutkintavankia saa ja ei saa kohdella.	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyisin on helpompi hahmottaa , kenellä on toimivalta tehdä asioitani koskevia päätöksiä.	☐	☐	☐	☐	☐

49 Onko tutkintavankeudessa oleminen mielestäsi nykyisin erilaista kuin ennen vuotta 2006? Millä tavoin? Kirjoita tähän vapaasti.

OSA 8 – Yleiset kommentit ja palaute

50 Haluatko kommentoida jotenkin tätä kyselyä tai jatkaa edellä oleviin kysymyksiin antamiasi vastauksia? Voit esimerkiksi vertailla oloja nykyisen ja poliisivankilan välillä tai muuten vapaasti kommentoida tutkintavankeutta.

Kiitos osallistumisestasi tutkimukseen!

Palauta lomakkeesi vankilan yhdyshenkilölle oheisessa kirjekuoressa, jonka voit sulkea. Yhdyshenkilö toimittaa kuoren avaamattomana Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituuttiin.

Liite 2: Kansalaisuudet

Kansalaisuus		
	Määrä	Prosenttiosuus
Suomi	222	74,5
Ruotsi	4	1,3
Viro	23	7,7
Venäjä	9	3,0
Liettua	6	2,0
muu, mikä	27	9,1
Puuttuvat vastaukset	7	2,3

Liite 3: Ristiintaulukko ”Koen henkilökunnan toiminnan oikeudenmukaiseksi” -
summamuuttuja ja Vankilat

	Riihimäen vankila	Jokelan vankila	Vantaan vankila	Hämeenlinna n vankila	Vaasan vankila	Kymäkosken vankila	Turun vankila	Oulun vankila	Kuopion vankila	Pyhäselän vankila	Mikkelin vankila	
Täysin eri mieltä (1)	2 50,0%	0 0,0%	3 4,7%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 5,4%	1 4,8%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	8 3,4%
Jokseenkn eri mieltä (2)	25,0%	2 10,5%	9 14,1%	1 10,0%	0 0,0%	1 5,9%	5 13,5%	2 9,5%	1 4,5%	1 14,3%	3 11,5%	26 11,1%
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	0 0,0%	5 26,3%	23 35,9%	1 10,0%	0 0,0%	4 23,5%	10 27,0%	6 28,6%	10 45,5%	2 28,6%	10 38,5%	71 30,3%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	1 25,0%	9 47,4%	24 37,5%	5 50,0%	4 57,1%	10 58,8%	14 37,8%	7 33,3%	9 40,9%	4 57,1%	9 34,6%	96 41,0%
Täysin samaa mieltä (5)	0 0,0%	3 15,8%	5 7,8%	3 30,0%	3 42,9%	2 11,8%	6 16,2%	5 23,8%	2 9,1%	0 0,0%	4 15,4%	33 14,1%
	4	19	64	10	7	17	37	21	22	7	26	234

Liite 4: Ristiintaulukko ”Koen päätöksenteon ja tiedonsaannin oikeudenmukaiseksi ja Vankilat”

	Jokelan vankila	Vantaan vankila	Hämeenlinna n vankila	Vaasan vankila	Kymäkosken vankila	Turun vankila	Oulun vankila	Kuopion vankila	Pyhäselän vankila	Mikkelin vankila	
Täysin eri mieltä (1)	0 0,0%	6 8,7%	1 8,3%	0 0,0%	1 5,9%	2 5,4%	2 7,7%	0 0,0%	1 8,3%	3 10,3%	18 7,0%
Jokseenkin eri mieltä (2)	4 22,2%	11 15,9%	3 25,0%	1 11,1%	1 5,9%	5 13,5%	5 19,2%	4 16,7%	1 8,3%	5 17,2%	41 15,9%
Ei eri eikä samaa mieltä (3)	9 50,0%	31 44,9%	4 33,3%	3 33,3%	5 29,4%	17 45,9%	5 19,2%	7 29,2%	6 50,0%	11 37,9%	99 38,4%
Jokseenkin samaa mieltä (4)	3 16,7%	14 20,3%	1 8,3%	5 55,6%	6 35,3%	8 21,6%	8 30,8%	9 37,5%	2 16,7%	6 20,7%	63 24,4%
Täysin samaa mieltä (5)	2 11,1%	7 10,1%	3 25,0%	0 0,0%	4 23,5%	5 13,5%	6 23,1%	4 16,7%	2 16,7%	4 13,8%	37 14,3%
	18	69	12	9	17	37	26	24	12	29	258